

**DİL FELSEFESİNDE YAPISALCI VE POSTYAPISALCI
YAKLAŞIMLAR**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Felsefe Ana Bilim Dalı

Sistematik Felsefe ve Mantık Programı

Karani Kağan BADEM

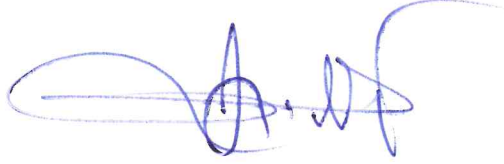
Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK

Haziran 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı öğrencisi Karani Kağan BADEM tarafından Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK yönetiminde hazırlanan “Dil Felsefesinde Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımlar” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 28/06/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fikri GÜL

Jüri Başkanı

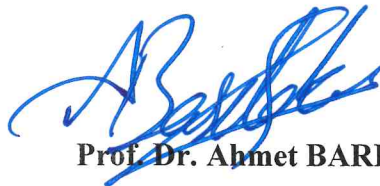
Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK (Danışm)

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Tuncay SAYGIN

Jüri Üyesi

17/07/2019 Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 28/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Karani Kağan BADEM

ÖN SÖZ

Fikir dünyamızı ifade edebilmemizdeki en önemli araç olan dile ilişkin yaklaşımlar düşünce tarihi boyunca oldukça tartışmalı konulardan biri olarak yer almıştır. Antik Çağdan günümüze kadar dil üzerine her dönemde farklı yaklaşımlar getirilmiş, bunlardan hareketle de kuramlar oluşturulmuştur. Bu yaklaşımlardan ve kuramlardan en önemlileriyse hiç şüphesiz dilbilimin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan yapısalcı ve postyapısalcı gelenektir.

Yapısalcılık ve postyapısalcılık dil kavramı hakkındaki tüm görüşleri ve argümanları bir kenara iterek radikal bir değişikliğe imza atmışlardır. Bu her iki gelenek de geçmiş anlayışlarda yer alan dil anlayışını ve dile bağlı olarak yer alan anlam, gösterge, metin, yazar gibi temel kavramları köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Bu noktada özellikle gösterge kavramına her iki gelenek de büyük önem atfederek kavramı kuramlarının nirengi noktasına koymuşlardır. Artık dile ilişkin felsefi incelemelerde önemli bir yere sahip olan gösterge kavramı adeta tüm kuramı yaratan ve işleten bir mekanizma olarak dil felsefesindeki en stratejik kavram haline gelmiştir. Dil felsefesi göstergedeki hareketle ve göstergeye bağlı olarak üzerinde düşünülebilen, fikir meydana getirilebilen bir disiplin olmuştur.

Bu çalışmanın tüm aşamalarında öneri ve yönlendirmeleriyle bana yol göstererek tamamlanmasını sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK'e ve daimî desteklerinden dolayı aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Karani Kağan BADEM

ÖZET

DİL FELSEFESİNDE YAPISALCI VE POSTYAPISALCI YAKLAŞIMLAR

BADEM, Karani Kağan
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Sistemik Felsefe ve Mantık Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK
Haziran 2019, V+88 Sayfa

Geçmişten günümüze felsefeye ilişkin düşüncelerde önemli bir yer tutan dil felsefesi, yapısalcı ve postyapısalcı filozoflarca geliştirilerek felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Yapısalcılığın dilin bir sistem olduğu iddiasıyla başlayan ve postyapısalcılığın bunu reddedip, dilin asla bir sistem olamayacağını söylemesiyle devam eden bu iki felsefe geleneğinin dile dair bütün görüşleri bu çalışmada işlenecektir. Çalışmanın amacı yapısalcı ve postyapısalcı geleneğin önde gelen düşünürlerinden olan Ferdinand de Saussure, Roland Barthes ve Jacques Derrida'yı ele alarak dilin yapısı araştırmak ve dil-anlam sorununu tartışmaktır.

Saussure'ün göstergebilimini başlangıç noktası olarak aldığımız bu çalışma Barthes'ın yeni bir göstergebilim anlayışı getirmesiyle mit kavramını temele koymasını ve Derrida'nın tüm felsefe geleneğine başkaldırarak dile ilişkin tüm olguları yeniden değerlendirmesiyle son bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ferdinand de Saussure, Roland Barthes, Jacques Derrida, Gösterge, Göstergebilim, Dil, Dil Felsefesi, Mit, Différance.

ABSTRACT

STRUCTURALIST AND POSTSTRUCTURALIST APPROACHES IN PHILOSOPHY OF LANGUAGE

BADEM, Karani Kağan

Master Thesis

Philosophy Department

Systematic Philosophy and Logic Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK

June 2019, V+88 Pages

The philosophy of language, which has an important place in philosophical thought from past to present, has been developed by the structuralist and poststructuralist philosophers and has an important place in the history of philosophy. In this study, all the opinions of these two philosophical traditions, which starts with the claim of structuralism that language is a system and which poststructuralism refuses to do so and says that the language can never be a system, will be examined. The aim of the study is to examine the structure of language and to discuss the language-meaning problem by taking Ferdinand de Saussure, Roland Barthes and Jacques Derrida, one of the leading thinkers of the structuralist and poststructuralist tradition.

This work, which we take as the starting point of Saussure's semiotics, will end with Barthes's understanding of the myth with his new notion of semiotics, and with a reassessment of all the language related phenomena by rebelling against the entire philosophy tradition of Derrida.

Keywords: Ferdinand de Saussure, Roland Barthes, Jacques Derrida, Sign, Semiotics, Language, Philosophy of Language, Myth, Différance.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISALCI YAKLAŞIMLAR

1.1. Dilin Yeniden İnşası: Ferdinand de Saussure	11
1.1.1. Dil ve Söz	11
1.1.2. Gösterge Kuramı	16
1.1.2.1. Nedensizlik ve Çizgisellik	19
1.1.2.2. Değişmezlik ve Değişebilirlik.....	23
1.1.3. Eşsüremlilik ve Artsüremlilik	26
1.1.4. Dilsel Değer	29

İKİNCİ BÖLÜM

YAPISALCILIKTAN POSTYAPISALCILIĞA

2.1. Dile Yeniden Bakış: Roland Barthes	34
2.1.1. Dil ve Anlam.....	35
2.1.1.1. Dil ve Söz	35
2.1.1.2. Gösterilen ve Gösteren	40
2.1.1.3. Dizim ve Dizge	43
2.1.1.4. Düzanlam ve Yananlam	45
2.1.2. Mit	46
2.1.3. Metin	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POSTYAPISALCI YAKLAŞIMLAR

3.1. Dilin Yapısökümü: Jacques Derrida	59
3.1.1. Yapısöküm.....	60
3.1.2. Batı Metafiziğinin Eleştirisi.....	62
3.1.2.1. Gösterge ve İz	65
3.1.2.2. Söz ve Yazı Karşıtlığı.....	70
3.1.3. Différance	74

SONUÇ	80
KAYNAKLAR.....	86
ÖZ GEÇMİŞ.....	89

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Saussure'ün Söz Çevrimi.....	15
Şekil 2. Barthes'ın Mit Alanı.....	49
Şekil 3. Barthes'ın Anlamlandırma Şeması.....	53

GİRİŞ

Dile ilişkin felsefi problemler Antik Çağdan bu yana gelen önemli bir felsefe alanını oluşturuyor olsa da modern dilbilimin de kurulmasıyla en önemli dönemini XX. yüzyılda yaşamıştır. Dil olgularının incelenip değerlendirilmesinde birbirinden farklı pek çok kavram ve yaklaşım yeri geldiğinde birbiriyle çatışarak, yeri geldiğinde ise birbirlerini destekleyerek dil üzerine çalışmalara katkı sağlamıştır. Yapısalcı ve postyapısalcı akımların uğrak noktası olan dil felsefesi içerisinde pek çok karşıt görüşü barındırmaktadır. Çeşitli sorunları arasında dilin ne olduğu, iç ve dış yapısı, tarihsel boyutu, inceleme yöntemi, konumu hakkında tartışmaları bünyesinde barındıran bu felsefe yapısalcı ve postyapısalcı düşünürlerce en verimli dönemini yaşamış, içerisinde pek çok kuramın gelişmesine olanak sağlamıştır.

Felsefe tarihinde yakın dönemde ortaya çıkan yapısalcılık (structuralism) çıkış noktasını dilbilimden alarak temel bir gerçeklik olarak görülen yapı kavramından hareketle meydana gelmiş bir yöntemdir. Yapısalcılık akımı hakkında bahsetmeden önce ilk olarak onun kökenini oluşturan yapı kavramına kısaca değinmek doğru olacaktır. Yapı kelimesi Latince “stvere” fiilinin bir türevi olan “structur” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime dilimizde yapmak/kurmak fiilinden türemiş olan yapı kelimesi ile karşılanmaktadır. Sözlük anlamı itibariyle yapı kelimesi şöyle ifade edilir: “Parçaları ve unsurları arasında yasaya uygunluk, düzgün bağıntılar ve karşılıklı ilişkiler bulunan bütün; veya bir bütünü meydana getiren çeşitli parça ya da bölümlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin ve bütün içinde yerine getirdikleri fonksiyonların sonu olan düzen.” (Cevizci 1999: 913). En genel anlamıyla bütünü meydana getiren tüm unsurların birbirleriyle olan etkileşimi sonucu ortaya çıkan oluşumdur. Dilbilgisel anlamda ise dilde bulunan öğelerin meydana getirdiği, iç bağlantılardan ve öğelerin fonksiyonlarından kaynaklanan özerk nitelikli dizgedir. Yani yapı, sürekli bir sisteme ve bu sistemde yer alan unsurların birbirleriyle olan etkileşimine gönderimde bulunmaktadır. Böylesi bir olguda da içerisinde yer alan unsurlarda ortaya çıkacak olan herhangi bir değişim diğer unsurları da etkileyebilecek ve yapının değişmesine yol açabilecektir.

Bu tanımlamadan yola çıkarak yapısalcılığa bakıldığında, yapısalcılık, yapı kavramından türetilmiş bir sistemi ve onun alt parçaları arasında gerçekleşen ilişkileri analiz eden bir yaklaşımdır. Bu alt birimler içerisinde gerçekleşen her şey bir yapı içerisinde olmak bakımından birbirleriyle bir hareket, ahenk içerisinde gerçekleşir. Basit

bir örnek ile yola çıkarak yapıyı bir bina olarak düşünelim. Katlardan birisinde meydana gelecek olan değişim diğer tüm katları da etkileyebilmekte ve değiştirebilmektedir. Bu çerçevede baktığımızda yapısalılık, tüm alt birimleri arasındaki ilişkilerden bütüne yönelerek, yani tüm katların bir binayı oluşturması durumu gibi bir sistemi bütün olarak incelemeye imkân tanır.

Ancak yapısalılığa göre yapı, öğelerin toplamının meydana getirdiği bütünsellikten çok daha fazlasıdır. Bir bütünlüklü yapıda yer alan tek bir unsur yapıya dair değiştirme, oluşturma veya ortadan kaldırma gibi işlevleri gerçekleştiremez. Bu duruma dair en açıklayıcı örnek Saussure'ün dilin oluşumu ve kullanışı üzerine yaptığı açıklamadır. Dil, her ne kadar toplumsal bir sözleşmenin ürünü olsa da bir sistem olan dil tüm bireyleri aşan bir yapıdır. Dili bireyler tek başlarına kullanmaktadır ancak ona dair yaptırımlar tek bireyin gücünün yetemeyeceği bir noktadadır. Çünkü dil tek kişinin değil, toplumun bir ürünüdür. Böylesi bir durumda da birey dil üzerinde herhangi bir tahakküm kuramaz, birey yalnızca yapıya dahil olabilir, onu kabullenebilir. Bu nokta yapısalılığın bilinçdışı bir oluşum olduğunu da gözler önüne serer. Yapısalılıkta, yapı hem edilgen olarak hem de bilinçdışı olarak bireyi değersiz kılan, bir anlamda özneyi ortadan kaldıran kavramdır.

Kökeni lengüistik bir yaklaşım olan yapısalılığın temel iddiası şudur: “Dil, işleyişinin, sınırlı sayıdaki temel unsurlar arasındaki aynılaştırılabilir ve istikrarlı/stabilize bağıntılar temeline dayandığı bir sistemdir, işaret edenler ile edilenler arasındaki, sesli/akustik işaretler ile kavramlar arasındaki bir farklılıklar ve benzerlikler oyunu sayesinde sesleri eklemlenmeye imkân veren yapısal bir düzen meydana getiren bütünlüktür. Dilbilimin bu keşfi, kültürün ürünlerinin tamamına ve hatta ötesine, beşerî fenomenlerin tamamına yayılabilir/genişletilebilir. Bu da, üç kavramsal duruşun birlikte ortaya konduğu andan itibaren yapısalılığın var olduğu anlamına gelir: Dil sistemdir, insanda her şey bir dil gibi işlev görür, bunun sonucu olarak da: Dilsel düzen, beşerî bilimler tarafından, diğer hepsini dışta bırakarak kullanılması gereken analiz paradigmasıdır.” (Dekens 2017: 12). Buradan da anlaşılacağı üzere yapısalılığın temel gayesi bir sistemi, yani yapıyı merkeze alarak dilin oluşturucu gücünü açığa çıkartmaktır. Bir sistem olarak dil her şeyi belirleyecek olan modeldir.

Kökenini ve ana tezini ifade ettiğimiz yapısalılığın kesin ve net olarak tanımlanması noktasında yapısalıcı düşünürler arasında derin fikir farklılıkları

bulunmaktadır. Kimi yapısalcılara göre bu bir yöntem değildir, sadece araştırmaya yardım eden bir işleyiş veya analiz etme biçimidir. Ancak tüm bu düşünürlerin ortak noktası yapısalcılığın bilimsel bir çözümleme yöntemi olduğu tezidir. Örneğin Piaget'e göre yapısalcılık içinde barındırdığı özelliklerle belirli bir öğreti ya da felsefe değildir, yalnızca bir yöntemdir. (Piaget 2008: 125). Yapısalcılık bir yöntemdir, bir felsefe öğretisi değildir.

Böylesi bir iddia beraberinde soruları da getirir. Üzerinde pek çok farklı görüşü barındıran ve net bir tanımı olmayan bu bilimsel yöntemi nasıl ayırt edeceğiz? Bir düşünceyi neye dayanarak yapısalcılık olarak adlandıracağız? Bu noktada onun temel yönelimlerine bakmak daha doğru bir tercih olacaktır:

1. Ele alınan nesnenin “kendi başına ve kendi kendisi için” incelenmesi;
2. Nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir “dizge” olarak ele alınması;
3. Söz konusu dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde değerlendirilmesi;
4. Bunun sonucu olarak, köken, gelişim, etkileşim vb. türünden artsüremsel sorunlara ancak nesnenin elden geldiğinde eksiksiz bir çözümlemesi yapıldıktan sonra ve bunların da dizgesel olarak ele alınmalarını sağlayacak yöntemler geliştirilebildiği ölçüde yer verilmesi;
5. Nesnenin “kendi başına ve kendi kendisi için” incelenmesinin sonucu olarak, “doğaötesel” değil, “özdekçi” bir tutum izlenmesi;
6. Bu yaklaşımı felsefesal, siyasal ya da sanatsal bir öğreti değil, tutarlı bir çözümle yöntemi olmaya yönelmesi, dolayısıyla düşüngüsel yaklaşımla fazla bir ilgisi bulunmaması. (Yücel 2015: 18).

Yapısalcılık ele alınan nesneyi salt bir dizge yani aralarında bağlantılar bulunan bir sistem olarak ele alıp onu eşsüremlilik içerisinde inceleyen maddeci bir yöntemdir. Onun eşsüremliliği, artsüremliliğe tercih etmesinin nedeni tarihselcilik karşıtı bir tavır takınmasının sonucudur. Yapısalcı düşünüş, artsüremli (diakronik) araştırmalar yerine eşsüremli (senkronik) araştırmalara önem atfeder.

Yapısalcı yöntemin ayırt edici özelliklerinden sonra akla ilk gelen soru şu olacaktır: Peki neden yapısalcı yöntem kullanılmadı? Bu noktada yapısalcı düşünürlere

göre gerçekleştirilecek olan inceleme bir sistem içerisinde, yani bir yapı düzeyinde gerçekleştirilmiyorsa burada yapılacak olan her bir inceleme karmakarışık, düzensiz ve kopuk olacaktır. Çünkü yapı bir bütünlüktür, içerisindeki tüm alt birimler arasında bir bağlantı ve uyum mevcuttur. Yapının sağlamlığının garantörü de onun bu özelliğinden gelmektedir. Ayrıca yapısal yöntemin uygulanması sayesinde yapı içindeki düzenden ve içerisindeki birimlerin bağlantılarının uyumundan dolayı önemli önemsizden, belirgin ise belirsizden kolaylıkla ayrılabilir.

Ana esaslarını, tutumunu, tezini ve kullanım önemini ifade ettiğimiz yapısalcılığın onu o yapan karakteristikleri ise anti hümanist ve özne karşıtı bir tavır takınarak ideolojileri yok sayan bir ideoloji olması temelinde şekillenmiştir.

İlk olarak bu düşünüşün anti hümanist doğasına bakıldığında, anti hümanizmin “insan doğası”, “insan”, “insanlık” gibi soyut kavramları tarihsel olarak rölatif görmesi ve bu kavramların metafizik bir doğası olduğunun kabulü yapısalcı yöntem tarafından da içselleştirilir. Yapısalcılık, Descartes’ın cogito tasarımı ile süregelen hümanizmi reddederek, anti hümanist bir tavır takınır. Anti hümanist tavrı doğrultusunda merkezde bulunan özneyi bir kenara iterek onu merkezleştirir ve özneyi dilin bir belirlenimi olarak ele alır. Yapısalcılığın yaratmış olduğu bu yeni özne, Descartes’tan bu yana gelen geçmiş felsefelerdeki öznenin aksine yaratıcı rolü olmayan ve nedensel bir etkinlikten yoksun durumda olan bir öznedir. Yani diğer her şey gibi özne de sadece dilin oluşturduğu bir şeydir ve varlığını dile borçludur. Özne, içerisinde bulunduğu yapıda tamamen pasif roledir. Özne, fail bir rolde bulunmadığından dolayı burada bir belirlenim altında yer alır. Yani yapısalcılıkta mutlak özne yerini bir belirlenim altında gerçekleşen özneye bırakmıştır. Eski görüşlerin aksine yapıyı meydana getiren, oluşturan özne rolü burada saf dışı edilmiştir. Böylesi bir özne durumunda anlam da öznenin bir ürünü, yaratısı durumunda değildir. Tıpkı özne gibi anlam da dil tarafından belirlenmiş durumdadır. Anlamı belirleyen öznenin içinde bulunduğu yapıdır ve bu yapı da dildir. Anlamın üreticisi konumunda olan insan artık anlam içerisinde olan insan olmuştur. Çünkü anlamı oluşturan insan değil, dildir ve dil de aynı şekilde insanı oluşturan olgudur. Yapısalcı gelenek özne kavramının içerisinde yer alan anlam yaratıcı ve merkezde bulunma özelliğini kaldırmıştır, özneyi tamamen etkisiz bir birey olarak bırakmamıştır. Kısacası yapısalcılık insanı en temele koyup yükselen sistemi tersyüz edip merkeze dili koyarak dilin kökeni konumundaki özneyi bertaraf etmiş ve öznelere nesnelere dil tarafından var edildikleri bir sistem oluşturmuştur.

İkinci olarak onun ideolojileri yok sayması noktasına bakacak olursak, yapısalcılık, fenomenoloji ve varoluşçu felsefelerin bir şeye bağlanma, ilintili olma anlayışı aksine herhangi bir bağlanmanın olmaması durumu ile kendisini tanımlar ve kendisini özerk bir yapı olarak sunar. Yani yapısalcılık tüm sorumluluğu insana devreden ve insanın kendisi nasıl gerçekleştirirse öyle olduğunu ifade eden Sartre ve varoluşçu felsefe anlayışının zıttı şekilde insanın bilinçli bir varlık olmasının ve bireysel isteminin dışında meydana gelmiş yapılarca oluşturulduğunu iddia eder. Burada yapısalcılık varoluşçu düşünce geleneğinden sıyrılarak özneyi tepeden aşağı çeker. Çünkü insan, dilin oluşturduğu bir şeydir ve insan, bilinci ve isteminden bağımsız olarak dilde varlığını bulmuştur. Yapısalcılığın ana karakteristiklerini oluşturan anti hümanist ve özne karşıtı tutum, insan etkinliğinin ve öznelliğinin reddine, aynı zamanda ideolojilerin reddine dayalı bir tutum olarak karşımıza çıkar.

Yapısalcılık içerisinde ele alınabilecek düşünürlere geldiğimizde karşımıza Ferdinand de Saussure, Roland Barthes, Claude Lévi-Strauss, her ne kadar kendisi belli bir dönemin yapısalcı düşünüş içerisinde yer aldığını inkâr etse de Michel Foucault, Jacques Lacan, Louis Althusser ve niceleri çıkmaktadır. Ancak çalışmamızın konusunun dil felsefesi ve onunla bağlantılı olarak göstergebilime dair çalışmalar olmasından dolayı yapısalcılığı incelemeye tabi tutacağımız ilk bölümde yer vereceğimiz isim yapısalcı düşünüşün dil boyutunda mihenk taşları konumunda olan Ferdinand de Saussure olacaktır.

Dile bakış biçiminde bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkan ve *Genel Dilbilim Dersleri* ile XX. yüzyılda dilbilimi tekrar başlatarak dilbilimi farklı bir boyuta taşıyan, Saussure Devrimi olarak adlandırılan dilde meydana gelen köklü dönüşümün mimarı olan düşünür aynı zamanda yapısalcılığın ve göstergebilimin temelinde bulunan ve bu bilimsel yöntemlerin köklerini oluşturan isimdir. Ölümünden sonra yayınlanan *Genel Dilbilim Dersleri*, Batı dilbilimsel düşüncesinde adeta bir Kopernik Devrimi etkisi yaratmıştır. Dile ilişkin geleneksel kalıpların dışına çıkan Saussure, tıpkı Kopernik'in güneş dünya etrafında dönüyor yerine, dünyanın güneş etrafında döndüğünü söylemesi gibi Saussure de insanın dili değil, dilin insanı belirlediğini söylemiştir.

Saussure bu eserinde dil olgusuna dair derin ve kapsamlı incelemeler gerçekleştirir. Dilbilimin konusu ve görevi, dil olgusunun neliği, dilin iç ve dış yapısı, tarihsel boyutuyla dil, göstergebilim (semyoloji) ve yapısalcılığın da ana esası olan dizge

yani sistem yönü ile dil araştırılır. Bu eserin yapısalcı düşünüşün yanı sıra felsefe tarihinde de oldukça önemli yeri bulunmaktadır. Eserin yayınlandığı 1913 yılından sonra başta dilbilim olmak üzere insan bilimlerinin genelinde köklü bir dönüşüme sebebiyet vermiştir. Eser sonrası hakikat arayışı töze, maddeye, somut verilere değil; soyut biçimlere, düzeneklere yani yapı dediğimiz sistemlere dönmüştür.

Yapısalcılık ve Saussure noktasında değinmemiz gerek en önemli nokta hiç şüphesiz ki göstergebilimdir. Yunanca semeion (gösterge, im) ve logia (bilgi, bilim) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen göstergebilim, dilsel ya da dilsel olmayan, iletişim amacıyla kullanılan her türden gösterge dizgelerini, bu dizgelerin yapılarını, işleyişlerini, iletişimsel işlevlerini inceleyen bilimdir. Gösterge kuramı köken olarak Antik Çağa kadar dayansa da çağdaş göstergebilim Peirce ve Saussure'ün katkıları ile başlar. Göstergebilim, Saussure'ün tanımlaması ile göstergelerin toplum içerisindeki yaşamını inceleyecek olan bir bilim dalıdır. Bu bilim sayesinde de göstergelerin ne gibi özelliklere sahip olduğu, hangi yasalar ile hareket ettikleri anlaşılacak ve dilbilim, göstergebilimin bir bölümü olarak yer alacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü oluşturan postyapısalcı yaklaşıma bakacak olursak, postyapısalcılık, yapısalcılık sözcüğüne aldığı ön ekten de anlaşılacağı üzere yapısalcılık sonrasına ve ona getirilen eleştirel tutuma işaret etmektedir. Postyapısalcı felsefenin yapısalcılıkla fikir birliği sağladığı noktalar olsa da ondan ayrıldığı noktalar da mevcuttur. Özünde yapısalcılığı yeniden oluşturmayı barından postyapısalcılık bunu eleştirel bir tutum takınarak yapmaktadır. Başta Fransa olmak üzere 1960'lı yıllarda sosyal bilimlerde popülerlik kazanan yapısalcılık, 1970'li yıllara gelindiğinde başta göstergebilimci düşünürler olmak üzere pek çok kişi tarafından eleştiri oklarının hedefi oldu. Postyapısalcılık, Saussure'ün temellerini attığı yapısalcı dilbilime tepkisinde büyük yankı uyandırdı ve XX. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir hız kazanarak gelişme gösterdi. Postyapısalcılık, kazandığı bu ivme ile sadece felsefe ile sınırlı kalmayarak dilbilim, toplumbilim, insanbilim, ruhbilim ve özellikle göstergebilim disiplinlerinde yeni kuramların ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Bu yapıyla postyapısalcılık yalnızca felsefeye ilişkin bir disiplin olmayarak pek çok disiplinin bir araya geldiği ortak bir düzleme dönüşmüştür. Dolayısıyla postyapısalcılık, disiplinler arası sınırların kaldırıldığı disiplinler ötesi bir söylem olarak tarihte yer almıştır.

Postyapısalcılığın tam olarak ortaya çıkışı Derrida'nın 1966 yılında John Hopkins Üniversitesinde okuduğu "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences" (İnsan Bilimleri Söylemindeki Yapı, Gösterge ve Oyun) bildirisi ile olmuştur. Derrida bu bildiriye yapısalcılığın radikal bir eleştirisini sunarak, yapısalcılıkta yerleşmiş olan belli başlı kavramları, özellikle de anlam kavramını köklerinden sarmıştır. Bu bildirisiyle beraber Derrida artık yapısalcı dönemin sona ermekte olduğunu ve postyapısalcı dönemin başladığını belirtmiştir.

Postyapısalcılık tıpkı yapısalcılıkta olduğu gibi özneye karşı bir tutumu, tarihselcilik karşıtlığını ve anlama yönelik bir eleştiriyi içerir. Özne karşıtlığı ve tarihselcilik eleştirisinde yapısalcılıkla aynı çizgide olan düşünüş, anlam eleştirisinde yapısalcılıktan ayrılır. Anlam noktasında Saussure'ün kurduğu gösterge kuramına farklı bir yaklaşım sergileyen postyapısalcılık, yapısalcılığın gösterene çok önem atfettiğine işaret ederek gösterge kuramını farklı bir açıdan ele alır. Postyapısalcı düşünüş gösterenin önemini azaltarak, gösterilene başat kılar. Bunun yapılmasının sebebi önermeler ile onların işaret ettiği gerçeklik arasında birebir karşılama ilişkisi olmadığına dair kabul edilen görüştür. Bu şu demektir; Saussure'ün kuramında k-u-ş harflerinin oluşturduğu gösteren zihnimizde bir kuş imgesi canlandırır ve bu gösterilendir ancak postyapısalcı düşünüş çerçevesinde bakıldığında durum bununla sınırlı değildir. Birebir karşılamanın olmadığını söyleyerek anlatılmak istenen budur. Anlam, yapısalcılıkta olduğu gibi bir karşılık gelme ilişkisinin ürünü değildir, anlam gösterenden gösterilene giderken sürekli değişmektedir. Bunu örnek üzerinden açıklayacak olursak; bir kavramın anlamını öğrenmek için sözlükte o kavrama baktığımızda açıklama bizi başka kavramlara yönlendirir. Yani gösterge, kendisini bir başka göstergeye yönlendirmektedir. Bu da Saussurecü ve yapısalcı düşüncenin tersine göstergelerin hep başka göstergelere işaret etmesi durumudur.

Bu görüşlerinden hareketle postyapısalcılık, metnin de tıpkı gösterge-gösterge ilişkisinde olduğu gibi hep başka bir metne işaret ettiğini söyler ve bunu metinlerarasılık kavramı ile açıklar. Metinlerarasılık, metinlerin anlamının başka metinler tarafından şekillendirilmesi durumudur. Yapısalcılığın yazar merkezli anlayışı yerine metin merkezli bir anlayış konmasının sonucu olarak karşımıza çıkan bu kavram, yazar yerine okuyucuyu merkeze alır. Metne anlamını veren yazar değildir, o metni okuyan o metne anlamını verir ve bir metni sadece bir kişi okumadığından dolayı metnin salt anlamda tek bir anlamından söz edilemez, metnin birden çok anlamı söz konusudur. Yani yapılan her

metin okuması aynı zamanda bir metin yazma işlemine tekabül eder. Ayrıca belirtmek gerekir ki postyapısalcılık, yapısalcılığın aksine bir okuma eylemi sırasında herhangi bir yöntemin olması gerektiğini veya olan bir yöntemin doğruluğunun olacağını kabul etmez, anlam için yöntemin gerekli olmadığını savunur.

Postyapısalcılar yazar merkezli yapısalcı anlayışın yerine yazar ve alımlayıcı odaklı, geçmiş ile şimdikin harmanlanması sonucunda ortaya çıkmış/çıkacak olan yeni ve farklı ürünlerin/metinlerin olduğunu, bu ürünlere bağlı olarak yeni anlamların türediğini, yeni anlamların üretimine mütemadiyen oluşan yazar ve alımlayıcı etkisinde gelişen metinlerin anlamların da alımlayıcı ile üretici arasındaki çizgide oluştuğunu söylemektedir (Berk & Yıldırım 2015: 43). Başka bir deyişle postyapısalcı düşünüşte göstereni inşa eden gösterilendir. Bu bilgilerden hareketle diyebiliriz ki, postyapısalcı felsefe mühim bir kısmını yazar veya okuyucu tarafından metinde oluşturulan anlamların nasıl meydana geldiğini sorgulayan bir dil felsefesidir.

Postyapısalcı felsefenin genel anlamda savunduğu diğer temel tezlerine/iddialarına ve yapısalcılıktan ayrıldığı diğer noktalara bakacak olursak ilkin postyapısalcı felsefe, yapısalcı düşünüşte varolan yapıların yanlış yorumlandığını ve bu yapıların bir önyargıya sebebiyet verdiğini savunur. Bundan dolayı yapılması gereken sadece o yapıyı incelemek değil, o yapıyı üreten bilgi sistemini de incelemektir. Bunu yaparak postyapısalcı düşünüş bilginin nasıl meydana getirildiğini kendisine ana sorun yapar. İkinci olarak ise postyapısalcı düşünüşün arkeolojik bir yapısı vardır. O, bu yapısı ile mevcut kavramların zaman içinde ne gibi değişimlerine uğradığını inceleyerek kavramın eskiden işaret ettiği şey ile günümüzde işaret ettiği şeyden ne anlaşıldığını bulmaya çalışır.

Bu düşünüş içerisinde yer alan pek çok düşünür vardır: Jacques Derrida, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Lacan, Jean-François Lyotard bunların başlıcalarıdır. Ancak konumuzun dil felsefesi olması ve postyapısalcı filozofların dilbilimden psikolojiye, toplumbilimden ruhbilime kadar oldukça geniş bir alanda görüşler vermesinden dolayı postyapısalcılık bölümünde yer vereceğimiz isim Jacques Derrida olacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ele alacağımız isim olan Roland Barthes ise felsefe tarihinde belli bir akıma yerleştirilmesi en zor isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem yapısalcı hem de postyapısalcı düşünce geleneği içerisinde yer almış

olan Barthes, felsefesinin ilerleyen bölümlerinde yapısalcılığı net bir şekilde reddederek kendisini postyapısalcı olarak tanımlamıştır. Eserleriyle hem yapısalcılık hem de postyapısalcılık gelenekleri içerisinde yer alan Barthes, çalışmamızda yapısalcılıktan postyapısalcılığa geçişin bir figürü olarak ele alınacaktır.

Dilbilimden yola çıkarak göstergebilimci bir yaklaşımla dil ve göstergebilim üzerine pek çok çalışmaya imza atmıştır. *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, *Çağdaş Söylenler*, *Yazının Sıfır Derecesi*, *Göstergeler İmparatorluğu*, *Göstergebilimsel Serüven*, *S/Z*, *Roland Barthes ve Metnin Hazzı* gibi eserleriyle dile, dilbilime ve göstergebilime önemli katkılarda bulunmuştur. O, Saussure'ü izlemek adıyla çıktığı yolda Saussure'e karşıt bir tavır alarak -ancak belli noktalarda da onun doğrularını kabul ederek- devam etmiştir. Göstergebilimin dilbilim ile olan ilişkisi noktasında Saussure'den ayrılarak kendi kuramını oluşturur ve bu noktada Saussure'ün kuramının tam zıttı bir kuram geliştirir.

Barthes, gösterge kuramını Saussure'den farklı olarak mit adını verdiğini kavram çerçevesinde geçmiş anlayışları eleştirerek ortaya koyar. Ona göre ikili bir işleyişin sonucu olan gösterge bir noktada tamamlanmayarak başka bir dizgenin göstereni haline gelir ve bu da bir işleyişi başlatır. Bu noktada da Barthes'ın mit adını verdiğini kavram ortaya çıkar. Yani Saussure'ün gösteren + gösterilen = gösterge dediği yerde Barthes, gösterge + gösterilen = gösterge diyerek sürekli bir ilerleyiş halinde olan göstergebilimsel kuramını yaratır.

Çalışmamızın üçüncü bölümü oluşturan Jacques Derrida ise postyapısalcı düşüncenin en önemli ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapısalcıların metafizik bir yanılığın içinde bulunduğunu ve metafizik kabullere dayanarak metafizik geleneği devam ettirdiklerini savunan Derrida, *Gramatoloji*, *Platon'un Eczanesi*, *Göstergebilim ve Gramatoloji*, *Différance* ve *La Dissémination (Yayılm)* eserleriyle postyapısalcı düşünüşte dil felsefesinin ana kalesi konumunda yer alır. Derrida tıpkı Nietzsche ve Heidegger gibi metafiziğe ilişkin görüşlerin sonlandırılması gerektiğini savunur. O, Batı metafiziği olarak adlandırdığı düşünüş geleneğinde sözün merkeze alınarak yazı karşısında üstün bir konuma yerleştirildiğini ve ikili karşıtlıklar ile metafizik bir sistem oluşturduklarını söyleyerek bunlara karşı çıkar. Düşünür bunlara karşı çıkarken kendi geliştirmiş olduğu dekonstrüksiyonu (yapısöküm) ve literatüre kazandırdığı kavramları kullanır.

Derrida için yapısalcılar her ne kadar metafiziği aşarak dilbilim ekseninde kuram geliştirmeyi ana gaye edinmiş olsalar da metafiziğe sıkışıp kalmış ve metafiziğe dayanarak eski geleneği devam ettirmişlerdir. Derrida da Heidegger'in hümanizm eleştirisini kendisine rehber edinerek içinde yapısalcı geleneğin de bulunduğu Batı felsefesini, yani Batı metafiziğini yapısöküme uğratmayı planlar. Kuramına koyduğu différance kavramıyla yapısalcı kabulde yer alan sabit anlam anlayışı, sözün üstünlüğü, temsil düşüncesi ve gösterene verilen büyük önemi ortadan kaldırmaya çalışır.

Dil felsefesindeki yapısalcı ve postyapısalcı yaklaşımları ele alacağımız bu çalışmada üstünde durulan başlıca üç düşünürün temel kavramları, kuramları, izledikleri yollar ve dil felsefesine yaptıkları katkılar kendi tasarladıkları düzen içerisinde ele alınarak anlatılacak ve değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISALCI YAKLAŞIMLAR

1.1. Dilin Yeniden İnşası: Ferdinand de Saussure

Toplumsallığın ön planda olduğu dil ile bireyselliğin ön planda olduğu söz ayrımından başlayarak insanın sahip olduğu dil yetisini açıklayan Saussure, bu yeti sayesinde iletişim kurabilme becerisine sahip olan insanın bir göstergeler alanı içerisinde yaşadığını anlatır. Dil sorununu her şeyden önce bir gösterge sorunu olarak ele alan ve bu göstergelerin toplum içerisindeki yaşamını inceleyecek bir bilim olarak göstergebilime işaret eden düşünür, göstergebilimin göstergelerin ne olduğunu ve hangi yasalara bağlı olarak işlediğini öğreteceğini belirtir. Gösteren / gösterilen ikilisini kapsayan bir bütün olarak karşımıza çıkan göstergenin bir evrim ve tarihsellik içerisinde nedensizlik, çizgisellik, değişmezlik ve değişebilirlik gibi özellikleri olduğunu ifade ederek kuramını bu temel üzerine kurar.

Saussure'un tezi dilin, insanların içinde yaşadıkları dünyayı rasyonel bir şekilde kavrayışa kavuşturabilmelerini sağlayan araç olduğudur. "O, kelimeleri sadece gerçekliği kavramamız için yardımcı bir araç olarak görmek yerine, kullandığımız dili oluşturan sözel işaretlerin sosyal kullanımımıza bağlı olarak gerçeklik anlayışımızı oluşturduğunu gördü. Kelimeler yan birimler değildirler, aksine insan hayatının merkezindedirler ve insan varlığı, dilbilimsel olarak ifade edilen bir varlıktır." (Harris & Taylor 1997: 208). Kendi dönemine kadar süregelen geçmiş anlayışlardan koparak dilde sistem incelemesine önem veren ve sistemini ikili yapılar şeklinde kuran Saussure dil/söz, gösteren/gösterilen, nedensizlik/çizgisellik, değişmezlik/değişebilirlik, eşsüremlilik/artsüremlilik ikiliklerine gösterge kuramında oldukça önemli bir yer vermiştir.

1.1.1. Dil ve Söz

Saussure, esas inceleme konusu olan dile geçmeden önce ilk olarak dilbilimin konusunun ne olduğu sorusunu ele alarak dil ve dil yetisi arasında ayrım yapar. Ona göre olguyu nasıl ele alırsak alalım, bir dil olayının her zaman dil ve dil yetisi olmak üzere iki yüzü vardır. Bu iki kavram birbirinin karşılığıdır ve birbirinin değerini belirler. Burada Saussure dilsel fenomenin birbiriyle bağlantı içerisinde olan iki yönü olduğunu ve bunların kendi değerlerini bir diğerinden türettiğini söyler. Sonrasında ise bu durumu örnekler üzerinden açıklayarak bu iki kavramı birbirinden ayırmanın ne kadar zor

olduğunu gösterir: Sesler, ses organları olmaksızın var olamazlar. Mesela çıkardığımız bir “a” sesi dil ve dil yetisinin arasında süregelen ilişki sayesinde var olur. Yani dili basitçe sese indirgeyemeyeceğimiz gibi sesi de ağız hareketlerinden ayırmak mümkün değildir.

Peki dil yetisini oluşturan ses midir? Değildir, ses yalnızca düşüncenin aracıdır, düşünce olmaksızın tek başına var olamaz. Sesler yalnızca düşünceleri dile getirmeye ya da aktarmaya yaradıkları zaman dil yerine geçerler, yoksa yalnızca birer ses olarak kalırlar. Dil yetisi hem bireysel hem de toplumsal bir yanı olan ve bunlar olmadan bir diğerinin düşünülmemeyeceği, yani karşılıklı zorunluluğu içsel olarak barındıran, her an yerleşik bir dizgeyle bir evrim içeren hem geçmişin ürünü hem de çağdaş bir kurum olarak karşımıza çıkan kavramdır.

Saussure’ün açıklamalarında belirtildiği üzere, dili gözlemlediğimizde dilde yalınlık ve özerklik ile değil, tam tersine hep ikiliklerle karşılaşmaktayız. Saussure’e göre dili incelerken dilde yer alan ikiliklerin (ses/ağız eklemlenmesi, ses/düşünce, bireysel yan/toplumsal yan, yerleşik dizge/evrim, geçmişin ürünü/çağdaş kurum) yalnız bir yönü üzerinde durursak dilbilimin konusu aralarında bağ bulunmayan karışık olgular yığımına dönüşür. Bu güçlükleri ortadan kaldırmak için yapılması gereken ise açıktır: “Hemen toplumsal nitelikli dile ya da bundan sonra kısaca dil diye adlandıracağımız alana yönelerek bunu dil yetisinin bütün öbür gerçekleştirmelerinin kuralı, ilkesi saymak gerekir.” (Saussure 1998: 38). Çünkü bu ikilikler arasında yalnızca dil kendisini bağımsız bir şekilde tanımlanmaya elverişlidir.

Peki bu dil dediğimiz alan nedir? Saussure dilin, dil yetisi ile karıştırılmaması gerektiğini ve dilin, dil yetisinin en önemli ancak belli bir bölümü olduğunu belirterek dili hem dil yetisinin toplumsal ürünü, hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için benimsediği zorunlu bir uzlaşımın bütün olarak tanımlar (Saussure, 1998: 38). Bu tanımlamada ilk olarak Saussure’ün dikkat edilmesi gerektiğini söylediği karışıklığa düşmemek için onun dil yetisi ile neye işaret ettiğine bakmak gerekir. Vardar’ın Saussure’e ilişkin yaptığı tanımlama ile dil yetisi, insanoğlunun doğal diller çerçevesinde sesli göstergeler aracılığıyla anlaşma ya da bildirişim sağlama yetisidir bu ve çok karmaşık nitelikli verilerden oluşur, değişik biçimlere bürünür, dil olgularının bütün görünüşlerini, fiziksel, fizyolojik, anlaksal, toplumsal ve bireysel yönlerini kapsar; onun için de türdeşlikten yoksundur (Vardar 2001: 45). Saussure, dil yetisi kavramı ile sağlıklı

olarak dünyaya gelen her bireyin konuşan bir varlık olabilme potansiyeli barındırdığını ifade eder. Basit bir ifade ile dili kullanabilme becerisi diyebileceğimiz dil yetisinden bireyin yararlanabilmesi için doğadan gelen bir nitelik zorunludur. Dil ise dil yetisinde olduğu gibi doğuştan gelen bir beceri olmayıp, kendi başına bir bütünlük, bir sınıflama ilkesidir ve sonradan kazanılan, toplumsal bir anlaşmanın ürünü olan şeydir. Bu yüzden Saussure dili, dil yetisinden farklı görür. Dil, dil yetisinin içerisinde yer alan bir bölümdür ancak tamamıyla dil yetisine de indirgenemez. Barthes bu durumu “dil, dil yetisi eksi sözdür” olarak tanımlar (Barthes 1993: 26).

Dil yetisinden ayrı, kendi başına bir bütünlük olarak tanımlanan dilin böylelikle sınırları gösterilmiş oldu. Bu noktadan sonra Saussure, dili dil yapan özellikleri ve onun niteliklerini açıklamaya koyulur. Saussure’e göre çok karışık nitelikli dil yetisi olgularının oluşturduğu bütün içinde dil, kesin çizgilerle ayırt edilebilecek bir konudur (Saussure, 1998: 44). İlk olarak dil, dil yetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümünü oluşturur. Yani dilde bireysellik değil, toplumsallık ön plandadır. Tek kişinin dil üzerinde tahakküm kurma, ona yön verme veya tadil etme gücü yoktur. Birey dili tek başına yaratamaz ve değiştiremez. Dil, varlığını topluluk üyeleri arasında yapılmış bir tür sözleşmeye borçludur. Burada Saussure, Rousseau’nun toplumsal sözleşmesini anımsatan bir çerçevede dilin bu yönünü anlatır. İkinci olarak dil, dil yetisinde olduğu gibi doğuştan gelen bir zorunluluk değil, bir kazanımdır. Nasıl ki dil yetisi doğal bir zorunluluğun ürünü olarak her sağlıklı bireyde potansiyel halinde olan bir yeti ise dil de tam tersi bir şekilde bir zorunluluk değil, kazanımdır. Üçüncü olarak dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. “Dilsel göstergeler temelde anlaksal olsalar da birer soyutlama değildirler. Toplumun onayladığı ve tümü dili oluşturan birleştirmeler, özeği beyinde yer alan gerçekliklerdir.” (Saussure 1998: 45).

Böylelikle dil, dil yetisinden ayrı ancak ondan tamamen kopmamış kendine ait özerk alanı olan bir yapı olarak tanımlanmış oldu. Dil ve söz ilişkisine gelince, burada ilk olarak yapılması gereken Saussure’ün ses aygıtı ile ne anladığını ve bu kavramın dil ve söz kuramında ne bakımdan değeri olduğu açıklanıp, dil denen toplumsal kurumun neden ses aygıtı temelli olduğunu açıklamak olmalıdır. “Dil bir sözleşme, bir uzlaşım ve üstünde anlaşmaya varılan göstergenin öz niteliği önemsizdir. Bundan ötürü de dil yetisi konusunda ses aygıtı ikincil bir sorundur.” (Saussure, 1998: 39). Dil yetisi insanın temel donanımlarından birisidir ve yukarıda da bahsedildiği üzere doğuştan gelmektedir ancak onun niteliği yani ses, dil yetisini oluşturmaz. Ses, yalnızca düşüncenin aracıdır ve tek

başına bir varlığından söz edilemez. Bundan dolayı Saussure ses aygıtını ikincil bir sorun olarak ele alır.

Bu noktada Saussure, Whitney'e¹ gönderimde bulunarak dil aracı olarak ses aygıtını kullanmamızın rastlantısal olduğunu ve pekâlâ el, kol ve baş devinimleriyle yani görsel imgelerle de düşüncelerimizi aktarabileceğimiz gerçeğine işaret eder. İşte bundan ötürü ses aygıtı ikincil bir sorundur. Buradan da Saussure şu önemli sonuca varır: “İnsan için doğal olan sözlü dil yetisi değil, bir dil kurma, daha açık bir deyişle ayrı ayrı kavramların karşılığı olan ayrı ayrı göstergelerden örülü bir dizge yaratma yetisidir.” (Saussure 1998: 39). Burada anlatılmak istenen oldukça açıktır: Bireyler zihnin özgür yaratıcılığı ile görsel ya da işitsel bir dizge kurma yetisine sahiptir ancak bu yetinin niteliğinin ne olacağı konusunda onlara dayatılan bir zorunluluk yoktur, bu zorunluluğun olmayışından ötürü de dil yetisi konusunda ses aygıtı ikinci dereceden önemli bir sorun olarak yer alır. Saussure’ün dil ile dil yetisi arasında yaptığı ayırım ve devamında gelen ses aygıtı açıklamalarıyla demek istediği, insanın dil yetisi gibi bir yetisi olmasaydı da dil diye toplumsal bir varlığın olacağı görüşüdür.

Bu bilgilerden sonra sorulması gereken şudur: Peki dil yetisinden tamamen ayrı olan ancak onun önemli bir bölümünü oluşturan dilin kapladığı alan nedir? Bu soruya yanıt olarak Saussure “dil yetisinin oluşturduğu bütünde dilin kapladığı alanı bulabilmek için, söz çevriminin işleyişini ortaya koyabilmemizi sağlayan bireysel edimi ele almak gerekir” der (Saussure 1998: 40). En az iki kişiyi zorunlu kılan bu çevrim üçlü bir oluş izler. Bu çevrim ilk olarak konuşan kişinin beyninde başlar. Konuşan kişinin beyninde kavram olarak adlandırılan bilinç olguları mevcuttur ve bunlar göstergelerin tasarımlarına ya da işitme imgelerine bağlıdır. Konuşan kişinin beynindeki bir kavram ona karşılık gelen işitme imgesini canlandırır, bu anlaksal bir oluştur. Sonra beyin, işitme imgesine ilişkin bir uyarımı ses organlarına aktarır, bu da fizyolojik bir oluştur. Son olarak ise ses dalgaları konuşan kişiden dinleyen kişiye yayılır, bu da salt fiziksel süreçtir. Böylelikle dinleyen kişinin beyninde bir işitme imgesi canlanır ve bu işitme imgesi de kendisine karşılık gelen kavramı canlandırarak çevrimi tamamlar ve fiziksel (ses dalgaları), fizyolojik (seslenme ve duyma), anlaksal (söz imgeleri ve kavramlar) şekilde üçlü bir oluş gerçekleşmiş olur.

Saussure, söz çevrimi olarak adlandırdığı işleyişin evrelerini şu şekilde gösterir:

¹ William Dwight Whitney. Dili etkili bir sosyal kurum olarak görmesiyle tanınan Amerikalı dilbilimci.

Şekil 1. Saussure'ün Söz Çevrimi (Saussure 1998: 41).

“Saussure’ün söz çevrimi ismini verdiği bu diyagram bize iki kişi arasındaki konuşma eyleminin asgari bir modelini sunarak karşılıklı konuşma eyleminin nasıl başladığını açıklar.” (Daylight 2017: 176). Saussure’ün burada anlatmak istediği şey kavramların bilinç olgularını dile getirdiğidir. Örneğin “kuş” kavramı zihnimizde kuş imgesini canlandırır. İşitim imgesi ise bu kavramın yani kuş kavramının seslendirilmesidir. Kısacası kavram, ses organları aracılığıyla karşıdaki kişiye iletilir ve duyma işlemini gerçekleştiren kişi aynı işitim imgesini zihninde kavrama dönüştürerek anlam iletme ve anlama sürecini tamamlamış olur.

Bu açıklamalardan sonra Saussure, dil ve söz ayrımını irdelemeye devam eder. “Dili sözden ayırmak demek: 1. Toplumsal olguyu bireysel olgudan; 2. Temel olguyu ikincil, az çok da rastlantısal nitelikli olgudan ayırmak demektir.” (Saussure 1998: 43). Saussure’e göre dil, toplum içinde her bireyin beyninde bulunan bir izler bütünüdür ve birbirinin eşi tüm örnekler bireylere dağıtılmış bir sözlüğü andırır. Buradan da anlaşılacağı gibi dil, konuşan kişinin bir işlevi değil, bireyin edilgen biçimde belleğine aktardığı toplumun bir ürünüdür. Burada bir önceden tasarlamadan söz etmek mümkün değildir. Birey, dili toplumdaki alır. Oysa söz, toplumsal hiçbir şey içermez. Sözün tüm gerçekleştirmeleri bireysel ve anlaktır. Yani söz özel durumların toplamıdır. Saussure’ün kastettiği toplumsal olgu ve bireysel olgu ayrımı bu anlama gelir. Sözün bireysel tarafı kişiye bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bunu basit bir örnekle hareketle açıklayacak olursak: “R” harfini söyleyemeyen birinin yanlış telaffuzu onun fiziksel durumundan kaynaklanmaktadır, burada dil sistemini alakadar eden bir durum söz konusu değildir. Burada bireysel olgu devrededir, dilin toplumsal özelliği ile ilgili bir durum yoktur.

Buradan anlaşılacağı üzere söz, dilin karşısına yerleştirilmiş, bireysel bir seçme ve gerçekleştirme durumunu ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkar. Söz, dilin somut kullanımı, yani dilin belirli bir birey tarafından belirli bir andaki uygulamasıdır. Saussure'ün kuramında somut ve bireysel edim olan sözün arkasında onu belirleyen soyut ve toplumsal bir sistem olarak dil vardır ve dilbilimin amacı da bu yapıyı ortaya çıkarmaktır.

Saussure için dil ve söz arasındaki bu karşılıklı ilişki dilsel pratiğin özünü oluşturmaktadır ve bundan dolayı da bu ikili arasındaki ayrım ileride göreceğimiz gösteren-gösterilen ilişkisi gibi karşılıklı bir gerektirmeyi içeren ilişkidir. Altuğ'un ifadesi ile: "Potansiyel olarak varolan soyut dil dizgesi, gerçekleşimi için söz'e muhtaçtır. Kendi başına somut varoluşa sahip olmayan bu dizge, bireysel söz edimlerinde gözlenebilir bir gerçeklik kazanır. Birey, söz ediminde, dil dizgesinin öğelerini birleştirir ve bu biçimlerin ses ve anlam olarak somut bütünlükleri içinde gerçekleştirilmelerini sağlar, böylece de dil'in bir bölümünü geçici eylemli kılar." (Altuğ 2013: 185). Görüldüğü üzere bir sistem olan dil ile bireysel bir edim olan söz arasında bir bağ vardır ve dil olmaksızın söz, söz olmaksızın da dil düşünülemez.

1.1.2. Gösterge Kuramı

Dilin toplumsal yapısından ötürü insana ilişkin olgular arasında belli bir yer alabileceğini ancak dil yetisinde bu durumun mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Kavramları belirten bir göstergeler dizisi olan dilde göstergelerin toplum yaşamı içindeki yerini inceleyecek bir bilim tasarlanabilir. Ona göre bu bilim, yani göstergebilim göstergelerin ne olduğunu ve hangi yasalara bağlandığını öğretecektir. Böylelikle dil sorununu her şeyden önce bir gösterge sorunu olarak gören Saussure için dilbilim, göstergebilim denen bu alanın kapsamı içerisinde yer alacak ve göstergebilimdeki yasalar pekâlâ dilbilime de uygulanabilecek ve bunun sonucunda da insanla ilgili olan olgular bütünü içerisinde dilbilimin yeri tamamen belirlenmiş bir alana bağlanabilecektir. Böylelikle göstergebilimin alanını ve hedefini belirleyen Saussure, dil göstergesini açıklayabilmek için ilk olarak dizelgeci dil anlayışına yönelir. "Kimilerine göre, dil temel ilkesine indirgendiğinde bir ad dizini niteliğiyle karşımıza çıkar; daha açık bir deyişle, dil bir terimler dizelgesidir ve burada yer alan her öge bir nesnenin karşılığıdır." (Saussure 1998: 108).

Dizelgeci anlayışa göre anlamlar önsel bir biçimde dilde vardır, dil sadece bu anlamları adlandırır. Yani öncelik-sonralık ilişkisinde anlam ilk olarak gelmektedir ve dil, zaten verili olmuş olanları sadece keşfetme görevini üstlenir. Böylesi bir anlayışta dilde anlamın üretilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Dili sadece bir kavramlaştırma aracı olarak gören ve dil olmaksızın da varolan anlamları kabul eden bu anlayışı Saussure dizelgecilik (nomenklaturizm) olarak adlandırır.

Bir adlar listesinden ibaret olan bu dizelgecilik anlayışının Saussure'e göre oldukça sıkıntılı noktaları bulunmaktadır. Kuramını, geleneksel felsefede sıklıkla kullanılan ve kabul edilen anlayışlara karşı eleştirel bir tavır takınarak geliştiren Saussure çalışmalarına tıpkı Descartes gibi radikal bir şüphe duyarak başlayarak kendisinden önce gelen fikirleri, yöntemleri ve terminolojileri reddeder (Godel 1984: 84). Bu dizelgecilik anlayışı ilk olarak sözcüklerden önce varolan hazır kavramlar bulunduğu varsayımını içerir. Yani dilden önce düşüncelerin var olduğunu söylemektedir. Ancak Saussure'e göre böylesi bir şey mümkün değildir: "Tek başına düşünce hiçbir zorunlu sınıra rastlanmayan bir bulutsuyu andırır. Önceden oluşup yerleşmiş kavram yoktur; dilin ortaya çıkmasından önce hiçbir şey belirgin değildir." (Saussure 1998: 167). Sözcükler, adlandırmada kullanılan basit sesler veya bir tür yardımcı öğeler değildir. Saussure'e göre sözcükler, insanların mevcut durumda içinde bulunduğu dünya ile ilişki kurmasını sağlayan özsel öğelerdir. Yani dizelgeci paradigmanda olduğu gibi dilden bağımsız olarak bir etiket görevi üstlenen şeyler değildir.

Eleştirilerinin devamında Saussure sözcüklerin dizelgeci paradigmanın savunduğu şekilde meydana gelmiş yapılar olması durumunda onlarda herhangi bir evrimin izine rastlanmasının mümkün olmadığını ifade eder. "Dil bağımsız varolan kavramlara uygulanan adlar bütünü değildir. Eğer böyle olsaydı dilin tarihsel evrimde kavramların değişmeden günümüze kadar kalması gerekirdi." (Bircan 2015a: 55). Sözcükler, dizelgeci anlayışın savunduğu şekilde önceden belirlenmiş bir etiketler olsaydı değişmeden kalmaları gerekirdi. Ancak dil değişir, evrim geçirir. Culler'm ifadesiyle: "Gösterenler evrime uğrayabilir; belli bir kavramı çağrıştıran belli ses dizisi değişebilir; belli bir ses dizisi apayrı bir kavrama bile bağlanabilir. Kuşkusuz, ara sıra, dünyadaki değişmelerin doğurduğu yeni kavrama yeni bir gösterge bulmak da gerekebilir. Ama dilden bağımsız varlıklar olarak kavramların kendileri evrime uğramazlar." (Culler 1985: 23). Ayrıca eğer dil, dizelgeci anlayışın dediği şekilde işleyen bir yapı olsaydı, farklı dillerin meydana gelmesi gibi bir durumdan söz edilemezdi. Çünkü bir nesneyi karşılayan

sözcük belliyse, o sözcük her dilde aynı şekilde olup aynı anlama gelmesi gerekirdi. Yani bir eşdeğerlilik durumu olurdu. Ancak durum Saussure'e göre böyle değildir. Her dil kavramların yanı sıra formların bir sistemidir: Dünyayı düzenleyen geleneksel işaretlerin bir sistemi (Culler 1997:58). Dil, dizelgeci paradigmanın öne sürdüğü şekilde oluşmuş bir olgu olsaydı insanlık tarihi boyunca formlara verilen adlar her dilde karşılığını aynı şekilde bulurdu. Ancak dillerin çokluğu ve bu dilleri kullanan insanların yaşadıkları dil ile dünyaya bakışları farklıdır. Her dil, onu kullananlara farklı bir dünya oluşturur ve insan bu dil ile dünyayı tanımlar. Böylesi bir durumda da sadece kavramlar değil, formlara verilen adlar da her bir dilde farklı karşılıklar bulur.

Dizelgeci dil anlayışına başkaldıran Saussure dilin bir dizge (system) olduğunu öne sürerek onun gösterge sistemi içerisinde incelenmesi gerektiğini ifade eder. Böylelikle dile yönelen bir kişi dizelgeci anlayıştaki gibi gerçekleri somut verilerde, tözlerde ya da özdeklerde değil; yapılarda, soyut düzenlerde arayacaktır. Böylelikle yapısalcılığın ana esaslarında da belirtildiği gibi tüm bu gerçekleştirmelerin, tüm bu gelişmelerin arkasındaki sistem ortaya çıkacaktır.

Dizelgeci paradigmayı yanlış bulan Saussure, dil göstergesinin öz niteliğini açıklamaya yönelir. "Dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitimi imgesini birleştirir." (Saussure, 1998: 109). Saussure'e göre işitimi imgesi salt fiziksel nitelikli, somut bir uyarım anlamında ses değildir. Bu terim duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan bir tasarımdır, duyusal bir imgedir. İşitimi imgesi sesin zihindeki izidir. Bunun böyle olduğunu anlayabilmek için kendi dil yetimize bakmak pekâlâ yeterli olacaktır. Dudaklarımızı ve dilimizi hareket ettirmeden kendi başımıza konuşabilir veya ezberimizde olan bir şeyi okuyabiliriz. Saussure burada dilin birimi olarak dilsel göstergeyi tanımlarken, dili dizelge olarak gören anlayışın, dilsel birimi, iki ögenin birbirine bağlanmasıyla ortaya çıkan iki yanlı bir kendilik olduğu düşüncesini benimser (Altuğ 2013: 186).

Bu açıklamalardan sonra sorulması gereken soru açıktır: Nedir bu gösterge sistemi? Saussure, geçmişten beri süregelen şey, sözcük ve düşünce arasında yapılan gösterge anlayışını gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiye indirgeyerek göstergenin yapısını değişikliğe uğratar. Kavram ile işitimi imgesinin birleşimine gösterge der ve bu kavramı bütünü belirtmek için kullanır. Sonrasında kavram yerine gösterilen ve işitimi imgesi yerine de gösteren terimlerinin benimsenmesi gerektiğini ifade eder. Burada

öncelikle belirtmek gerekir ki Saussure'ün böylesi bir kavramlaştırmaya gitmesinde yatan sebep, işitim imgesinin sanki kavramın göstergesiymiş gibi görülmesinin önüne geçmektir. Gösteren ve gösterilen kavramları da hem kendi aralarındaki hem de bütünlü kurdukları karşılıklı belirtmek gibi bir yarar sağlar. Böylelikle Saussure üçlü bir ayırım yaparak yanlış anlaşılmalara önüne geçmeye çalışır ve işitim imgesi yani gösterenin gösterge gibi düşünülmesini önler.

Kavram yani gösterilen, göstergenin zihnimizde işaret ettiği şeydir, işitim imgesi yani gösteren ise göstergenin işaret etme biçimidir. Örneğin daha önce ele aldığımız “kuş” sözcüğünü tekrar ele alalım. Kuş sözcüğünün gösterileni somut, bilfiil canlı bir kuş değil bir kuşun zihnimizdeki tasarımıdır. Bu kuş sözcüğünün gösterenleriye k-u-ş harfleridir. Bu gösterenler başka bir gösteren yaratarak zihnimizde bir kuş kavramını çağrıştırırlar. Kısacası bir sözcüğün göstereni, onun kavramsal içeriği ya da dış dünyadaki nesne karşılığı dışında kalan işitsel öğedir.

Peki, bu gösteren ve gösterilen kavramları arasında nasıl bir ilişki vardır? Üçlü çözümleme sonucunda gösteren ve gösterilen kavramları ayrı ayrı incelenebilir düzeye gelmiş olsa da hiçbir dilsel gösterge iki düzeye birden gönderimde bulunmadan tanımlanamaz. Çünkü dil göstergesi iki yönlü anlaksal bir kendiliktir (Saussure 1998: 110). Bu iki düzey arasında biri ötekinden daha üstün durumu, yani bir hiyerarşi yoktur. Biri diğerinden daha önemli olmadığı gibi varoluşları da meydana gelişleri de birdir. Aralarında öncelik ve sonralık durumu olmadığı gibi ikisi de varlıklarını kendi aralarındaki bağı borçludurlar. Bunlardan biri ötekisinden önce varolmadığı gibi, onların ilişkilerinin dışında hiçbir anlam da varolmaz (Coward ve Ellis 2008: 18). Gösteren ve gösterilen yalnızca bütünde, yani göstergede varolurlar.

Bu şekilde tanımlanan dil göstergesinin Saussure'e göre başlıca iki özelliği bulunmaktadır: Dilsel gösterge nedensizdir ve bir çizgisellik gösterir.

1.1.2.1. Nedensizlik ve Çizgisellik

Dili, gösteren ve gösterilen kavramlarının karşılıklı ilişkisinin bir sonucu olarak göstergeler bütünü olarak tanımlayan Saussure, göstergenin oluşumunda onun yapısına dair açıklamalarda bulunur.

Saussure'e göre bir gösteren ile gösterileni birleştiren bağ nedensizdir.² Saussure'ün bütün dilbilime egemen bir ilke olarak koyduğu bu özellik ile bir işitim imgesi ile kavram arasında yani gösteren-gösterilen ilişkisinde hiçbir doğal bağ, içkin bir bağıntı yoktur ve gösteren-gösterilen arasında bulunan mevcut ilişkide hiçbir zorunluluk bulunmaz. Saussure, dil göstergesinin nedensiz olduğuna dair fikirlerini daha açık kılabilmek için "kardeş" kavramını örnek olarak gösterir. Bu kavram kendisine gösterenlik yapan k-a-r-d-e-ş ses dizilişi ile hiçbir iç bağıntıya sahip değildir, başka herhangi bir gösteren de –mesela kalem- pekâlâ kardeş sözcüğünün yaptığı işi yapabilirdi. Eğer "kalem" göstereni bizim zihnimizdeki kardeş imgesini karşılamayıp gösteren-gösterilen ilişkisini gerçekleştirmeseydi bu iki unsur arasında bir zorunluluk olduğu ve bu zorunluluğun dışına çıkıldığı için göstergenin iki temel boyutu arasında bir kopukluk olduğu gözükenecekti. Ancak gösteren-gösterilen ilişkisi arasında bir zorunluluk olmadığından burada bir kopukluktan söz etmek mümkün değildir. Ayrıca eğer gösteren ile gösterilen arasında zorunlu bir ilişki olsaydı yani bizim zihnimizde işaret ettiğimiz şeyin göstereni zorunlu bir ilişki sonucunda belirlenmiş olsaydı herhangi bir nesnenin farklı dillerdeki karşılıklarından bahsetmek de mümkün olmazdı. Verilen "kardeş" örneğinden devam edecek olursak zihnimizdeki kardeş imgesinin göstereni tüm toplumlardaki insanlar için k-a-r-d-e-ş ses dizilişinden başkası olmaması gerekirdi ve bu gösterenler zihindeki kardeş imgesini her yerde hep bu sesler aracılığıyla göstermek zorunda olurdu. Ancak durum böyle olmadığı için diller arasındaki ayrılıklar ve değişik dillerin varlığı gösteren-gösterilen ilişkisinde doğal veya içkin bir bağın bulunmadığını göstermektedir.

Böylelikle şu sonuca varılır: Belirli bir gösterilene bağlanan gösteren zorunlu bir ilişkinin sonucu değildir, "kardeş" göstereninin seçilmesinin nedeni zihnimizdeki imgeyi tam olarak karşılıyor olması veya daha ifadesel olması değildir. Bu seçim tam anlamıyla nedensizdir. Hawkes'ın ifadesiyle: "Gösteren-gösterilen ilişkisinin genel karakteristiğini yansıtan nedensellik ilkesinin uygulanışında duyulan ses ile o sesin işaret ettiği kavramın dış dünyada fiziksel varoluşu bulunan gerçek şey ile arasında hiçbir doğal bağ yoktur."

² Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin rastlantısal boyutunu ifade eden nedensizlik kavramı eserin Fransızca aslında keyfi anlamına gelen arbitraire, İngilizce çevirisinde (Saussure 1959: 11) ise isteğe bağlı, keyfi, gelişigüzel anlamlarına gelen arbitrary kelimeleriyle ifade edilmiştir. Ancak Vardar'ın *Genel Dilbilim Dersleri*'nin çevirisinde kullandığı biçimiyle nedensiz kavramı dilimizde, konunun doğasına daha uygun geldiği ve anlatılmak isteneni daha iyi açıkladığı için bu kavram çalışmamızda nedensizlik olarak kullanılacaktır.

(Hawkes 2003: 13). Yani dil ve dünya arasında ontolojik bakımdan hiçbir zorunlu bağ bulunmamaktadır.

Buradaki nedensizlik sınırsızca bir seçme özgürlüğü veya bir bakıma keyfilik değildir. Dil göstergesi denen kavram dilediğinde oluşturulabilen bir kavram değildir. Saussure için nedensizlik sözcüğü gösterenin, konuşan bireyin özgür seçimine bağlı olmadığı, yalnızca gösterenin herhangi bir nedene bağlanamayacağını, yani gerçeklik düzleminde hiçbir doğal ilişki kurmadığı gösterilen açısından nedensiz olduğunu anlamına gelir. Yapıtta kullanılan anlamıyla nedensiz kelimesi, gösterenle gösterilen arasındaki özgür ilişkiyi belirtir, bu ilişki simgesel değildir ve rastlantısalıdır. Yanlış bir anlaşılma ile buradaki nedensizlik kavramı bireye tanınan sonsuz bir seçme serbestliği veya tamamen keyfi istek olarak algılanabilir. Ancak nedensizlik bu anlamda değildir, o keyfince seçme anlamına gelmez. Buradaki nedensizlik ile bir gösterilenin gösterenine olan bağının tamamen belli bir ilişkiye dayanmadığı, sonsuz sayıdaki başka gösterenlerin de zihindeki o gösterilene rahatlıkla ve hiçbir sorun olmadan işaret edebileceğini ancak o gösterene bu işaret etme görevinin tanındığını ve bundan dolayı da yapılan bu tanımlamada herhangi bir zihinsel faaliyet ya da gösterilen üzerinden bir çıkarım olmadığı anlatılmak istenir.

Nedensizlik anlayışına gelebilecek olan yanlış anlaşılmaları giderdikten sonra göstergenin nedensizliğini anlatmaya devam ederken Saussure “bir toplumun benimsediği her anlatım biçimi ilkece toplumsal bir alışkıya ya da –aynı anlama gelen- toplumsal bir uzlaşımaya dayanır” der (Saussure 1998: 112). Gösteren ile gösterilen arasındaki bağ, dil kullanım pratiğinde uzlaşımaya bağlı olarak dile yerleşir ve kurallaşır. Bu ikili bağ bir dil topluluğuna bir kere yerleştiğinde onun üzerinde herhangi bir değişiklik yapabilmek konuşan bireyin elinde değildir. Bu noktadan sonra gösterge bağıntısı nedensiz olma durumundan çıkar. Birey göstereni istediği gibi seçemez, topluma yerleşmiş olan söz alışkanlıklarını değiştiremez. Lévi-Strauss bu durum için dilsel göstergenin a priori (önsel) olarak keyfi olduğunu, ancak a posteriori (sonsal) olarak keyfi olmaktan çıktığını söyler (Lévi-Strauss 2012: 137). Yani gösteren belirtmiş olduğu kavram açısından özgür bir seçimin ürünüyken bir dil topluluğuna yerleştikten sonra o özgür bir seçim konumunda yer almaz, zorunludur. Dilin seçtiği gösterge yerine bir başkası kullanılmaz.

Saussure göstergenin nedensizliğini tanımladıktan sonra göstergelerin ancak bir bölümünün salt nedensiz olduğunu, göstergelerin görece olarak da nedenlilik taşıyabileceğini belirtir. Ona göre göstergenin nedensizliği ilkesi dilin tamamını kuşatmış durumdadır ancak dile içkin üretici kalıplara göre kurulmuş olan göstergeler kökten nedensiz, diğerleri ise görece olarak nedenlidir. Görece nedenlilik; bilfiil varoluşsal bağlantı ya da zorunluluğa dayanmayan, kurgusal bir sistem dolayısı ile yeri zorunlu olarak belirlenen idenin mevcudiyet gerekçesidir. Oluşmuş olan gösterge varlığı geliş şeklini kökü itibariyle nedensiz olan bir başka göstergeye borçlu olabilir. Bu göstergenin unsurları nedensiz olsa da göstergenin kendisi görece nedenlilik taşır.

Görece nedenlilik kavramını Saussure, nedensiz göstergelerin birleşiminden doğan ve oluşumu keyfi bir seçilime değil, bir yaratmaya dayanan göstergeleri ifade edebilmek için kullanır ve bu durumu daha iyi açıklamak için “yirmi” ve “on dokuz” sözcüklerini örnek olarak gösterir. Yirmi sözcüğü tıpkı yukarıda belirttiğimiz kardeş sözcüğü gibi nedensizdir ancak on dokuz sözcüğü yirmi ile aynı oranda nedensiz değildir. Çünkü on dokuz sözcüğü oluşturucularını ve ilişki kurduğu daha başka birimleri anımsatır. Aynı ayrı ele alındıklarında on ve dokuz ile yirmi nedensizlik derecesi bakımından aynı konumda yer alırlar ancak on dokuz, mevcudiyetini başka bir gösterge üzerinden temellendirmesinden dolayı görece bir nedenliliğe sahiptir.

Saussure göstergenin nedensizliğini açıkladıktan sonra aynı başlık altında göstergenin bir diğer başlıca özelliği olarak karşımıza çıkan göstergenin çizgiselliği ilkesini ele alır. Bu ilke tıpkı göstergenin nedensizliği ilkesi gibi önemli ve temel bir ilkedir. Saussure’ün oldukça açık bir düşünce olmasından dolayı kısaca ele aldığı çizgisellik ilkesi temel olarak gösterenin yalnızca zaman boyutunda çizgisel olarak ele alınabileceğini ve onu kavramanın başka bir yolu olmadığı anlayışına dayanır. “Gösteren işitimsel nitelikli olduğundan yalnız zaman içinde yer alarak gerçekleşir ve zamandan kaynaklanan özellikler taşır: a) Bir yayılım gösterir ve b) Bu yayılım tek boyutta ölçülebilir: O da bir çizgidir.” (Saussure 1998: 115). Sözcükler tıpkı bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlıdır ve bundan dolayı da dilin çizgiselliğine dayanan bağlantılar kurarlar. Söz zinciri olarak belirtebileceğimiz bu yapıda çizgisellik, iki öğeyi birlikte söylememize imkân tanımaz. Saussure bu birleşimleri dizim olarak adlandırır ve bunların dayanağını uzam olarak belirtir.

1.1.2.2. Değişmezlik ve Değişebilirlik

Dilsel göstergenin yapısını inceleyen Saussure, bu yapıdaki nedensizliği ve çizgiselliği gösterdikten sonra onun bir başka özelliği olan değişmezlik ilkesine değinir. “Gösteren belirttiği kavram açısından özgür bir seçim ürünü olmakla birlikte, kendisini kullanan dilsel topluluk bakımından özgür değil, zorunlu olarak benimsenmiştir. Bu konuda topluma görüşü sorulmaz, dilin seçtiği gösteren yerine bir başkası kullanılmaz. Temelinde bir çelişki bulunduğu izlenimi uyandıran bu olgu zorunlu seçim diye adlandırılır.” (Saussure 1998: 116). Burada Saussure’ü daha iyi anlayabilmek için göstergenin nedensizliği konusunda verilmiş olan kardeş sözcüğü hakkındaki örneği tekrar düşünmek gerekir. Belirtildiği üzere bu kavram oluşturulurken gösteren, yani ses dizimi özgür bir seçim olarak zihnin özgür kuruculuğuyla oluşturulmuştu. Bu kavram toplum tarafından benimsendikten sonra, yani toplum dil olayında devreye girdikten sonra özgürlük değil, zorunluluk hüküm sürer. Kardeş sözcüğü dile yerleştikten sonra onun yerine başka bir gösteren kullanılamaz, birey istese de yapılmış olan bu seçimi hiçbir yönden değiştiremez. “Dilin herkesin hayatının ayrılmaz bir parçası olması, herhangi bir birey tarafından başlatılan değişime kolektif bir direnç yaratır.” (Joseph 2004: 73). Kaldı ki değil tek birey toplum da bir tek sözcük üzerinde egemenlik yürütme gücüne sahip değildir. “Dil, bireysel inisiyatifte son derece dirençli olan hareketsiz bir kütle gibidir.” (Holdcraft 1991: 62). Dil nasılsa ona öyle bağımlı kalınır. Ayrıca Saussure’e göre dildeki mevcut göstergenin değiştirilmesine yönelik herhangi bir toplumsal talep dilin içsel gereksinimlerinden gelmez. Çünkü bir göstergenin değiştirilmesine yönelik dil içi hiçbir akılsal gerekçe yoktur. Mevcut olan göstergeler nedensiz bir yaratmanın ürünü oldukları için onlarda akılsal hiçbir temel bulunmamaktadır ve bundan dolayı da nedensiz göstergelerin toplamından meydana gelen dilde bir göstergeyi değiştirip yerine bir başkasını tercih etmek için elimizde hiçbir akılsal neden yoktur. “Gösterilen ile gösteren arasındaki bağıntının keyfi olması, göstergelerin değişmeden kalmasının tek nedenidir; çünkü bunu değiştirmekle hiçbir şey kazanılmış olmaz.” (Altuğ 2013: 191). Yani kısacası dil tartışmaya açık bir yapı değildir.

Saussure göstergenin değişmez yapısını onun tarihsellik özelliği üzerinde açıklamaya devam eder. “Hangi dönemi ele alırsak alalım, ne denli gerilere uzanırsak uzanalım, dil her zaman bir önceki çağın kalıtı olarak karşımıza çıkar.” (Saussure, 1998: 117). Dil, eski kuşakların aktardığı ve olduğu gibi benimsenmesi gereken bir üründür. Bu benimmeden anlaşılması gereken dilin, kendisini konuşan bireylere dayatması

durumudur. Burada bir seçim yoktur, dil daima geçmişin mirası olarak aktarılır. Bir miras olarak alınan ve geçmişe bağlılığın sürdüğü bu durumda seçme özgürlüğü gibi bir durum söz konusu değildir. Örneğin neden kardeş göstergesini kullanıyoruz? Bunun yanıtı Saussure için oldukça basittir: bizden öncekiler öyle dediği için. Bu açıdan bakıldığında Saussure için dilin kökeni konusu tartışmaya açık bir konu değildir, hatta böylesi bir tartışmayı ortaya atmak da gereksiz olacaktır.

Saussure, göstergenin değişmez niteliğini daha açık kılmak için dört başlık altında görüşlerini sıralar. Bunlardan ilki daha önce de değinmiş olduğumuz göstergenin nedensizliği ilkesidir. Ona göre bu özellik dili değiştirmeye yönelik her türlü girişimi engellemektedir. Bu engelleme dilin tartışılmayacağından ileri gelir. Bir şeyin tartışılabilmesi için o şeyin akla uygun olması gerekir. Bir şey akla uygun olduğu durumda tartışmaya açıktır ve çeşitli gerekçeler öne sürülebilir. Ancak göstergenin nedensizliğinin hüküm sürdüğü dilde bir tartışma yapabilmek daha en baştan mümkün değildir. Nedensiz göstergeler dizgesi olan dil böyle bir dayanak sunmaz ve bundan dolayı da tartışma temeli tamamen ortadan kalkar.

İkinci olarak ise Saussure dil göstergelerinin sayıca sınırsızlığına işaret eder. Bunu göstermesinin sebebi değişim yapmanın imkânsızlığına işaret etme isteğidir. Eğer dil belli sayıda göstergelerden oluşmuş olsaydı değişim mümkün olabilirdi ancak sonsuz sayıda göstergeler dizgesi olan dilde değişim yapmak mümkün değildir.

Göstergenin değişmez niteliğini açıklama noktasında üçüncü başlık olarak Saussure dizgenin çok karmaşık niteliği olması durumunu gösterir. Dil öylesine karışık bir dizgedir ki onu her gün kullanan bireyler dahi hayli büyük bir bilgisizlik içerisindedirler. Bu karmaşık düzen ancak mantıksal düşüncenin ışığında kavranabilir, mantıkçıların ve dilbilgicilerin uzmanlığında bu karmaşıklık giderilebilir. Ancak şimdiye kadar bu yöndeki düzenleme girişimleri hep yanıtız kalmış, böylesi girişimler başarıya ulaşamamıştır.

Dördüncü ve son olarak Saussure toplumsal devinimsizliğin her türlü dilsel yenileştirmeye karşı direnmesi durumunu gösterir. Dile her an herkes katılır ve dil her an herkesi ilgilendirir. Bundan dolayı da dil onu kullanan tüm bireylerin etkisi altındadır. “Bu temel olgu kökten bir değişiklik yapılamayacağına olanaksızlığını göstermeye yeter.” (Saussure, 1998: 120). Ayrıca Saussure’e göre değişime yönelik çabalara dil kadar uygun olmayan başka bir toplumsal kurum da yoktur. Dil, toplumsal yaşamla

kaynaştığından ve onun kaynaşmış olduğu toplumda da durgunluk hâkim olduğundan bu toplum her şeyden önce mevcut olanı korumaya yöneliktir ve bu durum kendisini dilde de gösterir, varolanı yani miras kalanı korur.

Peki bu göstergelerin değişmezliği ilkesi sarsılmaz bir ilke midir? Gösterge dediğimiz kavram salt değişmez niteliğe sahip bir yasa gibi midir? “Dilin sürekliliğini sağlayan zamanın, görünüşte değişmezlikle çelişen bir etkisi daha vardır, o da dil göstergelerini değişime uğratmasıdır: Bazen daha hızlı, bazen daha yavaş. Bir bakıma, göstergenin değişmez olduğu da söylenebilir, değişebilir olduğu da.” (Saussure 1998: 120). İlk bakışta birbirleriyle zıt iki niteliği dile yüklediği için Saussure’ün çelişkiye düştüğü ya da mantıksız bir sistem kurduğu düşünülebilir. Ancak Saussure bu iki ilkeyi karşı karşıya getirerek şunu demek ister: Dil değişir ancak bireyler tek başlarına değiştiremez onu, dil dokunulmazdır ama bu dilin bozulmayacağı anlamına gelmez.

Saussure’e göre gösterilenle gösteren arasındaki bağıntıyı her an değiştiren etkenlere karşı dil kesinlikle savunmasızdır (Saussure, 1998: 122). Dil savunmazdır çünkü değişmeye açık ve değişimlere karşı durma gücünden yoksun bir kurumdur. Her ne kadar tek birey onun üstünde herhangi bir değişikliğe sebep olamıyorsa da bu durum dilin kendini savunmasından değil, tek bireyin ona karşı gücünün yetmemesindedir. Toplumsal kullanımda, yani pratikte sözcüklere ilişkin telaffuzlar, anlam içerikleri değişebilir ve bu duruma karşı dil savunmasız bir konumda yer alır, değişimlerin önüne geçemez. Bu duruma örnek olarak feylesof sözcüğünü örnek gösterilebilir. Günümüzde filozof olarak kullanılan bu sözcükte kavram aynı olarak kalsa da bağıntı iki türlü bir değişime uğramıştır. Gösteren hem ses yönünden hem de dilbilgisi bakımından bir değişime uğramıştır.

Göstergenin değişmezliğini onun tarihselliği üzerinden ele alan Saussure, göstergenin değişebilirliğini de dilin evrimi üzerinden açıklar. “Dil, bazen sesleri, bazen de anlamları ilgilendiren tüm olguların etkisi altında kalarak bozulur, daha doğrusu evrim geçirir. Bu evrim kaçınılmaz niteliktedir.” (Saussure, 1998: 123). Saussure’e göre hiçbir dil evrime karşı koyamamıştır, bu evrim ona göre kaçınılmaz bir niteliktedir. Her dil belli bir süreç sonunda mutlaka birtakım değişikliklere uğrar. Bu durumu daha iyi açıklayabilmek için Saussure, yapay bir dil örneği verir. Yapay bir dil yaratan kişi bu dili kullanan tek özne konumundayken yani dil toplum içinde yer almıyorken bu kişi dile egemendir. Ancak bu yaratılmış olan yapay dil yaratıcısı olan öznenen çıkıp, topluluğa

karışıp, toplumun ortak malı olduğu zaman o tek öznenin egemenliğinden çıkar ve zaman faktörü altında değişmeye, evrime uğrar. Yani hangi dil olursa olsun bütün diller zaman içinde evrime uğrar.

1.1.3. Eşsüremlilik ve Artsüremlilik

Saussure'un düşünce kuramında önemli yeri olan bir diğer ikili yapı ise eşsüremlilik (synchoric) ile artsüremlilik (diachronic) arasında süregelen karşıtlık ilişkisidir. "Bu iki terim Antik Yunanca kelimelerden oluşmaktadır. Zaman anlamına gelen chronos ve birliktelik edatı olan syn ile birleştiğinde bir şeyleri bir araya getirme, sentez anlamını oluşturarak eş zamanlı olma durumunu ifade eder. Dia ise boyunca anlamına gelen ve zaman için kullanılan başka bir edattır. Saussure tarafından kullanılan bu iki teknik terim birlikte var olan (senkron) ve ardı ardına gelen anlamlarına gelir." (Bouissac 2010: 105).

Saussure'e göre bir dil durumu, tarihsel gerçekliğin belli bir andaki izdüşümü gibidir (Saussure 1998: 136). Burada izdüşüm kavramı üzerinden örneklendirme yapılmasının sebebi eşsüremlilik ile artsüremlilik olgularının birbirleriyle aynı anda hem bağımlı hem de bağımsız durumda bulduklarını göstermektir. "Her izdüşüm doğrudan doğruya cismin özelliklerine bağlıdır bağlı olmasına; ne var ki yine de ondan ayrıdır, başka bir şeydir." (Saussure 1998: 136). Yani, tarihsel gerçekliğe ışık tutulduğunda ortaya çıkan görüntü -ki bu örnekte bu dildir- her ne kadar o tarihsel gerçekliğin bir tür yansıması olsa da onunla aynı şey değildir, ona benzeyen bir şey olsa da o başka bir şeydir. Saussure, cisim ile onun izdüşümü arasındaki ilişkiyi tarihsel gerçeklik ile dil arasındaki ilişkiye uyarlamaktadır.

Tarihsel gerçeklik ile dilin oluşturduğu bu izdüşümde Saussure'e göre yatay ve dikey olmak üzere kesişen iki eksen vardır. İlk eksen, yani eşsüremlilik olgular eksenini aynı anda bir arada bulunan olguların bağıntılarına ilişkindir ve bu ekseninde yer alan mevcut tüm olgular değişimleriyle birlikte bulunmaktadır. Bu ekseninde zamanın olaya etkide bulunması gibi bir durum yoktur. İkinci ekseninde yani, ardışık olgular eksenini olarak da ifade edebileceğimiz artsüremlilik temsil eden diğer ekseninde ise aynı anda yalnızca tek bir olgu gözlemlenebilmektedir.

Peki nedir bu eşsüremlilik ve artsüremlilik? Eşsüremlilik, evrim dışında, zamandan ve artsüremlilikten bağımsız olarak ele alınan ve birbirleriyle aynı dizge içinde bağıntılar kuran öğeleri, olguları ifade eder. Eşsüremlilik, evrimden ve süreden bağımsız

bir şekilde olguları dizge olarak ele alır. Artsüremlilik ise, eşsüremliliğin bir bakıma zıttı olarak olguları zaman içerisinde geçirdikleri evrim açısında ele alır. Yani belirli bir kelimenin dilsel süreç içerisinde geçirdiği evrimi ve değişimi artsürem ele alırken, onun şu anki durumunu eşsürem ele alır.

Eşsüremlilik, dilin yalnız belli bir durumunu değerlendirmeye tabi tuttuğundan dolayı tek bir düzleme sahipken, artsüremlilik dili geçirdiği tarihsel süreçte değerlendirdiğinden dolayı geriye ve ileriye olmak üzere kendi içerisinde ayrı iki düzleme sahiptir. Ayrıca Saussure eşsüremliliğin, yapının unsurlarını ve bu unsurlar arasındaki ilişkileriyle ilgilendiğini, artsüremliliğin ise bu yapının dışında kalan ancak dışarıda kalmasına rağmen yapıyı etkileyen unsurları araştırdığını söyler. O halde denebilir ki eşsüremlilik dil içi özellikler ile ilgili bir olgu durumundayken, artsüremlilik ise dil dışı bir olgu olmasına rağmen dil içini etkileyebilen bir olgudur. Saussure eşsürem ile artsürem arasındaki durumu kısaca şöyle özetler: “Dural yönü ilgilendiren her şey eşsüremliliğe, evrimlere ilişkin her şey ile artsüremlidir. Aynı biçimde, eşsürem bir dil durumu, art sürem ise bir evrim aşamasını belirtir.” (Saussure 1998: 129).

Dil ve söz ikiliğinde dilin, söze göre daha önemli olduğu ifade eden Saussure burada da eşsüremliliğin, artsüremlilikten daha önemli olduğu ifade eder. Çünkü ona göre dili anlamak için yapılması gereken dili artsüremliliğe değil, eşsüremliliğe ele almaktır. O, bu görüşünü şöyle dile getirir: “Konuşan bireylerin bilincine ancak geçmiş yok sayılarak girilebilir. Tarihi işe karıştırmak olsa olsa düşünceyi bulanıklaştırır.” (Saussure 1998: 129). Tarihi işe karıştırmak söylemiyle artsüremliliğe yapıya vurgu yapan Saussure, dilin anlaşılması için neden eşsüremliliğe ilerlemek gerektiğini örneklendirme yaparak açıklamaya koyulur: “Juralar’ın birçok doruğunu aynı anda göz önünde tutarak Alpler’in bir çevrinme görüşünü çizmeye kalkışmak saçmalık olur; çevrinme görüşünün bir tek noktadan belirlenmesi gerekir. Dil için de durum aynıdır: Ancak belli bir durum göz önünde bulundurularak dili betimleyebilir, kullanım kurallarını belirleyebiliriz. Dilbilimci dilin evrimini izlediğinde, görüldüğüdeki değişiklikleri saptamak için belli bir yerde durmayarak Jura’nın bir ucundan öbür ucuna giden gözlemciyi andırır.” (Saussure 1998: 129). Burada Saussure, Alpler’in panoramik bir fotoğrafını çekmek isteyen birisinin Jura Dağları’nın farklı tepelerine çıkarak bunu gerçekleştirebilmesinin olanaksızlığından bahsederken aynı şekilde dile ilişkin bakış sergileyen birisinin de tarihi göz önüne alarak dile bakmasının yanlış bir yöntem olacağını söyler. Nasıl ki mevcut durumda bulunan görüntüyü tek bir poz ile çekebilme

için farklı açılara gidilemeyeceği gibi, mevcut bulunan dili incelemek için de dilin farklı açıları, yani geçirmiş olduğu evrim ve değişim durakları göz önüne alınamaz. Böylesi bir dil incelemesi Saussure'e göre sadece yanlış bir yargıda bulunmaya sebebiyet verir. Bu yüzden Saussure'e göre dil, bütün bölümleri eşsüremlili olarak ele alınması gereken bir dizgedir.

Artsüremliliği, eşsüremliliğin gerisine koyan ve eşsüremliliğin yönün daha üstün konumda olduğunu söyleyen Saussure'e göre eşsüremlilik konuşan topluluk içerisinde gözle görülür durumda olan tek gerçekliktir. Artsüremliliğe bakıldığında mevcut durumda bulunan dili değil, o dili değiştiren olaylar dizisinin görmek mümkündür. Peki bu önemsiz bir şey midir? Saussure'ün bu noktada yanıtı bu durumun da bir bakıma önemli olduğudur. Çünkü söz konusu dili yaratmış olan ve onun gelişmesine olanak sağlayan koşullar sayesinde onun öz niteliği görülebilir, gelişim yolları gözlenebilir. Ancak onun bu yapısı Saussure'e göre artsüremliliğin kendisine özgü bir amaç içermediğini de gözler önüne sermektedir. O, bu durumu "artsürem bizi her şeye ulaştırır, ama onun dışına çıkmak koşuluyla" diye özetler (Saussure 1998: 140). Bir izdüşüm olarak birbirleriyle kesişen bu iki olgu en başta da belirttiğimiz üzere birbirlerine doğrudan müdahale etmezler, ancak artsüremliliğin eşsüremliliği dolaylı yoldan etkileyebilmektedirler. İşte bu yüzden Saussure "onun dışına çıkmak koşuluyla" ifadesini kullanır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta Saussure'ün artsüremliliği tamamen bir kenara koyup, onu dilin dışına atmamasıdır. O aldığı pozisyon itibarıyla eşsüremliliği incelemeyi yanadır. *Genel Dilbilim Dersleri*'nde dil sisteminin hem zamana bağlı hem de somut doğasını tekrar tekrar vurgular. "Saussure'ün eşsüremliliği bakış açısının benimsenmesi ve bunun sonucu olarak da artsüremliliğin "bastırılması" analitik ve metodolojik bir karardır." (Thibault 1997: 81).

Son kertede Saussure "Dilde artsüremliliği ne varsa onu yaratan sözdür. Bütün değişimlerin tohumu söz düzeyinde yer alır: Bunların her biri kullanıma girmeden önce belli sayıda bireyce ortaya atılır" der (Saussure 1998: 150). Artsüremliliğin, söz aracılığıyla meydana geldiğini belirten Saussure, bu görüşünü artsüremliliğin tarih içerisinde dillerin çeşitliliğine neden olduğu görüşüne bağlar. Bu durumu Almandan verdiği örnek ile açıklar. Çağcıl Almandan "ich war, wir waren" (benim, bizdik) olarak kullanılan kalıp, XVI. yüzyıla kadar "ich was, wir waren" kullanılmaktaydı. Saussure, bu artsüremliliğin neden bu şekilde kullanıldığı noktasında dili kullanan toplumun zamanla bu şekil telaffuz etmesiyle bu durumun gerçekleştiğini ve dilbilimsel bir

gerçeklik haline geldiğini belirtir. Bir önceki bölümde belirttiğimiz dilin miras olarak alındığı ancak dili kullanan ve o dil ile yaşayan toplumun ortaklaşa kullanımı ile dilin alındığı gibi kalmayıp, zamanın etkisiyle bir değişim ve gelişim göstermesi durumunu Saussure bu görüşüyle de bağdaştırır.

Bu noktadan sonra Saussure'e göre eşsüremlî dilbilim, bir arada bulunan ve dizge oluşturan öğelerin, aynı toplumsal bilincin algıladığı mantıksal ve ruhbilimsel bağıntılarıyla uğraşacak, aynı toplumsal bilinç onları nasıl görüyorsa o da öyle görecektir. Artsüremlî dilbilim ise aynı toplumsal bilincin görmediği ve aralarında dizge oluşturmadan birbirinin yerini alan ardışık öğelerin bağlantılarını inceleyecektir. (Saussure 1998:152). Yani eşsüremlî dilbilim aynı zaman dilimi içerisinde yer alan ve bir dizge meydana getiren dilsel öğeleri incelemeye tabi tutacak, dilde yer alan evrim, gelişim, köken ve etkileşim gibi olguları bir kenara bırakarak dili, belli bir zaman dilimi içerisinde yer alan olgulara göre değerlendirecektir. Artsüremlî dilbilim ise tarihsel açıdan dilin evrimini kendisine konu edinecektir. Örneğin günümüzde kullanılan bir dili 1800'lü yıllarında başında dil ile kıyaslamak artsüremlî dilbilim yaklaşımı ile gerçekleştirilebilecek bir kıyaslamadır.

1.1.4. Dilsel Değer

Dile ilişkin felsefi kuramının anlatımında ikili yapıları çözümleyerek ilerleyen Saussure, anlatısının son konusu olarak dili değeri yönünden ele alır. Ona göre dil, saf bir değerler dizgesinden başka bir şey değildir ve dilin böylesi bir dizge olduğunu anlayabilmek için kavramlara ve seslere bakmak yeterli olacaktır. Çünkü dil, bir sesin bir kavram ile birleşmesinden meydana gelen bir olgudur. Saussure'un ifadesi ile: "Her dilsel öge, bir kavramın bir sesle birleştiği ve bir sesin bir kavramın göstergesi durumuna girdiği küçük bir üye, bir parçacıktır." (Saussure 1998: 169).

Saussure, dilin kavram ve seslerin birleşmesi olması durumunu verdiği kâğıt örneği üzerinden anlatır. Dili bir kâğıt olarak ele aldığımızda bu kâğıdın ön yüzünü düşünce, arka yüzünü ise ses oluşturacaktır. Kâğıdın ön yüzünü kesmeye kalkıştığımızda ister istemez onun arka yüzünü de kesmiş oluruz. Bu birbirlerinden ayrılamama durumu dilde de tam olarak aynıdır. Düşünce ve ses birbirlerinden ayrılamayan ikili bir yapıdır ve ne düşünceyi sestene ne de sesi düşünceden ayırmamız mümkün değildir.

Göstergenin nedensizliği ilkesinde Saussure bu iki düzeyin (kavram ve ses) arasındaki ilişkinin nedensiz olduğunu belirtmişti. Dilsel değeri ele alırken de görüşlerini

bu konuyla ilintili olarak işler. Kavram ve ses arasındaki ilişkinin nedensiz bir yapıya sahip olması dilsel değerin göreceli olmasına neden olur: “Dilsel olgunun birleştirdiği iki alan karışık ve bulanık olduğu gibi bir ses dilimini bir kavrama bağlayan seçme eylemi de baştan başa nedensizdir. Bu böyle olmasa, değer kavramı da özelliğinden bir şey yitirir, çünkü dıştan benimsetilen bir öge içermiş olur. Ama gerçekte değerler baştan başa görece nitelikli kalırlar; kavramla ses arasındaki bağın kökten nedensiz olması da bundandır.” (Saussure 1998: 169). Böylelikle göstergenin nedensiz bir yapıya sahip olması durumunun neden yalnızca toplumsal bir olgunun bir dil dizgesi meydana getirebileceği görüşünü daha iyi anlamamızı sağlar. Toplum, değerlerin yerleşebilmesi için zorunludur ve değeri yaratabilen de yalnızca toplumun genel kabulü ile kullanımınıdır. Çünkü birey tek başına hiçbir değişiklikte bulunamaz, kendi başına bir değer yerleştiremez.

Bu noktada Saussure belirlenen değer kavramının bir dilsel ögeyi yalnızca bir ses ile bir kavramın birleşimi olarak görmenin büyük bir yanılsama olduğunu gösterir. Çünkü dilsel ögeyi yalnızca kavram ve ses düzeyinin basit bir birleşimi olarak görmek, göstergeyi parçası olduğu dizgeden ayırmak anlamına gelir. Bundan dolayı gösterge ele alınırken onun dilsel dizge içerisinde yer alan bir değer olduğunu göz önüne alarak ele almak gerekmektedir.

Saussure’e göre dilsel değeri ele alabilmek için değeri meydana getiren iki ögeye dikkat etmek gerekmektedir: “1. Değeri belirlenecek şeyle *değiştirilebilir* benzemez bir öge; 2. Değeri söz konusu olan şeyle *karşılaştırılabilir* benzer ögeler.” (Saussure 1998: 172). Bu iki öge değer var olabilmesi için kesin olarak gereklidir. Bir şeye değer atfedecek olan ona yapılan değiştirilebilme ve karşılaştırılabilme ilişkisinin sonucudur. Örneğin bir liralık paranın değerini belirleyebilmek için ilk olarak bir liranın belli miktarda bir şey ile, mesela ekmek ile değiştirilebilirliğini, ikinci olarak da aynı türden bir değeriyle, mesela başka bir tür parayla karşılaştırılabilirliğini bilmek gerekir. Bu değiştirilebilme ve karşılaştırılabilme ilişkisi Saussure’e göre dilde de tam olarak böyle işlemektedir. Bir sözcük, kavram ile değiştirilebilir veya başka sözcükle karşılaştırılabilir. Sözcüğün sadece değiştirilebilirlik yönünü alarak “bu sözcük x anlama gelmektedir” gibi bir ifade ile değeri saptanamaz, sözcüğü benzer değerler ile bir karşıtlık ilişkisine de sokmak gerekmektedir. Saussure’ün ifadesiyle: “Sözcüğün içeriği, ancak kendi dışındaki ögelerin yardımıyla gerçekten belirlenebilir. Bir dizgenin parçasıdır sözcük, onun için de yalnızca anlam içermekle kalmaz, özellikle de bir değer taşır.” (Saussure 1998: 172).

Saussure, bu savını geliştirmek için dilsel değer problemini üç adımda ele alır: Gösterilen (kavramsal) yönü bakımından dilsel değer, gösteren (özdeksel) bakımından dilsel değer ve son olarak tümü, yani gösterge bakımından dilsel değer.

Saussure'e göre kavramsal yönü bakımından değer, anlamın bir ögesidir (Saussure 1998: 170). Gösterilen yönü bakımından dilsel değer anlam ile bir birlikteliğe sahiptir ancak onunla birebir aynı şey değildir, onun bir ögesi konumundadır. Gösteren ve gösterilen ilişkisinde tanımlandığı gibi anlam, işitsel imgenin doğal bir karşılığıdır. Bu bakımıyla o, göstergenin yalnızca bir yönünü oluşturduğu için gösterilen açısından dilsel değer yalnızca anlama karşılık gelmediği net bir şekilde gözüktür. Saussure, bu durum için iki farklı dilden yola çıkarak bir örnek verir: "Fr. mouton 'koyun' İng. sheep'le aynı anlama gelebilirse de aynı değeri taşımaz. Bunun birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden biri özellikle şudur: Pişirilip hazırlanarak sofraya getirilen ete İngilizce'de mutton denir, sheep denmez. Sheep ile mouton arasındaki değer ayrılığı, ilk sözcüğün yanında ikinci bir öge bulunmasından, Fransızca sözcükte ise böyle bir duruma rastlanmamasından doğar." (Saussure 1998:172).

Saussure'ün bu açıklamasına dilimize yakın bir örnek üzerinden bakılırsa, Türkçede yer alan kaleci sözcüğü ile Azericede yer alan kapıcı sözcüğü aynı anlama geliyor olsa da aynı değeri taşımamaktadırlar. Futbolda kale mevkiinde görev yapan sporcuya Türkçede kapıcı denmemektedir, iki sözcük arasındaki bu değer ayrılığı diğer dildeki o sözcüğün böyle bir konumda bulunmamasından doğmaktadır.

Bu noktada Saussure daha önce de vurguladığı gibi diller arasında farklı dilsel değerler olması durumunun farklı dillerin meydana gelmesine sebebiyet verdiği görüşünün altını çizer: "Eğer sözcüklerin görevi, önceden belirlenmiş kavramları göstermek olsaydı, her sözcüğün her dilde anlam bakımından bir karşılığı bulunması gerekirdi. Oysa durum öyle değil." (Saussure 1998:174). Saussure'ün gösterilen açısından dilsel değer ile anlatmak istediği kısaca şudur: Her dilsel değer, her dil dizgesinde farklıdır. Burada önceden düşünülp yerleştirilmiş kavramlar yerine dizgeden doğan değerler vardır.

Saussure dilsel değeri gösterilen yönü bakımından ele aldıktan sonra onun ikinci aşamasına yani gösteren açısından dilsel değeri ele alır. "Değerin kavramsal bölümü yalnız dildeki öbür öğelerle kurulan bağlantı ve ayrılıklardan oluşur. Değerin özdeksel bölümü için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Sözcükte önemli olan sesin kendisi değildir,

sözcüğü bütün öbür sözcüklerden ayırt etmemizi sağlayan ses ayrılıklarıdır. Çünkü anlamı taşıyan bu ayrılıklardır.” (Saussure 1998: 175).

Saussure’e göre ses, dil için ikinci derecede önemli bir öge olarak bulunur ve yararlanılan bir özdek olarak yer alır. Bunun en büyük sebebi de dilde bulunan bir sesin değiştirilebilir nitelikte olmasıdır. Çünkü önemli olan sesin kendisi değil, onun bize sağladığı ayrımsal yarardır. Bu durumu Saussure madeni bir paranın değerini belirleyen şeyin o parada bulunan maden miktarı olmasını durumuna benzeter. Madeni paranın değerini üzerindeki rakamsal değerler veya yazılar belirler, onun değeri o rakamlara veya yazılara göre artar ya da azalır. Saussure’e göre bu durum dil göstereni için de aynıdır: “Dil göstereni özü bakımından hiç de ses nitelikli, özdeksel değildir. Onu oluşturan, özdeksek tözü değil, işitim imgesinin tüm öbür işitim imgeleriyle karışmamasını sağlayan ayrılıklardır.” (Saussure 1998: 176). Saussure’ün burada işaret ettiği nokta ses öğelerinden oluşan dilde önemli olanın seslerin bize sağladığı ayrılıklar olduğudur. Bu ayrılıklar ses öğelerinin birbirleriyle karışmasının önüne geçer. Ancak bu durum sesin dil için başat bir rolde bulunmasını sağlamaz.

Ayrıca Saussure, sestem sonra diğer bir göstergeler dizgesi konumunda olan yazıda da durumun aynı olduğunu belirtir. Tıpkı ses göstergelerinde olduğu gibi yazı göstergeleri de nedensizdir. “K” harfi ile onu belirtmekte kullanılan ses arasında hiçbir bağıntı yoktur. Yazının yazılış tipi (kişilerin farklı yazı tiplerine sahip olup bir harfi pek çok farklı şekillerde yazabilmesi gibi) ve yazı için kullanılan araç (kalem, kabartma veya oyma yazı gibi) yazı göstergesi için önem arz etmez. Yazı göstergesi nedensiz olduğu için biçimi önemli değildir.

Saussure dilsel değeri kavramsal ve özdeksel yani gösterilen ve gösteren açısından ele aldıktan sonra onu gösterge açısından ele alır. Burada Saussure, kuramı açısından oldukça önemli olan şu cümleyi kurar: “Dilde yalnızca ayrılıklar vardır.” (Saussure 1998: 178).

Dil, tamamen özdeşliklerle ve bu özdeşliklerin karşıtı olan ayrılıklara dayanmaktadır. “Dildeki bir ögenin değerini dil dizgesi içinde diğer öğelerle kurduğu ilişkide aramak gerekir. Bu bakımdan öğeler arasındaki karşıtlıklar kendi değerini ortaya çıkarır. Bir öge dilde tek başına var olamaz, mutlaka başka öğelerle vardır ve başka öğelerin olmadığı şey, odur.” (Kerimoğlu 2016: 37). Yani dilde bulunan bir öge değerini diğer öğelerle kurduğu karşıtlık ilişkisinden alır. Bu öğelerin en belirgin özelliği diğeri

olmamaktadır, başka öğelerin olmadığı şey olmaktır. Bu durum gösterge sisteminde de aynı şekilde işlemektedir. Göstergeyi gösterge yapan şey onun diğer bir göstergeye karşı olan ayrılığıdır. Göstergeler birbirlerinden ancak farklılıklarıyla ayrılabilir. Burada değeri yaratan ayrılıktır.

Dilde yalnızca ayrılıklar vardır ilkesine göre “bal”, “dal” ve “sal” arasındaki fark bu sözcüklerin ilk harflerinin farklı bir gösterge olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle göstergeler arasında ayırım yapılabilir. Daha açık bir ifadeyle “bal” nesnesine anlamına veren şey onun “dal” ve “sal” gibi diğer göstergelerle karışmasını engelleyen “b”, “d” ve “s” gibi ses başlıklarıdır. Burada da görüldüğü üzere anlamı üreten dil ve onun öğeleri arasında bulunan ayrılıklar ve bağıntılardır.

İKİNCİ BÖLÜM

YAPISALCIKİTAN POSTYAPISALCİLİĞA

2.1. Dile Yeniden Bakış: Roland Barthes

Saussure sonrası dilbilim ve göstergebilim alanında öne çıkan isim olan Roland Barthes, kuramını belli noktalarda Saussure'ü izleyerek belli noktalarda ise ona karşı çıkarak göstergebilimsel incelemeler ile temellendirir. Göstergebilimin ilk uygulayıcılarından biri olarak karşımıza çıkan düşünür *Göstergebilim İlkeleri, Çağdaş Söylenler, Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş, Yazının Sıfır Derecesi* ve *S/Z* eserleriyle dilbilim ve göstergebilim alanı başta olmak üzere yazın ve söylenbilimle ilgili de oldukça önemli işlere imza atmıştır.

Felsefe tarihinde belli bir akıma yerleştirmesi zor bir düşünür olarak karşımıza çıkan Barthes hem yapısalcılık hem de postyapısalcılık akımı içerisinde yer almış, bu iki akımın da kurucularından biri olarak kabul görmüştür. Ancak kendisini bir dönem yapısalcı olarak tanımlamış olan Barthes, daha sonraları yapısalcılığı net bir şekilde reddederek, bir kişinin, özellikle de yazarın bir kişinin hiçbir türden düşüncüyü veya yöntemi temsil edemeyeceğini savunmuştur. Çünkü ona göre yazarın, üreten kişinin kabulleneceği tek gerçek yazıdır. İlk dönem eserleriyle net bir şekilde yapısalcı düşüncüyü bünyesinde barındıran, ikinci dönem eserleriyle de postyapısalcı bir çizgide ilerleyen düşünürü yapısalcılıktan postyapısalcılığa geçişte yer alan bir düşünür olarak ele almak doğru olacaktır.

Kendi göstergebilimini bir serüven olarak tanımlayan Barthes, felsefesinin üç evrede gerçekleştiğini belirtir. İlk evre hayranlık evresidir. Onun bu ilk evrede aldığı temel sorun mit ve dil sorunudur. Bilim ya da bilimsellik evresi olarak tanımladığı ikinci evresi ise göstergebilimin ana esaslarını ele aldığı dönemdir. Dilbilimsel çözümlemeye ağırlık verdiği bu dönemde dilbilimden esinlenerek kendi kuramını genişletmiştir. Üçüncü olarak onun düşünsel dünyasının son evresi ise metin evresi olarak karşımıza çıkar. Bu evre onun postyapısalcı dönemi olarak tabir edebileceğimiz döneme işaret eder. Bu dönemde metinlerarasılık kavramına, yazarın ölümü düşüncesine yoğunlaşan düşünür bu dönemde tamamen metne yönelir ve metin, yazar, okur üçlüsünü çözümlemeye tabi tutar.

2.1.1.Dil ve Anlam

Barthes, *Göstergebilim İlkeleri* adlı çalışmasına Saussure'e karşı çıkararak başlar. Ona göre göstergebilim, Saussure'de olduğu gibi dilbilimin üzerinde yer almaz. Göstergebilim, dilbilimin bir bölümüdür. Bu doğrultuda yola çıkan düşünür göstergebilim ilkelerini yapısal dilbilimden yararlanarak, ikili karşıtlıklar çerçevesinde ortaya koyar. Tıpkı Saussure'de olduğu gibi ikili yapılar şeklinde ortaya koyduğu bu başlıklar: Dil ve Söz, Gösterilen ve Gösteren, Dizim ve Dizge, Düz Anlam ve Yan Anlamdır. Barthes bu karşıtlıkları çağımızın düşünsel imgeler evreni olarak adlandırdığı göstergebilimin temeline koyar.

2.1.1.1. Dil ve Söz

Barthes'a göre Saussure bu ünlü ikili yapıyı oluşturabilmek için dil yetisinin çok biçimli ve karmaşık olma özelliğinden yola çıkmıştır. Dil yetisi kavramının fizyolojik, fiziksel, anlaksal ve bireysel-toplumsal yanı olduğundan ilk bakışta bu kavram sınıflandırılmayacak bir gerçeklik olarak görünür. Ancak Barthes için dil, belirli bir düzlemde yer aldığından dolayı sınıflandırılması gereken bir olgudur. Eğer söz konusu karmakarışık yığından bildirişim için gerekli uzlaşmaların dizgeli bütünü olan katışıksız bir toplumsal konu soyutlanırsa, bu düzensizlik de sona erer (Barthes 1986: 15). Böylelikle iletişimin ana esası olan dizgeye ulaşılmış olur. Bu dizge de dildir. Burada söz, dile karşı yalnızca bireysel kesimi oluşturan bir bölümdür. Barthes'ın formülize ettiği şekliyle: "Dil, bir bakıma, dil yetisi eksi sözdür." (Barthes 1986: 15). Yani söz, dil yetisinin bireysel bölümüyken dil ise toplumsal bölümdür. Dil, bireyin tek başına yaratabileceği veya değiştirebileceği bir şey değildir. Toplumsal bir sözleşmenin ürünü olan dil, bir değerler dizgesidir. Bundan dolayı da tek bir kişinin yol açmaya çalıştığı değişikliklere direnen bir yapıya sahiptir.

Barthes'a göre Saussure'ün dil kuramı Durkheim'in bireysel gerçekleştirmelerden bağımsız toplumsal bilinç kavramına benzemektedir. Durkheim'in toplumsal bilinç veya kolektif bilinç kavramı bireysel bilinçten farklı olarak onun üzerinde yer alıp onu etkileyen ve insanların birlikte yaşadıkları toplumda meydana gelen bilinçtir. Toplumsal bilinç ise toplum yaşamı içerisinde yer alan düşünce, sanat, siyasa ve töre gibi kurumları oluşturan bilinç türüdür. Barthes'ın burada işaret ettiği nokta Saussure'de sözün (Durkheim'de bireysel bilinç) bireysel, dilin (Durkheim'de toplumsal bilinç) ise toplumsal kesime işaret etmesi durumu onun Durkheim'dan etkilenmesinin izleridir.

Nasıl ki Saussure’de söz bireysel bir edimse, yani bireysel kullanıma işaret ediyor ve dil üzerinde etki yaratamıyorsa Durkheim’in kuramında yer alan bireysel bilinç de kişinin kendi iç dünyasını kapsayan ve kişinin kendi tarihi diyebileceğimiz olayları barındıran olgudur. Aynı şekilde toplumsal bilinç ise toplumun belirleyici özelliklerini oluşturan, geçmişte yer alan toplumsal ilişkilerden kaynaklanarak ortaklaşa kabul edilen bir dizi fikir ve inançları bireyden bağımsız olarak teşkil eden olgudur. Bu noktalardan hareketle Barthes, Durkheim’in bireysel bilincin üzerinde toplumsal bir olgu olarak bulunan toplumsal bilinç kavramını Saussure’ün dil kuramında yer alan söz ve dil anlayışına benzetir.

Söz ise bireysel bir gerçekleştirme olarak dilin karşısında yer alır. Özü itibariyle kişilerin düşüncelerini aktarabilmek için dil dizgesini kullanabilmesini sağlayan birleşimlerde ve bu birleşimlerin dışa vurmasını sağlayan fiziksel ve anlıksal düşüncelerden oluşmaktadır. Kısacası söz, dil gibi bir yönetme değildir, bireysel bir edimdir. Barthes’a göre bu ikili yapının eksiksiz bir tanımı ikisinin oluşturduğu birliktelik sayesinde yapılabilir. Sözsüz bir dil olmayacağı gibi, dilin dışında bulunan bir söz de yoktur. Aralarındaki bu karşılıklı ilişki dilsel pratiği meydana getirir. Dil, sözün kullanılması sayesinde bireylerin oluşturduğu topluma kalmış bir hazinedir. Bu hazine sadece konuşan kitlede eksiksiz olarak ortaya çıkar. Barthes’a göre dil ve söz arasındaki bu karşıtlık ilişkisi diyalektik bir ilişkidir: Dil sözün hem ürünü, hem aracıdır (Barthes, 1986: 17). Burada dil ile söz iç içe geçmiş durumdadır. Birbirlerini gereksindiren karşılıklı etkileşimin sonucu olarak dil ve söz daima birbirleriyle düşünülen, biri olmadan diğersinin olmayacağı bir olgu halini almıştır.

Saussure, söz olmaksızın dilin, dil olmaksızın da sözün olamayacağını belirtmişti. Barthes da bu noktada Saussure’ün görüşünü onaylayarak devam eder. Peki bu noktada sözsüz dillerdeki işleyiş nasıl olacaktır? Sözsüz bir dilde, örneğin işaret dilinde, dil yetisine sahip insanlardaki gibi ağız hareketlerinden meydana gelen kelimeler mevcut değildir. Ancak işaretlerle meydana getirilen iletişim de bir dil olarak karşımıza çıkar. İşaret dilinde her ne kadar sınırsız sayıda kelime hazinesine sahiplik durumu bulunmuyor olsa da iletişim için gerekli araçlar bulunmaktadır. Yüz hareketleri ve mimikler, göz teması, el ve kol hareketleri, dokunma, anlatılmak isteneni belirtmek için çıkarılan ses, kısacası bedeni kullanarak yapılabilecek tüm işaretler bu dilin sözleri konumundadır. Bu işaretler olmaksızın bir işaret dilinden söz etmek mümkün değildir. Yani burada,

Saussure'ün belirtmiş olduğu söz olmaksızın dil, dil olmaksızın da söz olmayacağı savı aynı şekilde işlemektedir.

Bu noktaya kadar Saussure'ün dilbilimine paralel bir doğrultuda ilerleyen Barthes, Saussure'ün dili bir değerler dizgesi olarak incelemesini eleştirerek dil ve söz ayrımının göstergebilimsel olarak incelemesi gerektiğini belirtir. Bilindiği üzere Saussure'e göre dil saf anlamda bir değerler dizgesiydi ve bu durumun anlaşılabilmesi için kavramlara ve seslere bakmak yeterliydi. Ses ve düşünce arasında hiyerarşik yapı değil, bir koşutluk durumu söz konusuydu. Burada ne ses ne de düşünce birbirleri olmaksızın düşünülemez olgular durumundaydı.

Barthes, Saussure'ün yapmış olduğu dil ve söz ayrımını moda dizgesine uyguladığında buradaki kimi olguların söze, kimi olguların ise dile bağlandığını söyler. "Yazılı giyside bir başka deyişle bir moda dergisinde dil aracılığıyla betimlenen giyside, söz neredeyse yoktur: Betimlenen giysi, hiçbir zaman, moda kurallarının bireysel bir uygulamasına denk düşmez; dizgeli bir göstergeler ve kurallar bütünüdür: Katışksız bir dildir bu. Saussure'ün şemasına göre, sözsüz bir dil olanaksızdır; burada bunu olanaklı kılan, bir yandan moda dilinin konuşan kitleden değil, düzgüyü isteyerek oluşturan karar verici bir topluluktan kaynaklanması, bir yandan da, her türden dilin içerdiği soyutlamanın burada yazılı dil biçiminde somutlaşmasıdır: Yazılı moda giysisi, giyimsel bildirişim düzleminde dildir, dilsel bildirişim düzlemindeyse sözdür." (Barthes 1986: 25).

Barthes'ın bir moda dergisi olarak işaret ettiği yazılı giyside söz neredeyse bulunmamaktadır. Buradaki betimlenen giysi dizgeli bir göstergeler ve kurallar bütünüdür, moda kurallarının bireysel bir ele alınış biçimi değildir. İşte bu Barthes'a göre saf dildir. Çünkü burada bireysellik yer almamaktadır. Bu saf dilde bireyselliğin yeri olmadığından dolayı burada söze rastlamak mümkün değildir. Ancak Saussure'ün kuramına göre sözün olmadığı bir dilin düşünülmesi mümkün değildir. Barthes'a göre burada bu durumu olanaklı kılan iki faktör söz konusudur. İlk moda dilinin konuşan kitleden değil normu oluşturan karar verici bir toplulukta oluşması durumu, ikincisi ise her türden dilin içerdiği soyutlamanın burada yazılı dil şeklinde somutlaşması durumu. Yani yazılı moda giysisi dilsel bildirişimde söze işaret etmekteyken, giyimsel bildirişimde dile işaret etmektedir.

Açıklamalarının devamında Barthes fotoğrafı çekilmiş olan bir giyside ise durumun farklı olduğunu belirtir. Dil, fotoğrafı çekilmiş giyside sürekli olarak karar

verici roledir. Bir moda fotoğrafının sunduğu durum, yani her zaman birinin üzerinde giyili olma durumu, Barthes'a göre yarı dizgeli bir görüntü sunar. Bunun sebebi ise kurallara uygun bir şekilde giyilmiş, özgürlükten yoksun, sadece sözü yansıtan kural-birey olarak tanımladığı kişinin giysiyi taşıyor olmasıdır. Giyilen, gerçek giyside ise dil ile söz arasındaki geleneksel ayırım ile karşılaşılır. Burada giyim dilinin oluşumu şu şekildedir: İlk parçaların, üst kısımların ya da ayrıntıların karşılıkları bulunur. Burada meydana gelen değişiklikler anlamın değişmesine neden olur. Şöyle ki: Bir fötr şapka veya kasketli şapka takmak aynı anlama gelmez. İkinci olarak ise giyimsel sözün bütün kuralsız yapım olgularını ve bireysel giyinme olgularını yani giysinin boyu, eskilik durumu, parçaların bulunması gibi durumu içerir. Burada giyim (dil) ile giyinmeyi (sözü) birleştiren diyalektik, dil yetisinde gerçekleştiği gibi gerçekleşmemektedir. Giyinme, giyimden dolayı gerçekleşiyor olsa da giyim söz konusu olduğunda bu durum geçerli olmaz ve bunun kendine ait göstergeleri bulunmaktadır. “Barthes, giysinın yalnızca sistem olmayıp aynı zamanda bir gösterge sistemi oluşturduğunu da ortaya koyar. Giysiye gösterge olma özelliğini veren şey giysilere toplum tarafından sayısız anlamların yüklenebilmesidir. Bu şekilde giysi bir örtünme aracı olmaktan çıkar, belli bir kültürün unsuru olduğunu da gösterir. Kültür içerisinde giysi üzerine söylenen sözler, anlam dizgeleri oluştururlar. Bu anlam dizgeleri de sonradan mite dönüşür.” (Bircan 2015b: 22). Barthes, Saussure'ün yapmış olduğu ikili karşıtlık tanımının moda dizgesine uymadığını böylelikle göstermiş olur. Bu örneği ile benzerlikler ve ayrımların dil ve söz karşıtlığını verdiğini gösterir.

Barthes, moda dizgesi örneğinde olduğu gibi besin dizgesini de ele alarak Saussure'ün yapmış olduğu ayrımı inceler. Ona göre “söz” tüm yeme eylemlerine işaret ederken, “dil” ise bu yeme eylemlerinin temelinde olan, neyin yenilebilip yenilemeyeceğini söyleyen, eğer yenilebilir ise hangi yemek ile nasıl yenilebileceğini belirleyen kurallar dizgesine işaret eder. Barthes buradaki ayrımları ve kuralları inceler. Örneğin bir lokantada yer alan menü toplumun besin dilbilgisine işaret eder. Burada sözdizimsel ayrıntılar (çorbalar, iştah açıcılar, salatalar, tatlılar) ve bu ayrıntıların her birini doldurabilecek karşıt parçaların bulunduğu paradigma sınıfları (içinden seçim yapılabilecek çorbalar) bulunur (Culler 2008: 82). Burada yeniliş sırasını belirleyen bazı kurallar vardır (yemekten önce çorba, yemekten sonra tatlı gibi). Ancak Barthes'a göre besin dilini oluşturan “söz”dür. Yani kişilerin kendi istekleri doğrultusunda yeme faaliyetinde bulunmaları. Burada moda dizgesinden farklı olan tek şey karar verici bir

çevrenin bulunmamasıdır: “Besin dili, yalnız ve yalnız geniş ölçüde toplumsal nitelikli bir kullanımdan ya da salt bireysel bir sözden kaynaklanarak oluşur.” (Barthes 1986: 27).

Saussure’ün ayrımını moda ve besin dizgesi ile inceleyerek ayırım ve benzerlikler ilişkisini gösteren Barthes, dil ve söz ikili yapısının göstergebilim alanına yayılması ile birtakım sorunların ortaya çıktığını belirtir.

Dil ve söz, göstergebilim alanına uygulandığında üç tane sorun ile karşı karşıya geliriz. Karşımıza çıkan ilk sorun dizgenin kaynağı yani dil ile sözün diyalektik ilişkisi ile ilgilidir. “Dil yetisi düzleminde, sözün denemediği hiçbir şey dile bağlanamaz; ama, bunun tersine, dilin hazinesinden alınmamış hiçbir söz de olanaklı değildir.” (Barthes 1986: 29). İnsanın konuşabilme becerisine işaret eden dil yetisi düzleminde, yani bireysel kullanım sonucu ortaya çıkan söz düzleminde, bildirişim için kullanılan ifadeler direkt dile gönderimde bulunur ancak sözün bildirişim işlevini yerine getirebilmesi için kullanacağı ifadelerin dilden gelmiş olması gerekir. Aksi takdirde bildirişim işlevini yerine getiremez. Yani karşılıklı bir gereksinimi ifade eden söz ve dil diyalektiğinde sözden çıkan öğeler dile bağlanıyorken, sözün de kullanılabilmesi için dile gereksinim duyulmaktadır. Her ne kadar birbirlerini önceleme durumu bulunmasa da burada bir çelişki yatmaktadır.

Bir diğer sorun ise dil ve söz arasında bulunan orantısızlıktan doğar. “Dil yetisi düzleminde kurallardan oluşan sonlu bütün dil ile bu kuralların altında yer alan gerçekte sonsuz sayıda olan sözler arasında büyük orantısızlık vardır.” (Barthes 1986: 31).

Üçüncü ve son sorun ise sözsüz ya da söz bakımından eksik diller olduğundan (yazılı moda dizgesi gibi) dilin bir ayrılıklar dizgesi olduğunu savunan Saussure’ün kuramında tahlil edilmesi gereken yerler vardır. Saussure’ün dil ve söz ikiliğinde dilin eksili özelliğinden (dil olmadan söz, söz olmadan dil olmaz anlayışı) bu sorun ortaya çıkar. Barthes bu durumu üçüncü bir öge olarak eklediği töz ile bütünler: “Söz konusu dizgelerde dilin, söz yerine özdeğe gereksinim duymasının nedeni, bu dizgelerin insandaki dil yetisinin tersine, genellikle anlamlayıcı değil de yararcı bir kaynaklarının olmasıdır.” (Barthes 1986: 32). Barthes bu üçüncü sorunu giysi örneği üzerinden açıklar. Uzun ya da kısa bir giysi denildiği zaman giysi, giyim diline bağlanan uzunluk ve kısalık değişkeninin desteğini alır. Ancak dil yetisi düzleminde böylesi bir ayırım yer almamaktadır. Ses burada direkt olarak anlam iletici bir rolde olduğundan dolayı durağan bir öğeyle anlamsal bir öge ayrıştırılamaz.

Böylelikle Saussure'ün dil ve söz ikili yapısını işleyen, doğru olduğunu düşündüklerinin altını çizirken, yanlış olduğunu düşündüklerinin üstlerini çizip onları analize tabi tutan Barthes dilbilimin temelinde bulunan bir başka ikili yapıyı, gösterilen ve göstereni ele alarak incelemesine devam eder.

2.1.1.2. Gösterilen ve Gösteren

Saussure'de gösteren ve gösterilenin karşılıklı ilişkisinin bir sonucu olarak karşımıza çıkan gösterge kavramı, Barthes'a göre anlamı belirsiz bir kavramdır. Göstergebilimin ana kavramı hakkında Barthes'ın böylesi bir söylemde bulunmasının birtakım sebepleri vardır. İlk bu kavramın tarihi tanrıbilimden hekimliğe, İncil'den sibernetiğe kadar uzandığından oldukça zengin bir kullanım alanına sahiptir. Ona göre Saussure öncesi gösterge kavramı kimi yazarların farklı kullanımlarından dolayı oynak bir yer tutmaktadır. Bu kullanımlar belirtke, belirti, görüntüsel gösterge, simge ve alegori olup gösterge kavramı ile yarışmaktadırlar. Barthes söz konusu tüm bu kavramlarda ortak bir öge olduğuna dikkat çeker. Bu ortak öge tüm bu kavramların zorunlu olarak iki bağlantısal öge arasında bulunan bağıntıyı belirtmeleridir. Bundan dolayı bu özellik, yani aralarında bulunan bağıntıyı belirtme durumu, hiçbir kavramın ayırt edici özelliği olamaz. İkinci olarak ise Barthes göstergenin, gösteren ile karışabilme eğiliminde olduğunu belirtir. Ona göre böyle bir yanlış anlama eğilimini gideren şey Saussure'ün göstergenin, gösteren ve gösterilen tarafından oluşması durumunu kavramsallaştırmasıdır. Saussure öncesi dönemlerde göstergeyi, gösteren olarak değerlendirme eğiliminin sıklıkla yapıldığına dikkat çeken Barthes, bunun yanlış bir düşünce olduğunun altını çizerek ortada iki yönlü bir gerçekliğin söz konusu olduğunu belirtir.

Barthes, tıpkı Saussure gibi gösterge kavramını gösteren ve gösterilen ilişkiden meydana gelen bir kavram olarak ele alır. Burada gösterenler anlatım düzlemini meydana getirirken, gösterilenler ise içerik düzlemini meydana getirir. Ancak Barthes, göstergeyi Saussure'de olduğu gibi iki kavramın diyalektik işleyişinin bir sonucu olarak görmez. Gösterge ona göre kendi içinde ikiye ayrılır: Dilsel gösterge ve göstergebilimsel gösterge.

Dilsel göstergede bulunan gösteren ve gösterilen, yani anlatım ve içerik düzlemi, biçim ve töz olmak üzere içerisinde iki katman bulundurur. Barthes bu noktada biçim ve tözün tanımını verir: "Biçim, dilbilim dışı hiçbir öncüle başvurmadan dilbilimin tümü kapsayıcı, yalın ve tutarlı bir biçimde (bilimkuramsal ölçütler) betimleyebileceği olgulardır. Töz ise, dilbilim dışı öncüllere başvurmadan betimlenemeyecek dilsel

olguların çeşitli özelliklerinden tümüdür.” (Barthes 1986: 37). Barthes’ın burada dilbilim dışının iki boyutu olarak gösterdiği biçim ve töz kavramlarında, biçim, dilbilimden çıkmayarak, yani söz ve anlam gibi dilbilimin içinde yer alan unsurlar çerçevesinde ele alınabilecek bir kavramdır. Biçim, göstergeler dizgesini işaret eden bir kavram olması bakımından yapı anlamına gelmekte ve tözün karşıtı olarak yer almaktadır. Töz ise ancak dilbilimin dışına çıkarak ulaşılabilecek olan, göstergeler dizgesindeki yapıda yer almayıp göstergenin biçimine bağımlı olan kavramdır. Burada biçim ve töz, satranç oyununu örnek göstererek açıklayalım: Satranç oyununun kendisi göstergeler bütünüdür. Tahtada yer alan taşların neden meydana geldiği, yani töz burada önemli değildir. Fil, at, kale gibi taşların fiziksel durumlarının ve özelliklerinin satranç oyunu ve onda yer alan kurallar açısından bir önemi yoktur. Aynı şekilde bir gösterge dizgesinde de göstergenin töz değil, diğer göstergelerle kurmuş olduğu ilişki önemlidir.

Barthes’a göre biçim ve töz arasındaki bu karşıtlık, gösteren ve gösterilen düzlemlerine yerleşerek göstergebilimsel göstergenin (Örneğin trafik işaretleri, yani ulaşım dizgesi bir göstergebilimsel göstergedir. Çünkü her bir ışığın rengi bir ulaşım emri niteliğindedir.) dilbilimsel, yani dilsel göstergeden daha kolay anlaşılmasına fayda sağlayacaktır. Moda dizgesi örneğinde olduğu gibi göstergebilimsel gösterge, dilsel göstergenin üzerine inşa edilmiş olması ve dilsel göstergenin göstergesini gösteren olarak ele alınması biçim ve töz karşıtlığının sağladığı kolaylıktır.

Göstergeye dair açıklamalardan sonra Barthes, göstergenin oluşmasını sağlayan diyalektik ilişkinin ilk kavramına, yani gösterilene geçer. Barthes’a göre gösterilen kavramı dilbilim içerisinde en çok tartışma yaratan kavramdır. Bu konuda Saussure’den tamamen ayrı bir yol izleyen Barthes, gösterilenin, Saussure çizgisinde ele alınışı eleştirerek bu kavramın ele alınışında Stoacıları izlemenin, Saussure’ü izlemekten daha doğru olacağını belirtir. Stoacılar anlaksal tasarım, gerçek nesne ve söylenebilir olanı birbirinden özenle ayırmışlardır. Gösterilen kavramı tasarım ya da gerçek nesne değil, söylenebilir olandır. Ne bir bilinç edimi olarak ne de bir gerçeklik olarak bulunmayan bu kavram ancak ve ancak anlamlandırma sürecinde tanımlanabilir. Gösterilen, göstergeyi kullanan kişinin ondan anladığı şeydir. Yani göstergeyi kullanan kişi ondan ne anlıyorsa o gösterilendir. Barthes’a göre gösterilen bu şekilde ele alındığında salt işlevsel bir tanıma ulaşılmış olur: “Gösterilen, göstergenin iki bağıntısal ögesinden biridir. Onu gösterenin karşıtı yapan tek ayırım, gösterenin bir aracı niteliği taşımasıdır.” (Barthes 1986: 40).

Verilmiş olan bu tanım ile hem göstergebilimsel gösterge hem de dilsel gösterge için geçerlidir.

Göstergeyi meydana getiren diyalektik ilişkinin ikinci kavramı olarak karşımıza çıkan kavram gösterendir. “Gösterenin öz niteliği, gösterileninkiyle hemen hemen aynı türden gözleme yol açar: Katıksız bir bağıntısal ögedir bu ve tanımı, gösterilenin tanımından ayrılmaz.” (Barthes 1986: 43). Bu ikinci kavram gösterilene aracılık yapmakta olup özdeksel bir yapıya sahip olan tözdür. Gösterenin sahip olduğu bu yapı özdek ile tözün bir ayrımını gerektirir. Tözün, maddi anlamda bir niteliğe sahip olmadığı durumlarda yalnızca gösteren tözünün her zaman maddi olduğu söylenebilir. “Değişik özdekler (ses ve görüntü, nesne ve yazı vb.) ortaya çıkaran karma dizgelerle karşılaşacağımız göstergebilimde, bütün göstergeleri, aynı ve tek özdek aracılığıyla ortaya konuldukları ölçüde, türsel gösterge kavramı altında toplamak yerinde olur: Dilsel gösterge, yazısal gösterge, görüntüsel gösterge, hareketsel gösterge, birer türsel gösterge oluşturur.” (Barthes 1986: 44). Barthes’ın burada demek isteği, göstergebilim içerisinde bulunan dizgelerde aynı dizgede birden çok maddi gösterge olabileceğinden dolayı gösterenin bir tür sınıflandırmaya tabi tutulması gerektiğidir. Barthes’a göre gösterilenin böyle bir sınıflamaya tabi tutulması dizgenin yapılaştırılması durumudur. Dizgenin yapılaştırılması, dizgeyi en küçük birimlerine kadar ayırtmak ve bu birimler arasındaki dizimsel ilişkileri sınıflandırmak demektir.

Gösteren, gösterilene olanak sağladığından, yani ona oluşması için bir zemin sunduğundan burada meydana gelen ilişkisellik anlamlamayı yaratır. Barthes’a göre anlamlama, bir oluş biçiminde tasarlanabilir; bu gösteren ile gösterilene birleştiren, ürünü gösterge olan edimdir (Barthes 1986: 44). Yani anlamlama, gösterenden gösterilene ya da gösterilenden gösterene yapılan geçişi belirten kurucu ilişkidir. Anlamlamanın kurucu bir ilişki olması gösteren ve gösterilen kavramlarının birer bağıntı olarak yer almasından kaynaklanır. Barthes’ın ifadesiyle: “Anlamlandırma tek yanlı varlıkları birleştirmez, iki öğeyi birbirine yaklaştırmaz, çünkü gösteren ile gösterilenin her biri hem ögedir hem de bağıntı.” (Barthes 1986: 45).

Gösteren ile gösterilen arasında süregelen ilişki olan anlamlama sözleşimseldir (Saussure’ün kavramı ile nedensizdir, keyfidir). Tıpkı Saussure’de olduğu gibi dil içerisinde yer alan, meydana gelmiş göstergeler nedensiz bir şekilde oluşmuştur. Dil dışı göstergeler düzeyinde ise gösteren ile gösterilen arasındaki benzeme durumundan

kaynaklanan nedenli dizgeler yani keyfi olmayan dizgeler vardır. Barthes bu duruma örnek olarak yansıma sözcükleri gösterir.

Göstergeyi, gösteren ile gösterilenin ilişkisi ve anlamlama açılarından açıklayan Barthes, son olarak göstergeyi değer sorunu çerçevesinde ele alır. Barthes'a göre gösterge, anlamlama sürecinden çok daha fazlasıdır ve gösterge sadece gösteren ile gösterilenin bir birleşimi olarak değil, değeri noktasında da ele alınması gereken bir kavramdır. Barthes gösteren ve gösterilenin ikili ilişkisinden anlamın meydana gelmesi durumunu emek ile ücret örneği üzerinden açıklar. Emek ile ücret arasındaki karşılıklı ilişki gösteren ile gösterilen arasındaki karşılıklı ilişkiye benzer. "Emeğin (gösterilen) kendisine benzemeyen ücret (gösteren) ile ilişkisi (anlamlama) bir karşılaştırma ilişkisidir. Bu da anlamlama ve değer ilişkisini ortaya çıkarır." (Bircan 2015b: 24). Bu noktada Barthes, Saussure'ün anlamlama ve değer için yapmış olduğu kâğıt örneğinin öneminin altını çizer. Ona göre anlam kâğıdın ön ile arka yüzü yani gösteren ile gösterilenin birbirleriyle etkileşimde olduğu bir tür bağlaşıma ilişkisi değildir. Ona göre anlam, kâğıdın ön ve arka yüzlerinin birbirleriyle ilişkiye geçtiği karşıtlık ilişkisidir. Burada anlam kâğıdın her iki yüzünün bölünmesiyle bir düzen oluşturarak ortaya çıkmaktadır. Barthes'a göre anlam bu anlamda bir düzendir ancak bu düzen de özü itibarıyla bölünmeden oluşmaktadır. Yani dil, ses sayesinde düşünceye aracılık yapmakta ve onları aynı anda ayrıştırarak birbirine bağlamaktadır.

Barthes için böylesi bir benzetme göstergebilimsel incelemesinin geleceği açısından oldukça önemli bir olguyu vurgulamamıza imkân tanır: "Dil eklemeler alanıdır ve anlam her şeyden önce bir bölünmedir. Bundan da bu sonuç çıkar: Göstergebilimin gelecekteki görevi, nesnelere ilişkin dizgeler düzenlemekten çok, insanların gerçeğe uyguladıkları eklemeleri bulup ortaya koymak olacaktır." (Barthes 1986: 52). Yani Barthes'a göre göstergebilimin görevi düzenlerin bölünmesi ve bu bölünmeler aracılığıyla gerçeğin üzerine eklene eklene üretilen anlam çözümlemesi olacaktır.

2.1.1.3. Dizim ve Dizge

Barthes'a göre göstergebilimsel anlamda bir çözümleme yapabilmek için dilin iki eksenine yani dizim ve dizgeye bakmak gerekir. Dilin birinci düzlemi olan dizim ekseni tıpkı Saussure'de olduğu gibi çizgisel bir yapıya sahiptir. Dizim için en net örnek sözlü

tümcedir. Dizim, en çok söze yakındır. Sözü'nün akışı tıpkı bir zincir biçiminde dizimi gerçekleştirir.

Ancak anlam sadece bir eklemleme ilişkisinden meydana geldiğinden dolayı, yani gösteren ile gösterilenin birleşiminden oluşmasından dolayı Barthes'a göre buraya bir sınır koymak gerekir. O, bu sınır koyma işlemini değiştirim sınaması olarak adlandırır. Barthes için değiştirim sınaması, yapay olarak anlatım (gösterenler) düzlemine bir değişiklik getirmek ve bunun içerik (gösterilenler) düzlemine de bağlılık bir değişmeye yol açıp açmadığını gözlemlemektir (Barthes 1986: 59). Burada değiştirim sınaması, gösterende meydana gelen bir değişikliğin, gösterilende yarattığı etkinin ölçülmesiyle kendisini gösterir.

Dilin ikinci düzlemi olan dizge eksenine ise Barthes'a göre çağrışımlar düzlemidir. Bu düzlem, ilk düzlemin aksine aynı anda birlikte bulunamayan öğelerin çağrışım yoluyla birbirlerine bağlanmasını içerir. Barthes nasıl ki ilk düzlem için değiştirim sınaması gibi çözümleyici bir yöntem uyguladıysa, bu düzlem içinde sınıflama yöntemini uygular. Sınıflandırma, inceleme konusu yapılan bir anlamlı bütünün anlatım ve içerik düzeylerindeki oluşturucu birimlerini belli kategorilere göre ayırma, ilişkilerini belirleme ve bu ikili işleme dayanarak inceleme konusunu tanımlamadır (Rıfat 2013: 300). Bu sayede göstergebilimci çevresinde bulunan çeşitli varlıkların ve nesnelere meydana getirdiği ilişkiler ağını gözlemleyebilecektir. En temel noktada sınıflama ile dilde bulunan farklılıklar ile benzerlikler doğru bir yöntem ile gözlemlenebilir hale gelir. Örneğin moda dizgesi bu türden bir düzlemidir. Çünkü farklılıklar ve benzerlikler anlam değişikliğine yol açmaktadır. Barthes'ın böylesi bir ayırım yapmasının sebebi göstergebilimin kullanacağı bir yöntem yaratma çabasıdır.

Barthes dizim ve dizgi alanını daha iyi açıklayabilmek için dil ve söz konusunda anlattığı moda dizgesinden örneklendirme yapar. Bedenin aynı noktasında aynı anda bulunamayacak olan ve değişimi giyimsel bir anlam değişmesine yol açan parçalar, ek parçalar ya da ayrıntılar öbeği: Takke, bere, geniş kenarlı şapka vb. (Barthes 1986: 57). Bu örnek dizge alanına işaret eder. Çünkü bu üç farklı türden giyim nesnesi olan başlık belli bir sınıflandırmanın ürünüdür ve bedenin aynı anda aynı noktasında bulunamayacak olan unsurlardır. Bu durumu daha açık kılmak için bunların dikey olarak değil, yatay olarak bulunabileceğini söyleyebiliriz. Dizim ise dizgeden farklı olarak dikey olarak

bulunabilen, yatay olarak bulunamayandır. Moda dizgesinden örnek verecek olursak bir takım elbise dizime işaret eder.

2.1.1.4. Düz Anlam ve Yan Anlam

Göstergebilimin ilkelerinin incelenmesinde Barthes son olarak düz ve yan olmak üzere ikiye ayırdığı anlam alanını ele alır. Bu anlamlama dizgeleri anlatım ve içerik (gösteren ve gösterilen) dizgelerini içerir. Barthes, birinci dizgeye düz anlam, bu düz anlam dizgesini kapsayan ikinci dizgeye de yan anlam adını verir.

Gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşan düz anlam, bir göstergenin direkt olarak işaret ettiği, öznel olmayan anlamıdır. Örneğin sıcak sözcüğü, soğğun karşıtı olarak değerlendirildiğinde yüksek ısı durumu olarak tanımlanabilir. Bu sıcak sözcüğünün düz anlamıdır. Ancak bu sözcük çeşitli bağlamlarda şefkat, iyilik vb. anlamlarını taşıdığı durumlarda yani onun düz anlamından sıyrılma gerçekleştiğinde bu yan anlam alanına girer. Yan anlam, düz anlamın karşıtı olarak öznellik taşıyan ve çeşitli durumlara göre anlamın değişmesine sebep olan durumlara işaret eder. Barthes'ın tanımlaması ile yan anlam: “Bir belirleme, bir bağıntı, bir önyinelem, daha önceki, daha sonraki ya da dışardaki anmalara, metnin ya da başka bir metnin başka yerlerine bağlanma gücü olan bir özelliktir.” (Barthes 1990: 137).

Düz anlam ve yan anlam ayrımının net bir gösterimi için Fiske'nin örneğine bakalım: “Bir sokak manzarası fotoğrafı belirli bir sokağı gösterir; sokak sözcüğü binalar arasında uzanan bir şehir yolunu anlatır. Ama ben aynı sokağı önemli derecede farklı biçimlerde fotoğraflayabilirim. Renkli bir film kullanabilir, donuk bir gün ışığı seçebilir, yumuşak bir odak ayarı yapabilir ve sokağı çocuklar için mutlu, sıcak, şefkat dolu bir oyun alanı haline getirebilirim. Ya da siyah beyaz bir film, sert odak ayarı, güçlü kontrastlar kullanabilir ve aynı sokağı oyun oynayan çocuklar için soğuk, zalim, barınılmaz ve yıkıcı bir mekân haline getirebilirim.” (Fiske 1996: 116). Buradaki iki farklı fotoğrafın düz anlam bakımından anlamı aynı olacaktır, burada farklılığı yaratan yan anlamdır. Düz anlam direkt olarak fotoğraflanan nesneye işaret eder, yan anlam ise nasıl fotoğraflandığına. Barthes'a göre yan anlamda bulunan en önemli etken, ilk düzeyde yani düz anlamdaki gösterendir. İki fotoğraf da aynı sokağın fotoğrafıdır, ancak buradaki fark fotoğrafının biçiminde, görünümünde yani gösterendedir.

Anlamlandırmanın birinci düzeyi olan düz anlam, anlatım düzlemi veya gösterenden oluşurken, bir göstergeyi neyin temsil ettiğini gösterir. Anlamlandırmanın

ikinci düzeyi olan yan anlam ise içerik veya gösterileni ifade ederek göstergenin nasıl temsil ettiğini gösterir. Yan anlam, alıcıların tümü tarafından aynı şekilde algılanmayan olgulara, izlenimlere ilişkin ikincil anlamlardır.

2.1.2. Mit

Barthes, *Çağdaş Söylenler*'de yiyeceklerden içeceklere, filmlerden reklamlara kadar pek çok konuyu inceleyerek bunların yarattığı kültürel durumları ele alır. Eserin son başlığı olan "Günümüzde Söylen" başlığında ise mitlerin yapısını, işleyişini, düzenini ve göstergebilimi inceler.³

Barthes'ın kuramında mit, yan anlam ile birlikte anlamlandırma sürecinde yer alan bir kavramdır. Yan anlam gösterenin ikinci düzeydeki anlamı durumundayken, mit ise gösterilenin ikinci düzeydeki anlamıdır. Miti bir kültürün, bir gerçekliğin veya bir doğanın anlamlandırmasını sağlayan öykü olarak gören Barthes mitin, kendisi aracılığıyla dünyayı açıklayan bir söylem olduğunu belirtir. Allen'ın ifadesi ile Barthes için mit, dünyanın tarihsel olarak belirli bir ideolojik vizyonunu ifade eder (Allen 2003: 34). Ona göre bütün mitler tıpkı bir dil gibi işler. Her mit anlamlandırma dizgesinde faaliyet gösteren bir mesajdır. Ancak onun dilden farkı bu mesajları gizli bir biçimde iletmesidir. Tıpkı yan anlam, nasıl düz anlamda olduğu gibi direkt olarak gerçekliği sunmuyorsa, mit de dilde olduğu gibi direkt olarak söylenmek isteneni sunmaz. O, mesajını gizil bir biçimde iletir ve altında bir ideoloji taşır. Barthes, mit kavramını hem üst bir anlatı anlamında hem de bir gizlileştirme, esrarengizleştirme anlamında, birden çok anlamıyla birlikte kullanır ve bu mit kavramını, ideolojinin söylem düzeyinde bir uygulama alanı ve ürünü olarak tartışmaya açar.

Peki bu mit nasıl ortaya çıkar, kendisini nasıl gösterir? Barthes'a göre birbirinden farklı iki doğa alanı vardır. Bu doğa alanlarından ilki olan birinci doğa alanı göstergelerden bağımsız bir biçimde mevcudiyetini sürdüren hakikatlerin alanını oluşturan doğadır. İkincisi olan ikinci doğa alanı ise dil ve göstergeler arasında gerçekleşerek oluşan bir alandır. Dil içinde gerçekleşen her söylem bu doğa alanına aittir. Mit ise bu ikinci doğa alanının kendisini birinci doğa alanı olarak sunmasından meydana

³ Barthes'ın orijinal adı *Mythologies* olan eserini *Çağdaş Söylenler* olarak çeviren Tahsin Yücel buradaki myth (Tr. mit) kavramını söylen olarak çevirmiştir. Konu içerisinde Türkçe kaynaktan yapılan alıntılarda söylen kavramı kullanılacak olup, konu anlatımında ise Barthes'ın eserinde ifade etmiş olduğu şekliyle mit kullanılacaktır.

gelir. Yani mit, kendisini bir hakikat gibi sunarak ortaya çıkar, kendisini gösterir ve dile yerleşir.

Mitin yapısını çözümlmeye başlayan Barthes ilkin bu kavramın neliğini açıklar. Barthes için mit, bir sözdür. Ancak bu söz sıradan bir söz değildir. Mit, söze karşılık gelmekte olup, bununla da sınırlı kalmayan bir kavramdır. Bu kavram, anlamını tarihte ve toplumda bulan bir bildirişim dizgesidir. Bu kavramın biçimsel sınırları olup, tözsel sınırları olmadığından dolayı her şey bir mit olarak karşımıza çıkabilir. Her şeyin bir mit olabilme potansiyeli vardır ve bunu engelleyecek herhangi bir özgürlük kısıtlaması yoktur. Barthes bu durumu şöyle açıklar: “Dünyadaki her nesne kapalı, dilsiz bir varoluştan topluma uymaya hazır, sözlü bir duruma geçebilir, çünkü doğal ya da başka türlü hiçbir yasa nesnelere söz etmeyi yasaklamaz.” (Barthes 2014a: 179). Her şeyin birer mit olabilme olanağını barındırdığını ifade eden Barthes, bu durumun önüne geçilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Çünkü dil, insanların sınırsızca özgür kullanımıyla oluşmuş bir olgudur ve bu olgu aracılığıyla dünyadaki her şey, gerek nesne gerekse de sözsel bir ifade, dünyada mit olarak karşılığını bulabilir.

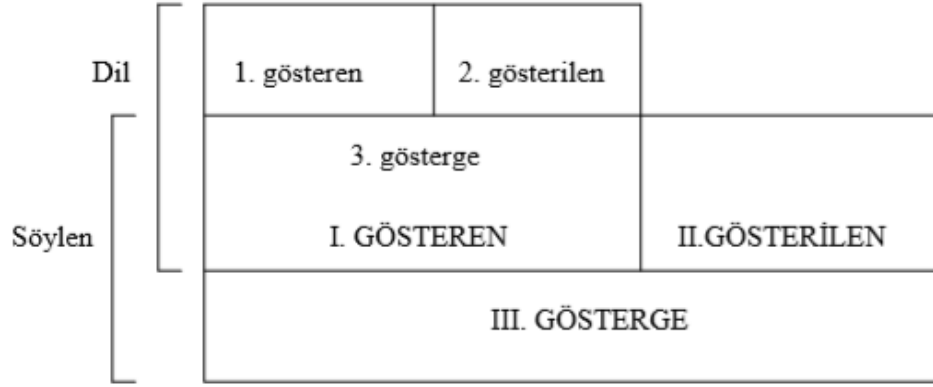
Peki, hiçbir sınıra takılmayan ve kaplamı oldukça geniş olan bu bildirişim dizgesini nasıl ele alacağız? Bu noktada Barthes’a göre yapılması gereken şey göstergebilim alanına geçmek olacaktır. Çünkü mit bir bildiridir ve bildiriler sadece sözlü veya yazılı olarak bulunmaz, aynı zamanda görsel olarak da bulunabilirler. Bundan dolayı dilbilim, mitleri inceleme noktasında yetersiz kalmaktadır. Barthes’ın anlayışına göre bir fotoğraf, bir gazete yazısı ile aynı nitelikte bir mittir. Bu yüzden de bu noktada dilbilim yetersiz kalacaktır. Bir bildirişim dizgesi olmasından dolayı harflerle sınırlı kalmayan mit, görsel olarak da amacını yerine getirebilir. Sayfalarca kitabın vurgulamak istediği, vermek istediği mesajı bir fotoğraf veya resim de verebilir. Bu yüzden bu iki öge Barthes için eşit nitelikte mittir.

Mit incelemesinde dilbilim alanından çıkıp göstergebilim alanına geçen Barthes, tıpkı Saussure’de olduğu gibi göstergenin bir gösteren ile gösterilenden oluştuğunu ve bu iki kavram arasında bulunan bağıntıyı kabul eder. Ancak ona göre gösterenin, gösterileni belirttiğini vurgulayan genel dilbilim anlayışının aksine göstergesel dizgelerde iki değil, üç farklı kavramın karşısında kendimizi buluruz. Çünkü kavranılan şey ardışık olarak gelen bir kavramlar dizgesi değil, kendilerini birleştiren bağıntıdır. Bundan dolayı da bir dizgede gösteren, gösterilen ve bu iki kavramın çağrışımsal toplamı olan gösterge vardır.

Barthes bu görüşünü açmak için bir gül demeti örneği verir: “Bir gül demetini alalım: ona tutkumu anlattırıyorum. Burada bir gösteren, bir gösterilen, bir de güller ve tutkum yok mudur? Bu bile değil: doğrusunu söylemek gerekirse, yalnızca tutkusallaştırılmış güller vardır burada. Ama çözümlene düzleminde, üç terim yer alır; çünkü tutkuyla yüklenmiş güller kusursuz ve doğru olarak güllere ve tutkuya ayrılabilirler; güller ve tutku, birbiriyle birleşerek gösterge dediğimiz bu üçüncü terimi oluşturmadan önce de vardır. Yaşam düzleminde, nasıl gülleri taşıdıkları bildiriden ayıramazsam, çözümlene düzleminde de gösteren olarak güllerle gösterge olarak gülleri birbirine karıştıramam: gösteren boştur, göstergeyse doludur, bir anlamdır.” (Barthes 2014a: 182).

Burada Barthes’ın demek istediği şey açıktır: Gül, tek başına ele alındığında yalnızca bir çiçek olarak vardır, ancak güle bir anlam yüklendiği zaman o bir şeyin simgesi durumuna gelir. Örnekteki gül tutkunun simgesi konumundadır. Yani burada doğada bulunan gül ile kültür dünyasında bulunan gül aynı gül değildir, birbirinden tamamen farklıdır. Doğada, yaşam akışı içerisinde yer alan bir bitki konumunda bulunuyorken kültür dünyasında mesaj taşıyan, bir düşünceyi ileten simge konumundadır. Gül göstereni boş durumdayken, gül göstergesi dolu durumdadır. Çünkü gül göstergesine bir anlam yüklenmiştir.

Böylelikle Barthes’a göre üç boyutlu dizge (gösterge, gösteren ve gösterilen) söz konusu olduğunda ikincil bir dizge ortaya çıkacaktır. Çünkü mit özel bir dizgedir, bu da kendisinden önce var olan bir göstergesel zincirden yola çıkarak kurulmasından ileri gelir: ikincil bir göstergesel dizgedir (Barthes 2014a: 183). Burada bahsedilen ilk dizge Saussurecü anlamda bir kavram ile bir işitim imgesinin birleşiminden meydana gelen gösterge olup, bu gösterge ikinci dizgede yani bir üst dizgede gösteren olarak ele alınır. Mit, gösteren olarak, ilk göstergesel dizgenin son terimi olan göstergeyi alır. İster yazılı ister görsel olsun mit burada bir göstergeler toplamını incelemeye tabi tutar. Burada mit, her şeyin ilk anlamını bir adım ileri taşır. Barthes, göstergebilimsel dizge olarak yer alan dil alanının üzerine koyduğu ikinci göstergebilimsel mit alanını şu şema ile gösterir:

Şekil 2. Barthes'ın Mit Alanı (Barthes 2014a: 184).

Barthes, ilk dilsel dizgeye mitin kendi dizgesini kurmak için yararlandığı dil olması sebebiyle nesne dil adını verir. İkinci dizgeye ise içerisinde nesne dili barındırması ve o dili aşan ikinci bir dil olması sebebiyle üst dil adını verir. Bu üst dil, mitin ta kendisidir. Mit, bir üst dildir. Artık bu noktadan sonra üst dile yönelen bir göstergebilimcinin nesne dili araştırmasının, onu incelemesinin bir gereği yoktur. Çünkü artık ilk dizgenin mite katıldığı ölçüde önemi vardır.

Gösteren ve gösterilen ilişkisinden meydana gelen gösterge, yani dil düzlemi Barthes'ta nesne dil adını alır. Bu dizge, diğer dizgenin kendisini ortaya çıkarabilmek için kullandığı dizgedir. Nesne dil dizgesinde yer alan gösterge, gösteren olarak ele alınarak yeni bir gösteren – gösterilen ilişkisi kurulmasına olanak sağlar ve böylelikle ilk dizgeyi kapsayarak kendisine yeni bir dizge oluşturur. İçerisinde dil düzlemi de bulunan bu yeni dizge Barthes'ta üst dil adını alır. Bu üst dil Barthes için söylen, yani mittir.

Bu açıklamalarından sonra Barthes bir dergi kapağında gördüğü fotoğraftan yola çıkarak göstergebilimsel olarak incelediği mitsel bir gösterge örneğini verir: “Kapakta, Fransız üniforması giymiş genç bir zenci, gözleri yukarıda, hiç kuşkusuz üç renkli bayrağın bir kıvrımına dikili, asker selamı veriyor. Resmin anlamı bu. Ama, böyle olsun, olmasın, bana neyi belirttiğini görüyorum: Fransa büyük bir imparatorluktur, renkli renksiz tüm oğulları bayrağının altında bağlılıkla hizmet eder, sözde sömürgecilik suçlayıcılarına bu zencinin sözde sömürgecilerine hizmet etme çabasından daha iyi bir yanıt olamaz.” (Barthes 2014a: 185). Barthes'a göre burada büyütülmüş bir göstergesel dizge karşısında yer almaktayızdır. Bu mitsel göstergede, yani nesne dil düzlemindeki göstergede ilkin bir gösteren (Fransız selamı veren zenci asker) ve bir gösterilen (Fransız imparatorluğunun büyüklüğü, yüceliği ve askerlik) vardır. Burada gösteren kavramının içerisinde gösterilen kavramının varlığı bulunmaktadır. Çünkü zenci askerin

gerçekleştirdiği eylem içerisinde bir ülkenin vermek istediği mesaj bulunmaktadır. Gösterilen olan mesaj burada gösterenin içerisinde yer almaktadır.

Çözümlemesinin devamında Barthes bu örneğini adım adım açarak ilerler. Dil düzleminde yani ilk dizgenin son kavramı olarak göstereni “anlam”, mit düzleminde de “biçim” olarak adlandırır. Yani “bir zenci Fransız askerinin selam verışı” dil düzleminde anlama, mit düzleminde ise kavrama işaret eder. Devamında Barthes gösterileni Saussure’de olduğu gibi “kavram” olarak ele alır ve bu ikisinin ilk dizgenin göstergesi olduğunu belirtir. Bu noktada ikincil dizgeye yani mit dizgesine geçildiğinde ise mitin üçüncü terimi olan ve toplam dizgenin son terimi olan “anamlama”ya varılır. Buradaki anamlama, mite işaret etmektedir. Anamlama, mittir. Görüldüğü üzere dil düzlemi anlam, mit düzlemi ise anlamlamadır. İlk düzlem dilbilimsel bakımdan anlamı gösterir, diğer düzlem ise anlamın değişmesiyle ortaya çıkan miti gösterir.

Barthes’a göre miti tanımlayan anlamla biçim arasındaki bu sonu gelmez bir saklambaç oyunudur. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta biçimin (mit düzleminde gösteren) anlamı (dil düzleminde gösteren) silmediği, sadece onu eksilttiği, yoksullaştırdığıdır. Burada anlamın ölmesi gibi bir durum söz konusu değildir, sadece değerini yitirir ve yaşamaya devam eder. Mit bu yaşam ile beslenir. Örnek üzerinden bakılacak olursa selam veren zenci asker Fransız İmparatorluğu’nun bir sembolü değildir ancak tarihsel bir amaçlılıkla sınırsız sayıda gösteren ve yeni anlamlar kazanarak Fransız İmparatorluğu ile birleşerek mitsel dizgeyi tamamlayarak meydana getirir. Böylelikle de mite yeni bir öykü eklenmiş olur.

Barthes, çözümlemesinin devamında mitsel dizgede gösterilene işaret eden terim olan kavramı ele alır. Hem tarihsel olarak hem de amaçsal olarak kavram, miti konuşturmanın nedenidir. “Kavram bir nedenler ve sonuçlar, etkiler ve amaçlar zinciri kurar. Biçimin tersine kavram hiç de soyut değildir: bir durumla doludur.” (Barthes 2014a: 187). Nicelik bakımından gösterenden çok daha eksik durumda olan kavram, genellikle sadece yeniden sunulur. Örnek üzerinden bakılacak olursa Fransız İmparatorluğunu belirtebilecek pek çok başka görsel de pekâlâ bulunabilir. El atında sonsuz sayıda gösteren bulunan bir havuz vardır. Gösterilenin birden çok göstereni vardır. Kavram, tarih gibi pek çok noktadan beslenmesinden dolayı sınırsız sayıda bulunan gösterenlerle etkileşime geçerek değişmeden sürekli olarak yeniden sunulur. Barthes bu durumu şöyle açıklar: “Kavramın böyle farklı biçimler içinde yinelenmesi söylenbilimci

için önemlidir, söyleni çözmeyi sağlar: amacı ortaya çıkaran bir davranıştaki ısrardır. Bu da gösterilenle gösterenin oylumları arasında düzenli bir bağıntı bulunmadığını doğrular: dilde, bu bağıntı oranlıdır, sözcüğü ya da hiç değilse somut birimi aşamaz. Söylende, tersine, kavram gösterenin çok büyük bir alanına yayılabilir.” (Barthes 2014a: 188). Bu durumu betimlemek için Barthes oldukça kalın bir kitabın sadece tek bir kavramın göstereni olabildiğini, buna karşı olarak da, küçücük bir biçimin oldukça büyük bir tarihle harmanlanmış bir kavrama gösterenlik yapabileceğini belirtir.

Kavram ile gösterenler arasında süregelen bu yeniden sunuş ilişkisi kavramın, gösteren karşısında yıkılmaz, bozulmaz veya değişmez bir yapısı olduğu fikrini akıllara getirebilir. Ancak Barthes’a göre durum böyle değildir. Mitsel kavramlar içerisinde değişmezliği barındırmazlar, tarihsel bir yapıya sahip olduklarından dolayı tarih bunları silebilir.

Böylelikle tüm bu kavramları açıkladıktan sonra son olarak anlamlamayı ele alan Barthes’a göre anlamlama söylenin ta kendisidir, tıpkı Saussure’de göstergenin sözcük (daha doğrusu somut kendilik) olması gibi. (Barthes 2014a: 189). Mit dizgesinde yer alan ilk iki kavram olan gösteren ile gösterilen apaçık olarak bulunur, biri diğerini saklamış durumda değildir. Ona göre mitin işlevi bozmaktır, saklamak veya silmek değildir. Barthes’ın ifadesiyle: “Söylenin kavramını anlamla birleştiren bağıntı özellikle bir bozma bağıntısıdır.” (Barthes 2014a: 190). Mit içinde ilk dizgenin yani dilsel dizgenin anlamının mitte bulunan kavram ile kurduğu ilişki açık olduğundan bu ilişki bir bozma ilişkisidir. Dil dizgesinde bulunan gösteren, kavram tarafından bozulmaya uğrar.

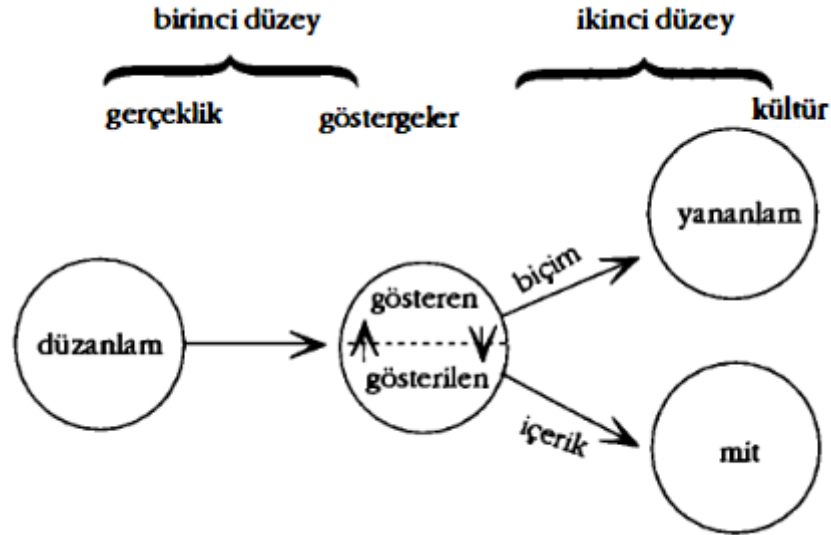
Tutkulu bir gül örneğinde olduğu gibi bu dizgede bulunan gösteren boştur. Mit dizgesi boyutunda ise gösteren, kendisinden önce gelen dizgenin göstergesi olması bakımından bir anlam taşıdığından mit dizgesinde bulunan kavrama bir direnç gösteremez, böylece de anlam, kavram tarafından bozulur. Burada bir ortadan kaldırma, silme durumu meydana gelmemektedir. Kavram, anlamın var olmasına gereksinim duyar. Barthes bu durumu şöyle özetler: “Kavram anlamı bozar, ama yok etmez: bir sözcük çelişkiyi açıklayacaktır: onu yabancılaştırır.” (Barthes 2014a: 190). Barthes burada yabancı olma durumu ile tamamen yok olmaya değil, hala var olmaya ancak ona bağlı olmamaya ya da aralarında bir ilişkisellik olmamasına işaret eder. Tıpkı yabancı bir insan gibi o kişi orada vardır, yaşamaktadır, bulunmaktadır ancak bizimle bir birlikteliği yoktur.

Bu işleyiş aynı şekilde mitte de geçerlidir. Kavram, anlamı tamamen ortadan kaldırmaz, onunla olan işi bittiğinde ilişkisini keser, yabancılaşır.

Mitin içerdiği kavramları açıkladıktan sonra Barthes, onun yapısına dair önemli bir özelliğine işaret eder. Barthes'a göre mit bir değerdir. Mitin değer yapısını örnek üzerinden açıklayan Barthes, bir cama baktığımız zaman dilediğimizde kendi yansımamızı, dilediğimizde ise camın arkasında yer alan nesnelere görünür kavramamızı örnek gösterir. Ona göre durum mitsel gösteren için de tam olarak böyledir. Cam, bizim için aynı zamanda hem hazır hem boş, görünüm aynı zamanda hem gerçek dışı hem de dolu olacaktır. Mitsel gösteren için de böyledir; burada biçim boş ama yine de hazır, anlam eksik ama yine de dolu durumdadır. Yani gösteren bir yandan anlam bakımından dolu vaziyette diğer yandan ise biçim bakımından boş vaziyettedir.

Barthes, anlamlandırmanın incelemeye alınacak son ögesi olarak onun nedenliliğini gösterir. (Barthes 1991: 124). Onun burada nedenlilik ile kastettiği dildeki göstergenin oluşumuyla, nasıl oluştuğuyla ilgilidir. Tıpkı Saussure'de olduğu gibi göstergelerin nedensiz olduğunu vurgular. "Dilde yer alan göstergeler nedensizdir: hiçbir şey sessel ifade olarak ağaç kavramının doğal olduğunu dikte etmez." (Barthes 1991: 124). Ancak ona göre mit dizgesinde yani nesne dil üzerinde yer alan üst dilde bir nedenlilik olduğunu, her mitsel göstergenin her zaman nedenlilik taşıdığını belirtir. Bunun sebebi ise mit dizgesinde bulunan gösteren, dil dizgesinin göstergesi olması bakımından içerisinde bir anlam taşımaktadır ve kavramın göstereni ile olan bu ilişkisinde bu anlam ile bir uyum sağlaması gerekmektedir. Dolayısıyla mitsel dizgede bir nedenlilik mevcuttur. Yani gösterge dil dizgesinde nedensizlik ile kurulmuş durumdayken mit dizgesinden bir nedenlilik ile kurulmuş durumdadır.

Böylelikle Barthes'ın dil ve mit düzlemine dair kuramını gösteren ile gösterilen ilişkisini, yan anlam ve düz anlam, biçim ve içerik, gerçeklik ve kültür boyutu noktalarında göstermiş olduk. Fiske'nin yapmış olduğu tüm bu kuramı özetler nitelikte olan Barthes'ın anlamlandırma şeması şu şekildedir:

Şekil 3. Barthes'ın Anlamlandırma Şeması (Fiske 1996: 120).

Şemanın da gösterdiği üzere Barthes'a göre dilde iki düzey mevcuttur. İlk düzeyde bulunan gerçeklik düzlemi düz anlama işaret eder. Çünkü düz anlam bir şeyin yorum katılmadan, objektif, kısacası direkt olarak anlamına işaret etmesi bakımından gerçekliğe gönderimde bulunur. İkinci düzeyde yer alan kültür ise yan anlama işaret eder. Yan anlam çeşitli faktörlerle (kültür, tarih vb.) bir şeyin direkt olarak kendisini gösteren anlamına değil, ikincil anlamını öne çıkarır. İlk düzeyin bir diğer düzeyi olan gösterge düzlemi ise gösteren ve gösterilenin karşılıklı ilişki sonucu oluşmuş olup, biçim bakımından yan anlama gönderimde bulunmaktayken içerik bakımından da mite gönderimde bulunur.

2.1.3. Metin

Barthes'ın metin dönemi olarak adlandırılan bu dönemi onun yapısalcılıktan kopup, postyapısalcılığa geçtiği dönemi iyice gözler önüne serer. Burada ele alınacak en önemli eseri *Anlatıların Yapısal Çözümlemesi* ve kısa bir yazı olarak yayınladığı *Yazarın Ölümü* onun yaratmış olduğu düşünsel yapıyı anlayabilmek açısından oldukça önemli bir noktada yer alır.

Barthes için metin nedir? Bu soruyu Barthes bir tanım vererek yanıtlamaktan yana değildir. Çünkü böylesi bir yanıt onun için gösterilenin içine düşmek anlamına gelir. Barthes'ın gösterilenin içine düşmek ile ifade etmek istediği metni bir nesneye dönüştürmeme çabasıdır, onu hareketsiz ve aktarıcı olmayan bir yapı yapmama mücadelesidir. Eğer metin dediğimiz kavramın bir tanımı yapılırsa, Barthes'a göre metin donar veya ölür. O metnin ne olup ne olmadığını söyleyerek bu soruyu yanıtlar: "Metin,

bu sözcüğe vermeye çalıştığımız modern, güncel anlamıyla temel olarak yazınsal yapıttan ayrılır: Estetik bir ürün değil, anlam aktarıcı bir kılıdır; bir yapı değil, bir yapılanmadır; bir nesne değil, bir çalışma ve bir oyundur; aranıp bulunması söz konusu olan bir anlamla yüklü kapalı bir göstergeler bütünü değil, hareket halindeki izlerden oluşmuş bir oylumdur; metin aşaması, anlam(lama) değil ama terimin göstergebilimsel ve psikanalitik anlamıyla gösteren'dir; metin, eski yazınsal yapıt kavramının sınırını aşar." (Barthes 2014b: 17). Burada Barthes metni, yazınsal yapıttan ayırmaktadır. Çünkü ona göre metin anlam aktarma işlevi taşımaktadır, yazılı metin gibi, yani edebi eserler gibi estetik olma kaygısıyla ortaya çıkmış bir yapı değildir. Metin yapılanmadır, bir sürece işaret etmektedir, sürekli hareket halindedir. Örnek üzerinden Barthes'ın metin ve yazınsal yapıt görüşü açıklanacak olursa, yazınsal yapıt bir kitapçada veya kütüphanede rafta yer alır ve orada sergilenir. Ancak metin öyle değildir. Metin yerinde durmaz, sürekli üretim halindedir.

Barthes bu döneminin önemli eserlerinden olan *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*'te anlatı kavramını merkeze alarak yapısal çözümlemeyi tekrardan inceleme altına alır ve metin ile anlam sorununa değinir. Ona göre yeryüzünde sayılamayacak kadar anlatı mevcuttur. Anlatı, isterse sözlü ister yazılı olsun eklemli dilde, ister durağan ister devingen olsun görüntüde ve tüm bu tözlerin düzenli bir karışımından meydana gelebilir. Barthes için anlatı mitte, efsanede, dramda, komedide, pantomimde, tabloda, vitrayda, sinemada hep vardır (Barthes 1988:7). Anlatının başlangıcı insanlık tarihidir. Tüm toplumlarda, tüm halklarda anlatı mevcuttur ve anlatısı olmayan bir halk söz konusu dahi değildir. Zamanı ve coğrafyayı aşan bu kavram tıpkı bir yaşam gibi varlığını devam ettirir.

Barthes'a göre sonsuz sayıda bulunan ve tarih, toplumbilim, budunbilim, ruhbilim gibi alanlarla bağlantı içerisinde olduklarından dolayı anlatılar bir dağınıklık içindedir. Bu karmaşıklığı düzenleyebilmek için sınıflandırmaya gidilmesi gerektiğini belirten Barthes, bunları bir düzene koyabilmek ve betimlemek için dilbilimin kullanılması gerektiğini belirtir: "Tarihsel açıdan değil de yöntembilimsel açıdan, Anlatının Yapısal Çözümlemesi'nin kökeni, kuşkusuz yapısal diye adlandırılan dilbilimin yeni gelişmelerinde yer alır." (Barthes 2014b: 146).

Bu noktada sorulması gereken şudur: Anlatının yapısal çözümlemesinin kökeni neden yapısal dilbilimdedir? Barthes'a göre anlatılara ve metinlere dair çözümlemeyi

eğer Aristotelesçi yazınbilime (poetik) ve sözbilime (retorik) kadar götürsek, bu çözümlenimin kökeninin çok uzaklarda bulunduğu dile getirilmiş olur. Eğer Aristoteles sonrası klasik dönemde olduğunu ifade edilecek olursa da aynı şekilde bu kökenin yine uzakta olduğunu, sadece bu sefer daha az uzakta olduğunu ifade etmiş oluruz. Bu yüzden yapılması gereken Rus biçimcileri ve Prag Dilbilim Çevresinin çalışmalarına dayanarak, anlatının yapısal çözümlemesini yakında, daha belirgin bir zamandaki kuramlara tabi tutarak incelemek daha doğru olacaktır.

Böylelikle çözümlenme noktasına geçen Barthes burada anlatının yapısal çözümlemesiyle ilgili üç ilkedenden söz eder: Biçimselleştirme ilkesi, ayırıcılık ilkesi ve son olarak çoğulluk ilkesi. Bu üç ilke onun metin çözümlemesini oluşturur.

Soyutlama ilkesi de diyebileceğimiz biçimselleştirme ilkesi, Saussure'ün yapmış olduğu dil ve söz ikili yapısından dolayı meydana gelmiştir. İnsanlar tarafından üretilmiş olan ve sınırsız sayıda bulunan anlatılar Barthes'a göre Saussure'ün sözüne karşılık gelir. Yani Barthes'taki anlatı, Saussure'ün ele aldığı anlamda sözdür. Bu biçimselleştirme ilkesi, bir metni kendi başına ve kendi içinde çözümleyemeyeceğimiz durumunu gösterir. Bu noktada Barthes, anlatının yapısal çözümlemesi ve geleneksel metin çözümlemesi arasında bir ayrım yapar. Barthes'a göre bir metin, bir dile göndermede bulunan sözdür, bir koda gönderme yapan bildiridir, bir edince gönderme yapan bir edimdir (Barthes 2014b: 150). Bu çözümleme biçimi araştırır, içeriği değil. Burada bir metni incelemeye tabi tuttuğumuzda yapılan iş metni açıklamak değil, tıpkı bir araştırmacı gibi metnin karşısına geçmektir. Bu ilke anlatıları bir araya getirmeye fayda sağlar, anlatılardan oluşan bir bütünü oluşturarak bir yapı elde etmeye çalışır.

İkinci ilke olan ayırıcılık ilkesinin kökeni Barthes'a göre sesbilimde yer alır. Bu ilke bir dil sayesinde çıkan her sesin gerçek ve fiziksel niteliğini değil, bu dilde yer alan ayrımları belirlemeye çalışır. Bu işlemi gerçekleştirirken de dildeki ses ayrımlarının herhangi bir anlam ayrımına sebebiyet verip vermediğini inceler. Bu ilkeye Barthes belirginlik ilkesi de denebileceğini belirtir. Çünkü ayrımları ve ayırıcı özellikleri bulmaya yani onları belirginleştirmeye çalışır. Anlamı esas alan ayırıcılık ilkesinde anlam, her çeşit metiniçi ya da metindışı bağlaşımdır, yani anlatının bir başka anına ya da anlatıyı okumak için gerekli olan kültürün bir başka yerine ileten, anlatıya özgü her çeşit özelliktir (Barthes 2014b: 151). Barthes için burada anlam bir yan anlamdır, bir bağlaşımda ögesidir.

Son ilke olan çoğulluk ilkesi ise metnin tek bir anlamını ortaya koymaya çalışmaz, birçok anlamı, anlamların olduğu yeri inceler. Bu ilke düzeyinde anlam çoğulluğun ta kendisidir. Buradaki yapılan çözümlene yorumlama yaparak bir çokanlamlılık yaratma durumu değildir. Çoğulluk ilkesi ekseninde yapısal çözümlene metni yorumlamaz veya onda yer alan gizil anlamları ortaya çıkarmaz. Çünkü Barthes'a göre metnin tüm kökleri havadadır, bundan dolayı da bu kökleri bulup ortaya çıkarmaya gerek yoktur. Burada metin içerisinde yer alan anlamlar kendi içerisinde üretilmiş bir kod olarak ele alınır.

Bu kodlara örnek olarak onun *S/Z* adlı yapıtında yapmış olduğu incelemelere bakmak yerinde olacaktır. Barthes bu eserinde beş farklı koddan söz eder. Yorumbilgisel kod, bir metnin içerisinde yer alan bilinmezliği çözmeye yarayan ve ayrıntıları düzene sokan yorumsal koddur. İkinci olarak anlambirimcikler olarak bahsettiği anlamsal kod metnin içerisinde yer alan yan anlamları düzenlemeye yarayan koddur. Barthes bu kodlar üzerinde durulmayacağını söyler: “Onları ne bir kişiye (bir yere ya da bir nesneye) bağlı tutmaya çalışmayacağız, ne de tek bir izleksel alan oluştursunlar diye kendi aralarında düzenlemeye çalışmayacağız; değişkenlerini, dağılmaları, onların bir tozun, bir anlam baskınmasının parçacıkları yapan ne varsa her şeyi onlara bırakacağız.” (Barthes 1996: 28). Üçüncü olarak karşımıza çıkan simgesel kod ise metinde yer alan ayrıntıların meydana getirdiği simgesel boyutu tahmin etmede yardımcı bir görev üstlenir. Olay kod ise metinde yer alan kişilere (ya da karakterle) yüklenmiş olan özellikleri çözümlene yarayan koddur. Son olarak ise göndergesel ya da kültürel kod olarak adlandırılan ve metinde bulunan içeriğin yaslandığı bilimsel ya da kültürel unsurları düzenlemeye yarar.

Böylelikle Barthes'ın yapısalılık sonrası döneminin önemli noktalarından olan anlatının yapısal çözümlene düşüncesini tamamlamış olup onun metin döneminde oldukça önemli yer tutan diğer bir noktaya, yazarın ölümü düşüncesine geçebiliriz.

Barthes'ın yapısalılık kopup, postyapısalcılığa geçişini daha da net görmemizi mümkün kılan *Yazarın Ölümü* yazısı, onun yaratmış olduğu düşünsel yapıyı anlamamız açısından oldukça önemli bir noktada yer alır. Derrida'nın Barthes üzerindeki etkilerini açıkça gözlemleyebildiğimiz bu yazısında Barthes'ın ana gayesi metinde yer alan çokanlamlılığı güvence altına almaktır.

Barthes bu yazısına Balzac'ın *Sarrasine* adlı novellasından yaptığı kısa bir alıntı ile başlar ve akabinde sorar: Kimdir bunları söyleyen? Ona göre bu sorunun cevabı yoktur. Çünkü yazı, nesnemizin gözden yitip gittiği yansız, karmaşık ve dolambaçlı

uzam, bütün özdeşliklerimizin yittiği olumsuzluktur (Barthes 2007: 55). Burası yazarın kimliği başta olmak üzere tüm kimliklerin yok olduğu bir alandır. Bu noktada ses kaynağını kaybeder ve yazarın ölümü başlar. Barthes'ın burada sözünü etmiş olduğu yazar kavramı eski bir kavram değildir. Ona göre yazar hem İngiliz empirizmi hem de Fransız rasyonalizminin etkisi ile ortaçağda ortaya çıkan, birey-insanı keşfetmiş olan kişidir.

Barthes, yazarın ölümü düşüncesinin temelinde Mallarme'nin⁴ olduğuna işaret eder ve Mallarme'nin dilin, dili olan insanla yer değiştirmesi gerektiğini saptayan ilk kişi olduğunu belirtir. Ona göre konuşan yazar değil, dilin ta kendisidir ve yazma eylemi bireyden sıyrılıp dilin kendini gerçekleştirdiği noktada başlar. Yani Mallarme burada yazarın üstünü çizmiştir ve Barthes, bu görüşten oldukça etkilenir.

Barthes açısından dilbilimsel anlamda yazar, kalemi kullanan kişiden başkası değildir, sadece yazma eylemini gerçekleştiren kişidir. Burada dil kişiyi değil, özneyi tanıır. Buradaki özne, onun tanımlaması dışında yani ne olduğunu söyleyen söz ediminin dışında boştur. Onun için önemli olan tek şey dili işlemesi, tüketmesi, kullanmasıdır.

Yazarın ortadan kaldırılması demek sadece tarihsel bir olgu ya da yazma edimi değildir, bu modern metnin tamamen dönüştürülmesi demektir. Peki, modern metnin dönüştürülmesi ne demektir? Barthes bu noktada ilk olarak metni oluşturmaları bakımından yazar ve yazman ayrımı yapar. Barthes'a göre önceki anlayışta yazar kitaptan önce var olmuştur. Yazar önce, kitap sonra olarak süregelen bu anlayışta yazar baba konumundadır. Oğlu durumunda olan kitap için yaşamış, düşünmüştür. Ancak modern yazman Barthes'a göre eseriyle aynı anda, eşzamanlı olarak doğar. Buradaki kişi önceki kanının tersine bir baba rolünde olan, kitabın dayanağı konumundaki özne değildir. Metin, şimdi ve burada meydana getirilir. Bundan dolayı da yazma eylemi basit anlamda bir tür kayda geçme veya temsil etme değil, tam tersine edimsel olarak gerçekleştirilen dilsel bir biçimdir. Tek anlamın tek sahibi konumunda olan yazar, yerini çok anlamların çok sahiplerine bırakmıştır. Burada modern yazman, yazarı öldürmüştür.

Peki, metni yaratan kişinin öldüğü bu noktada metni var edecek olan nedir? Barthes'a göre metin, artık sadece ve sadece okur ile, okurun karşısında, okunduğu sırada vardır. Metni varlığa taşıyan okurdur. Metnin yazarının olması o metne kilit vurmak

⁴ Stéphane Mallarmé. Sadece Barthes değil, Derrida ve Blanchot gibi düşünürleri de yazara değil, yazıya ve dile öncelik verilmesi gerektiği görüşüyle etkilemiş Fransız sembolist şair.

anlamına gelir. Metni yaratan ve üreten kişi okurdur, yazar değildir. Okur, metni ele aldıkça onu anlamlandırır, yeniden üretir. Yapılan her okuma eylemi metni yeniden yaratma eylemidir. Okur, ancak yazar öldüğü vakit doğar. Barthes'a göre yazar artık kimliği ve niyetleriyle ortada bulunmamaktadır ve böylelikle metinde kurmuş olduğu tek, sabit anlam da ortadan kalkar. Tek anlamdan çoğul anlama geçilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POSTYAPISALCI YAKLAŞIMLAR

3.1. Dilin Yapısökümü: Jacques Derrida

Yapısalcılık sonrası dili ve göstergebilimi ele almada bir değişim, farklı bir perspektif ve dile ilişkin görüşlerde yenilikçi fikirlerin ilki Derrida ile karşımıza çıkmaktadır. Derrida, kendisinden önce gelen düşünürlerin dil ile ilgili teorilerini adeta yıkarak, kendi deyimiyle söküme uğratarak, postyapısalcı dil anlayışının ilk ve gerçek temsilcisi, lideri, bir nevi babası olarak yapısalcılık sonrası akımın başında yer alır. Nasıl ki yapısalcılık kendisinden önce gelen geleneksel felsefedeki merkez anlayışını yıkmayı başardıysa, Derrida da aynı şekilde yapısalcılığın savunduğu yapıların merkezde yer aldığı anlayışını yıkarak yapısalcılığı yerinden eder.

Derrida, ilk olarak 1967 yayımladığı *Gramatoloji* (yazı bilimi) eseriyle kendisinden önce gelen düşünürlerin dile ve göstergebilime dair görüşlerine adeta savaş açmış ve bu mücadelesini *Platon'un Eczanesi*, *Yayılm*, *Göstergebilim ve Gramatoloji*, *Différance* adlı eserleri ve yazılarıyla devam ettirmiştir. Dile ve göstergebilime ilişkin tüm bu eserlerindeki en büyük ortak pay onun felsefesini anlamak için bir mihenk taşı konumunda bulunan dekonstrüksiyon (yapısöküm) kavramıdır. Yapısökümcülük olarak da adlandırabileceğimiz Derridacı yöntem bir metinde yer alan derin anlamları ilmek ilmek işleyip ortaya çıkarmaya fayda sağlayıp, sadece felsefe ile de sınırlı kalmayarak hukuk, edebiyat, dilbilim, sosyoloji gibi başka pek çok disiplinde de yeni bakışların kazanılmasını sağlamıştır.

Derrida'nın felsefesi yapısöküm esasında ilerleyerek Platon'dan günümüze değin felsefe tarihine egemen olan metafizik düşünüşün ardına geçmeyi ve tüm bu dönemde yer almış olan düşünürlerin yeniden ele alınmasını esas alır. Dili tüm felsefe tarihi kapsamında, kendi deyimiyle metafizik tarihi kapsamında yeniden ele alan Derrida tüm felsefe tarihini yapısöküme uğrattırken geçmiş anlayışların söz ve ses merkezli çizgide yer aldığını, bulunuş fikrinin tüm felsefe tarihine egemen olduğunu, gerek Platon'un gerekse de Rousseau'nun yazıyı bir kenara attığını, Saussure ile yerleşen gösterge kavramının farklı şekilde ele alınabileceğini ve metnin diğer düşünürlerden farklı bir şekilde incelenebileceğini göstererek tüm bu konuları ayrıntılı biçimde işlemiştir.

3.1.1. Yapısöküm

Derrida, geliştirmiş olduğu dekonstrüksiyon yani yapısöküm⁵ kavramıyla Nietzsche ve Heidegger ile başlayan metafizik düşünce eleştirisinin radikal bir izleyicisi olarak karşımıza çıkar. Derrida'nın bir felsefe yapma şekli olarak bahsettiği dekonstrüksiyon kavramının kökleri Heidegger'e dayanır. İlk bu kavram Heidegger'in *abbau* (ayırıştırma) ve *destruktion* (yıkım) kavramlarından gelmektedir. Buradaki destrüksiyon kavramı Heidegger'de metafiziğin kapanışına işaret etmektedir. Ancak buradaki yıkım tamamen ortadan silme, yok etme anlamlarında değil, düşüncenin eleştirel bir tavır takınılmasıyla tekrardan ele alınması anlamına gelir. Aynı şekilde *abbau* ise yıkıp yok etmeye değil, bir şeyin nasıl meydana geldiğine dair yapılan araştırmalarda bütünü parçalara ayırma işlemine gönderimde bulunur. Ancak Fransızcadaki destrüksiyon kelimesinin karşılık geldiği anlam Heidegger'in ele almış olduğu şekliyle pozitif bir yeniden yaratma anlamında değil, daha çok Nietzsche'nin demolasyon, yani tam anlamıyla yıkmak, silmek, yok etmek, ortadan kaldırmak olarak negatif anlamına işaret etmektedir. Derrida'nın ifadesiyle kelimenin bu durumu: "Fransızca'da 'destruction / yoketme' çok fazla açıkça bir ortadan kaldırmayı ya da olumsuz bir indirgemeyi imliyordu ve bu Heidegger'in yorumuna ya da önerdiğim okuma tipine olmaktan çok Nietzsche'nin 'yıkma'sına çok daha yakındı." (Derrida 1999a: 185).

Bu noktada Derrida'nın karşısına iki yol çıkmaktadır. İlk kavramın Heideggerci anlamda yıkıp yeniden oluşumuna olanak tanıma yönüyle ele alınması, ikincisi ise Nietzscheci anlamıyla yıkıp tamamen silmek anlamıyla ele alınması. Ancak iki yolda da kendi istediği anlam bütünlüğünü ve işaret etmek istediği noktayı yakalayamayan Derrida, kavramı Nietzscheci anlamıyla da ele almak istemediğinden dolayı Fransızca sözlüğü olan *Litre*'de bulunduğu dekonstrüksiyon sözcüğünü kullanma yolunu seçer. Burada bulmuş olduğu bu sözcük yapmaya çalıştığı felsefe okuması açısından ona daha uygun gelmiştir. Çünkü dekonstrüksiyon gerek dilbilgisel, gerek dilbilimsel, gerekse de retorik açıdan Derrida'nın yapmaya çalıştığı eleştirileri içinde barındırmaktadır. *Litre*'de dekonstrüksiyon şu şekilde tanımlanmıştır: "Deconstruction, / dekonstrüksiyon eylemi. Dilbilgisi terimi. Bir cümlede sözcüklerin kuruluşunun dizilişini bozmak... Bir bütünün parçalarını birbirinden sökmek. Uzağa taşımak amacıyla makineyi sökmek... Dizelerin

⁵ İng. deconstruction; fr. déconstruction. Dillimizde yapıbozum, yapıyıkım, yapıçözüm, kurgusöküm gibi farklı çevirilerini de görebileceğimiz dekonstrüksiyon kavramını bu çalışmada İsmet Birkan'ın *Gramatoloji* çevrisinde kullandığı şekli olan yapısöküm kelimesiyle ele alacağız.

yapısını çözmek, ölçüyü ortadan kaldırmakla, onları düzyazıya benzer kılmak. Yapısı çözülmek. Yapılanışını yitirmek.” (Küçükalp 2008: 247). Bulmuş olduğu bu yeni sözcük Derrida için yıkmaktan ziyade bir yapının nasıl meydana geldiğini çözümlenmeye ve bu yapıyı yeniden yapılandırmaya işaret eder. Kavramın bu nosyonu Derrida'nın tam olarak aradığı şeydir.

Yapısökümün içeriğini açma noktasında Derrida'nın önemle vurguladığı nokta bu kavramın bir yöntem olmadığıdır. Yapısöküm bir yöntem değildir ve bu kavram bir yönteme dönüştürülemez. Onun bu kavramı bir yöntem olarak ele alnamayacağını söylemesinin nedeni yapısökümün her tekil durumda değişime uğrayan, içerikten yoksun bir biçim olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer yapısöküm bir yöntem olarak ele alınacak olursa bu durum kavramı mekanikleştirecek ve birtakım kurallar çerçevesinde ele alınmasını gerektirecektir. Böylesi bir durum da Derrida için karşı çıktığı yapısalcı düşünce sisteminin devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. Yapısalcı salt sistem ve bütünlükçü bir işleyişe (tıpkı birbirine bağlı bir sürü çarkın makineyi çalıştırması gibi) karşı çıkış figürü olan Derrida, kavramının yapıların, sistemlerin altında ele alınmasını onun bir yöntem olmadığını savunarak engellemeye çalışır. Derrida için yapısöküm x'tir ya da yapısöküm x değildir türündeki her cümle a priori olarak belirginlikten yoksundur (Derrida 1999a: 187). Böylece yapısökümün budur veya bu değildir şeklinde tanımlanamayacağını, bu türden yargıların yapısökümün en önemli özelliği olan belli bir tarza indirgememe durumunu ıskaladığını belirtir. Yapısökümü dilin olanak sağladığı ölçüde belli bir sınıra, yapıya sokulacak kavram olarak ele almak sadece onun anlamını daraltır.

Bu noktada Derrida yapısöküm için tanımlama yapar: “Yapısöküm ne değildir? Her şey! Yapısöküm nedir? Hiçbir şey!” (Derrida 1999a: 187). Adeta kapalı bir kapının arkasından konuşurcasına kavrama dair tanımlama veren Derrida'nın böylesi bir ifadeye bulunması da tamamen yapısöküm kavramı ve onun işleviyle alakalıdır. Şöyle ki yapısöküm, kavramları, ikili karşıtlıkları ya da sistemleri yok etmek veya ortadan kaldırmak amacı gütmemektedir. Yapısöküm, onların buldukları metinlerdeki sır kapılarını aralayarak üzerlerine yazdıkları kodları keşfederek onları yeniden yaratmaya çalışmaktadır.

Yapısöküm, herhangi bir metin içinde geçen kavramların metnin bütünlüğü içindeki tutarsız ve ikircikli kullanımlarından yola çıkarak, metnin yazarının kurduğu

kavramsal ayrımların başarısızlığını açıklamak amacıyla geliştirilmiş bir metin incelemesidir (Sarup 2010: 56). Yani yapısöküm, tıpkı bir doktorun röntgeni negatoskop altında incelemesi gibi ele aldığı metni en ince ayrıntılarıyla çözümleyerek onda yer alan tutarsızlıkları, farklı iki anlama işaret ederek metnin anlam bütünlüğünü sarsan kavramları ortaya çıkarır. Yapısökümcü anlayış mutlak doğruya veya hakikate işaret eden metinlerin, kabullerin yıkılması gerekliliğine vurgu yaparken aynı zamanda bunların eleştirel bir perspektifte ele alınıp değerlendirilmesini, bunun akabinde de yeniden yaratılması gerektiğini belirtir. Bellou'nun ifadesiyle: “Yapısöküm, Derrida'nın Batı metafiziğinin karakteristiği olan metinleri ve düşünme biçimlerini radikal bir şekilde yeniden yorumlayan ve sorgulayan entelektüel projesidir.” (Bellou 2013: 16).

Salt anlamda doğruyu kabul etmeyen bir anlayış olan yapısöküm bu çerçevede otoriteyi ve mutlak gücü de kabul etmemektedir. Derrida'nın kullanımı altında bulunan yapısöküm için de en mutlak güç ve otorite, tüm Batı felsefesi tarihine hâkim olmuş olan sözdür. Sözü tüm felsefe tarihinde yazı karşısında üst bir konumda bulunması Derrida tarafından yapısökümcü bir anlayışla ele alınacak ve onda bulunan tutarsızlıklar, ikircikli yapılar ortaya çıkarılacaktır.

3.1.2. Batı Metafiziğinin Eleştirisi

Derrida eleştirilerine metafizik tarihi olarak işaret ettiği felsefe tarihinin genel karakteristiğini eleştirerek başlar. Ona göre tüm felsefe tarihi metafizik gelenek altında mahkûm kalmıştır. Derrida'nın Batı metafiziği diyerek işaret ettiği mevcudiyet metafiziği, felsefe tarihine egemen olmuş bir düşünce geleneğidir. Batı düşüncesi kendisine dayanak nokta olarak mevcudiyet fikrini alan ve bu fikir üstüne yapıları inşa eden felsefe geleneğidir. Bu felsefe içerisinde düşünmek mevcudiyet kurmak ya da mevcudiyete gönderimde bulunmak anlamına gelir ve mevcudiyetin en temel özelliği ise bir merkeze dayanmasıdır. Batı'nın bu düşünce sistemi merkez ve çevre ilişkisinden yola çıkarak sistemini ikili yapılar şeklinde kurar. Herakleitos'un oluş ve değişim diyalektiğinden başlayarak süregelen bu düşünüş, Derrida'ya göre tüm felsefe tarihini sarıp sarmalamıştır.

Peki nedir bu merkez düşüncesi? Derrida'ya göre bu düşünce hatalı bir düşünmenin ürünüdür. Merkez düşüncesi, tüm yapıların en temel noktada belirleyen ve yönlendiren bir fikre, temele, yani merkeze dayandığı düşüncesidir. Bu merkez kendi kendisine yeten, salt anlamda bir bulunuş, mevcudiyet olarak kabul edilir. Yapının içinde

bulunan tüm unsurlar bu merkeze göre bir anlama kavuşup tanımlanır, mevcudiyet olarak düşünülür. Yani tüm yapı merkeze göre inşa edilir. Merkezde bulunan mevcudiyet tüm yapıyı belirlediğinden dolayı bu düşünüş tipinde sabit merkezden yoksun olan bir yapı önemsiz olarak görülür. Bundan dolayı herhangi bir yapı üzerine konuşabilmenin ana şartı onun bir mevcudiyet olarak bulunuyor olmasıdır. Aksi takdirde merkezi, dolayısıyla mevcudiyeti olmayan, bir merkez tarafından meydana getirilmemiş yapı bu anlayışa göre mevcut değildir. Böylesi merkezden yoksun bir yapı bu düşünce geleneği tarafından görmezden gelinir.

Bu merkez düşüncesi presokratik filozoflardan bu yana hep logos kavramı ile bağdaştırılmış, kavrama geniş bir anlam yelpazesi atfedilmiştir. Logos kavramı anlam, akıl, söz, düşünce, ruh, mantık, evrensel yasa gibi anlamlarda kullanılarak felsefe tarihi boyunca sürekli farklı tezahürleriyle ana planda olmuş ve hep bir merkez anlayışına işaret etmiştir. Derrida da bu egemen kavramı logos (söz) – yazı karşıtlığında ele alarak çalışmalarının nirengi noktası yapar ve Batı felsefesini mercek altına alır.

Derrida için net bir mevcudiyet takıntısı içeren bu felsefenin ana dinamiği şiddettir. Batı metafiziğinin başlıca esası olan mevcudiyet fikri kavramlara şiddet uygulayarak, kurmuş olduğu ikili yapılardan birini diğerine tercih ederek diğer kavramı tamamen geri plana atar. Söz-yazı, gösteren-gösterilen, özne-nesne, varlık-yokluk, merkez-çevre, yazar-okur, artzamanlı-eşzamanlı, doğa-kültür gibi ikili karşıtlıklardan oluşan Batı felsefesi düalist bir yapıya sahiptir ve kavramlar arasında hiyerarşiler kurar. Tüm bu ve bunun gibi karşıtlık ilişkisiyle kurulan ikili yapılarda ilk yazılan, diğerine göre daha üstün olarak konumlandırılır. Bu üstün olma durumu kavramın karşısındaki diğer kavrama göre daha değerli, ayrıcalıklı, gerçek ve doğal olma durumunu içerir. Karşıtlık unsur ise ilki olmadan düşünülemeyen, ikincil ve değersiz olarak konumlandırılır. Bu anlayışa göre ikincil karşıtlık kavramlar okuyucuyu yanlışta sürükleyen ve zararlı olan kavramlardır. Yani sadece değersiz ve ikincil değil, aynı zamanda doğru yoldan çıkaran, tehlikeli birer kavramlar olarak değerlendirilmektedir.

Peki bir kavramın üstünlüğünü belirleyen şey nedir? İkili karşıtlıklar ekseninde şiddeti uygulayan ve daha ayrıcalıklı olan kavram neye göre seçilmektedir? Bu sorunun yanıtı Derrida'ya göre mevcudiyette yatmaktadır. Bir kavramın, diğerine göre daha ayrıcalıklı ve değerli olmasını sağlayan faktör bulunuş kipidir. Bulunuş kipi kavramı felsefede Sokrates öncesi dönemden beri süregelen bir kavramdır. Şimdiye, şu ana vurgu

yapan bulunuş kavramı felsefe tarihinde adeta sarsılmaz bir noktada yer almaktadır. Batı metafiziğinde yer alan bu mevcudiyet fikri açık-seçik ve asla kuşku barındırmayan temel olarak ele alınır.

Ancak Derrida dolaysız bir kesinlik alanı olarak görülen bulunuş fikrini reddeder. “Bulunuş’u reddetmekle Derrida, ‘şimdi’ diye tanımlanabilecek belli bir tikel ‘an’a karşılık gelen bulunuş görüsünü de reddetmiş olur.” (Sarup 2010: 57). Derrida bu bulunuş mantığının en çok söz ve yazı ikili yapısında bulunduğunu ve Batı metafiziğinin sözü, yazı karşı daha üstün, daha ayrıcalıklı bir konuma koyduğunu söyler.

Bu düşünüşü sesmerkezcilik (phonocentrisme) olarak kavramsallaştıran Derrida, bunun böyle düşünülmesinin sebebinin sözün, yazıya göre mevcudiyete daha yakın olarak görülmesi olduğunu belirtir. Çünkü bu anlayışa göre sadece ve sadece sözcükler üretildikleri anda orada bulunduğu için, yani mevcudiyeti ile yaratımı aynı anda bulunduğu için, mevcudiyet fikri en açık olarak kendisini sözde yansıtmaktadır. Bundan dolayı da sözler, yazılı sözcüklere göre daha gerçekçiler. Platon’dan beri devam eden bu durumun ana sebebi ağızdan çıkan sözcüklerin direkt olarak mevcudiyetimizle bağlantılı olmasıdır. Söz, şu anda yani söylendiği anda mevcudiyete dayanırken, yazı ise tam tersi bir şekilde mevcudiyetin yokluğuna vurgu yapmaktadır. Çünkü yazıda, sözcüklerin anlamı onları sarf eden kişinin orada bulunmamasıyla mevcut olur. Yazıda sadece okuyan kişinin yorumu vardır ve o sözcüklerin anlamını okuyan kişi belirler. Sözün sahibinin müdahale etme şansı olmadığından dolayı yazı, söze göre ikincildir. Bu düşünüş sözün anlam kurucusu ile direkt ve doğal olarak bağlantı içerisinde olduğunu ancak yazının bağımsız bir ilişki çerçevesinde, sonradan varolduğunu savunur. Konuşma, yazıya göre dolaysızlık belirttiği için bulunuş olanağına daha yakındır. “Anlam görünüşte konuşmaya içkindir, dahası bilincin iç sesiyle konuştuğumuzda kendimizle konuştuğumuzu duyumsamakla kalmaz, konuşurken konuşmanın anlamı yakaladığını da duyumsarız. Sanki o anlam üzerine herkesin kabul ettiği ortak bir karara varıldığı duygusuna kapılırız, buna bağlı olarak da ‘bulunuş’u ele geçirdiğimiz duygusuna. Bu açıdan bakıldığında, yazının ümitsizce yerine getirdiği aracılık etme ödevinin tersine konuşma, görünen an’ın yanı sıra ‘bulunuş’la bağlantıya geçer, bu nedenle de daima yazı karşısında ayrıcalıklı bir konuma yükselir.” (Sarup 2010: 58). Bunlardan dolayı da Derrida sesmerkezciliği, bulunuş kabulünün kaçınılmaz bir sonu olarak görür. Yazı, Batı metafiziğince hep ikinci planda yer alan, hakikatle olan ilişkisi söze göre kopuk olan bir unsur olarak ele alınmıştır.

Derrida, Batı felsefesinin bu sesmerkezci yönünün yanı sıra onun aynı zamanda sözmerkezci (logocentrism) olduğunu belirtir. “Sözmerkezcilik, dilin, kendi başına varolan olarak, temel olarak, tasarlanan bir anlam düzeni -düşünce, hakikat, mantık, dünya vb- tarafından yönlendirildiği ve bu anlam düzenini yansıttığı / aktardığı inanışında temel bulur.” (Altuğ 2013: 231). Sözmerkezci anlayış perspektifinde sözcükler konuşan öznenin zihninde yerleşik bulunan anlamları aktarmaya yarayan araçlardır. Yani direkt olarak aktarıcı bir mekanizma işlevi gören sözcükler bu özelliği dolayısıyla yazıya göre daha değerlidir. Çünkü bu anlayış açısından söz, öznenin iletmek istediği şeyi yazıya oranla daha net olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum sözün mevcudiyete daha içkin olduğu anlamını da ortaya çıkarır. Söz, tam olarak şu anı ifade ederek yazı gibi ikincil dereceden bir gerçeklik sunmaz, mevcudiyeti verir.

Sözmerkezci anlayış, gösteren konumundaki sözcükleri bağımsız şekilde meydana gelen şeyler olarak ele almaz. Yukarıda da bahsedildiği üzere zihinde mevcut olarak var olanları temsil eden bir araçtır. Gösteren, böylesi bir varoluş içerisinde ikincil konumdadır. Derrida’ya göre ise gösterilen de tıpkı gösterende olduğu gibi ikincil bir konumda yer almaktadır. Ona göre gösteren ile gösterilen arasında net bir ayırım yapmak mümkün değildir. “Gösterilenden bağımsız hiçbir gösteren yoktur. Kendisini belirtmekte kullanılan belirtilimlerden yalıtılabilecek hiçbir anlam yoktur. Bu da, dilde, gösterenler dizgesinden kaçamayacağımız anlamına gelir. Dili oluşturan, anlamlayıcı öğelerin birbirinin yerini alma, birbirinin yerine geçme oyunundan kaçan, bu oyuna yakalanmayan tek bir gösterilen yoktur.” (Altuğ 2013: 233).

3.1.2.1. Gösterge ve İz

Derrida’nın Batı metafiziğine yönelttiği eleştiri oklarından bir tanesi de geleneksel göstergebilim ve bununla bağlantı olarak yaptığı Saussure eleştirisidir. Derrida, göstergebiliminin kurucusu rolündeki Saussure’e yönelerek gösterge kavramını mercek altına alır.

Derrida için Saussure her ne kadar metafizik geleneğe karşı başkaldırmış olsa dahi kuramındaki gösterge kavramı noktasında metafizik geleneğe bağlı kalmış, bu geleneği onaylamış bir düşündürdür. Derrida’nın ifadesiyle: “Saussure’ün, girdiği eleştirel çalışmanın bütün sonuçlarını çıkarmayı reddetmek zorunda kaldığı hiç değilse bir nokta vardır, bu da yerine koyacak daha iyi bir şey bulamadığı için ‘gösterge’ (signe) sözcüğünü kullanmaya boyun eğdiği pek de beklenmedik olmayan o andır.” (Derrida 1994: 33).

Derrida'nın burada "yerine koyacak daha iyi bir şey bulamadığı için" ile kastettiği durum Saussure'ün "Göstergeye gelince: Bu sözcükle yetiniyoruz, çünkü gündelik dil başkasını esinlemedi bize." (Saussure 1998:111) ifadesidir. Derrida için Saussure bu kullanımı felsefesine koymasıyla birlikte metafizikten kaçmamıştır. Çünkü ona göre gündelik dil denen olgu Batı metafiziğinin dilidir. Derrida açısından Saussure'ün göstergebilimi her ne bakımdan veya ne gerekçe ile olursa olsun, gösterge kavramını kuramına yerleştirdiği ölçüde reddettiğini iddia ettiği metafizik geleneğini onaylamış gözükmektedir.

Saussure'ün kuramında gösteren ve gösterilen ikili yapısı arasındaki ayrım gösterilenin, yani kavramın dilden bağımsız bir şekilde düşüncede saf bir şekilde bulunmasına, mevcudiyetine gönderimde bulunur. Derrida açısından bu durum gösterenler olmaksızın, onlardan bağımsız bir şekilde düşünmenin olabileceğinin açık bir kanıtıdır. Derrida için bu bağımsız düşünmenin nesnesi ise onun aşkın gösterilen olarak tanımladığı kavramdır. "Özünden ötürü, kendisinden başka hiçbir gösterene gönderme yapmayacak, göstergeler zincirinden arta kalacak ve belli bir noktada, artık kendisi gösteren olarak işlev yapmayacak olan ve benim 'transendental gösterilen' (signifié transcendental) olarak adlandırmayı önermiş olduğum klasik gereksinime Saussure haklılık kazandırmaktadır." (Derrida 1994: 35).

Saussure'ün göstergeyi ikili yapı şeklinde kavramsallaştırması onun aslında aşkın gösterilene dayanmış olduğu gerçeğini göstermektedir. Derrida'ya göre Saussurecü göstergebilim yapmış olduğu bu ayrım ve bu ayrımın ekseninde dayatılan aşkın gösterilen, Saussure'ün kuramsallaştırdığı göstergebilimin metafizik tarihi içinde yer almasına ve aşkın bir gösterilen kavramının zorla kabullendirilmesine sebebiyet vermiştir. Derrida için bu aşkın gösterilen kabulü ikili yapıların karşıtlıkları şeklinde yükselen Batı metafiziğinin ve tüm Batı felsefesi tarihinin temelinde bulunan ikili yapılardan biri olarak yer almıştır. Nasıl ki söz ve yazı karşıtlığında yazı, söze göre daha değersiz olarak ele alındıysa, gösterilen ve gösteren karşıtlığında gösteren, gösterilene göre daha değersiz ve ikincil olarak ele alınmıştır.

Derrida, eleştirilerinin devamında Saussure'ün yapmış olduğu kâğıt benzetmesini ele alır. Saussure, gösteren ve gösterileni kâğıdın ön ve arka yüzü gibi ayrılmaz bir ikili olarak tasvir etmişti. Ancak bu durum Derrida açısından doğru bir işleyiş değildir. Çünkü ona göre gösterenin gösterilen boyutu böylesi bir sınırlandırmaya tabi tutulamaz. Saussurecü anlamdaki bu yapının dili durağanlaştırdığını ve gösterenin yalın bir

gösterilene bağlı kaldığını belirtir. Ancak Derrida'ya göre bir gösterenden yola çıktığımızda karşılaşacağımız şey tek bir gösterilen değil, gösterilenler yığıdır. Anlam, tek bir göstergeye bağlı olamaz. Göstergeler, çeşitli bağlamlar içerisinde farklı anlamlar kazanarak anlamın içeriğini genişletir. Çünkü elimizde olan bir gösterenin işaret ettiği gösterilen de başka gösterilene işaret etmek suretiyle gösteren konumuna geçer. Böylesi bir durumda ikili ilişki içinde sıkışıp kalmış ve tek anlama işaret eden gösterenden söz etmek mümkün değildir.

Saussurecü anlamdan sıyrılan Derrida, bu noktada anlamın sınırsızlığının altını çizer. Dil, artık pek çok bağlantısal ilişki sayesinde tek bir anlama yönelmez. Tüm bu bağlantıların herhangi birinde olabilecek değişim tüm bağlantıları etkileyerek ortaya sınırsız sayıda yeni anlamların çıkmasına olanak sağlayacaktır. Böylesi bir yapı içerisinde de başlangıç veya sondan bahsetmek imkânsız olacaktır. Burada sadece bir ögenin, diğer öğeden farkından bahsedilebilecektir. Artık dil, Derridacı perspektifte bir göstergeler oyununa dönüşmüş olur. Merkez veya kökenin olmadığı bu göstergeler oyununda anlam sürekli olarak ertelenmektedir. Bu noktada anlam, yorum olarak karşımıza çıkar ve yorumların sınırsız sayıda olmasından dolayı da tek doğru bir yorum durumu olamaz. Anlam artık sabit olmadığı için yorumlama asla durmayacak bir şekilde ilelebet sürer. Yani burada Derrida kuramı tamamen tersine çevirmiştir.

Bu tersime çevirme işlemi bir köken veya merkez aramak için sınırsız sayıda geriye gitmek yerine, sınırsız sayıda yorum yaratımı ile ileriye gitmeyi ifade eder. Derrida tersine çevirdiği bu yeni anlayışı Batı felsefesi anlayışının karşısına koymuştur.

Derrida, göstergenin Saussurecü teoride kurulmuş olan ikili yapısını yapısöküme uğratıp, onda belli başlı birtakım sorunlar olduğunu böylelikle göstermiştir. Bu noktadan sonra Derrida gösterge yerine bir başka kavram konması gerektiğini vurgular. Göstergenin yerini alacak bu yeni kavram, göstergeye yöneltilmiş olan eleştirileri bertaraf edebilecek, hiyerarşik bir yapı içerisinde bulunmayacak ve anlam ile ses arasında mevcut bulunan doğal bir ilişki olmadığını göstererek burada sesin üstünlüğünü varsaymayacak bir kavram olmalıdır. Bu yeni kavram sözmerkezci felsefenin sınırları içerisinde yer almayacak ve dilde doğrusal bir ilerleme olduğunu savunmayacaktır. Tüm bu öncüller doğrultusunda Derrida, gösterge kavramı yerine iz kavramını önerir.

Böylelikle göstergelerin sonsuz bir ilerleme içerisinde olduğu düşüncesiyle iz kavramı birleşerek, Saussure'ün aksine anlamlama sürecinde bir doğrusallık bulunmadığı

gösterilecektir. İzler, göstergelerin zıttı bir şekilde her tarafa, her şekilde yayılarak ikili bir yapıda bulunmayacaklardır. “Göstergenin ikili işleyen yapısı onu bir birlik olarak, duyulur ve düşünülür olanın, gösterenle gösterilenin birliği olarak yapılandırır. Saussure’ün bu yapının nedensizliği konusundaki ısrarına karşın, gösterge anlamın indirgenemez birimi olarak kalır. Bu şekilde göstergebilim sözmerkezci olur. Çünkü göstergenin birliğinin dışladığı şey, Derrida’ya göre, onun bir dışsallıkla, göstergenin ‘dışı’ olan ama yine de ondan ayrılamaz olan şeyle ilişkilerinin zorunlu olmasıdır.” (Lucy 2012: 82). Gösteren ve gösterilenin karşılıklı ilişkisinin sonucu göstergenin meydana gelişini Saussure her ne kadar nedensiz olarak tanımlasa da burada gösterge metafizik geleneğin içinde kalacak sözmerkezci bir yapıda kendisini bulur. Bunun sebebiyse göstergenin ikili yapısında dışsal olarak bulunan aşkın gösterilendir. Aşkın gösterilen gösteren-gösterilen-gösterge üçlüsünün dışında adeta olaylara müdahil olmuyormuş gibi gözükse de bu üçlü ile ayrılmaz ve koparılmaz bir bağa dayanmaktadır.

“Niçin iz’in? Bu sözcüğü seçerken bizi ne yönlendirdi? Fakat bu soru öyle bir şey, yanıtımızın doğası da öyle ki, her ikisinin de yerleri sürekli biçimde değişmek zorundadır. Eğer sözcükler ve kavramlar ancak ayrımların zincirlenişinde anlam kazanıyorlarsa, dilimizi ve terimleri seçişimizi ancak bir ‘topığın’ ve tarihsel bir stratejinin içinde gerçekleyebiliriz.” (Derrida 2014: 107). Burada Derrida, Saussure’den farklı olarak neden iz kavramını seçtiğini açıklamaktadır. Derrida için iz, tarihsel şartların ve durumların bir ürünüdür. Saussure, evrensel ve sarsılmaz yapıda bir göstergebilim kurabilmek adına tarihsel açıdan farklı dil oyunlarının başka anlamlara işaret edebileceği gerçeğini atmıştır. Derrida için Saussure’ün göstergesinin yapamadığı bu durumu iz belirli bir tarihsel çizgide ilerleyerek yapabilecektir. Çünkü dil denen olgu Derrida için izlerin oluşturmuş olduğu, başlangıcı ve bitişi belli olmayan bir yoldur. Bundan dolayı da mevcut herhangi bir anlamlandırma ne tarihi aşan ne kültürü aşan ne de zamanı aşan unsurlar içermemektedir. Yani tarih, kişi ve zaman gibi belli başlı değişkenlerce girdiği ilişki sonucunda değişime uğrayabilecektir.

“Derrida’nın üzerinde durduğu şey, izin sözde-ontolojisinin göstergeye ontoloji sağlamasıdır. Göstergenin ontolojik birliği, izin sözde-ontolojik mevcut olmamasının bir etkisidir; mevcudiyet - namevcudiyet karşıtlığına göre kavranması olanaklı olmayan bir mevcut olmamanın sonucudur. Bu nedenle iz Saussure’ün ayrımlar oyunu ilkesinden bile önce gelir: İz ayrımın kökenidir.” (Lucy 2012: 83). Burada izin varlıksal yapısı, göstergeden farklı olarak bulunuş – yokluk arasındaki ikili bir yapı ekseninde

kavranmamaktadır. Bundan dolayı iz, kendisi içinde kendisini ortaya çıkaran bir kökendir. Sadece kendisine ihtiyaç duyar ve başka bir şeyle ilintili olarak varlığa gelmez. İşte tam bundan dolayı Saussure'ün göstergesinin aksine aşkın bir gösterilene ihtiyaç duymaz.

“«Hafıza»nın arkhe fenomeni, doğa/kültür, hayvanlık/insanlık gibi karşıtlıklardan önce düşünülmesi gereken iz, imlemenin hareketine aitse, imleme a priori yazılıdır, «dış» adı verilen «algılanabilir» ve «uzamsal» bir unsur üzerine herhangi bir şekilde kaydedilmiş olsa da olmasa da.” (Derrida 2014: 108). Yani iz, ikili yapıları dışsal bir şekilde ele alarak gösterge gibi söz ve yazı karşıtlığı içerisine düşmez. Göstergeden farklı olarak iz, bu ikili yapıyı aşarak anlamlandırma olarak adlandırılan bilginin belleğe aktarılması sürecinden daha önce var olur. Bundan dolayı da iz, aşkın bir gösterilene muhtaç değildir.

Kısacası iz, göstergeden farklı olarak aşkın bir gösterilene gönderimde bulunmayan, sözde-ontolojik yapısı ile Batı metafiziğini, yani bulunuş fikrini aşan, anlamlandırma noktasında tarih, kültür, zaman gibi faktörler çerçevesinde değişime uğrayabilen ve sınırsız sayıda anlama gönderimde bulunan bir süreç olması bakımından ikili yapılara direnç göstererek göstergeden tamamen farklı bir konumda yer alır. Derrida'nın bu yeni kavramı anlamın oluşturulması noktasında yetkiyi yazara veya konuşana değil, okuyana veya dinleyene verir. Çünkü iz, içerisinde yer aldığı kültürel ve tarihsel etkenlerden ötürü her kişinin zihninde farklı anlamlar yaratır. Örneğin “adalet” dendiği anda Saussure'ün iddia ettiği şekliyle zihnimizde yer alan bir karşılığın direkt olarak gelmesi yerine tıpkı bir zincirin halkaları gibi kendi deneyimlerimizle oluşturduğumuz anlam halkaları zihnimize gelir. Bundan dolayı anlamlandırma süreci birçok değişken altında, birçok kişide farklı şekilde oluş götürür. Bu noktada herhangi bir kavramın veya göstergenin net bir şekilde karşılık geldiği anlamdan söz etmek mümkün değildir.

Batı metafiziği eleştirilerinde sözmerkezcilik ekseninde söz-yazı ayrımına ve Saussure'ün göstergebilimine yönelen Derrida, incelemelerinin devamında Platon'un *Phaidros* diyalogunu incelemeye tabii tutarak Batı metafiziğinin temel taşlarından biri olan bu ayrıma dekonstrüktif okuma gerçekleştirir.

3.1.2.2. Söz ve Yazı Karşılığı

Derrida, *Platon'un Eczanesi* başlıklı eserinde Platon'un *Phaidros* diyalogunu ele alır. Platon'un bu diyalogu esas konu olarak retorik ile diyalektik arasındaki çatışmayı işliyor olsa da, Derrida diyalogda yer alan bu konu ile ilgilenmek yerine diyalogun son kısımlarında karşımıza çıkan ve sözün, yazı karşısındaki üstünlüğünden bahsedilen söz-yazı karşılığını incelemeye tabi tutar. Derrida, yoğunlaştığı bu bölümde yazı ile söz arasındaki çatışmayı göstererek Batı metafiziği olarak adlandırdığı düşünsel gelenekte yazının, söz karşısında nasıl geriye atıldığını, ikinci planda tutulduğunu göstermeye çalışır.

Diyaloğun söz konusu bölümü yazıyı bulan Teuth'un, tanrı-kral olan Thamus'a yazıyı sunmasıyla başlar. Yazıyı bulan Teuth unutkanın da bilgisizliğin de ilacını (pharmakon) bulduğunu düşünmektedir. Ancak ona sunulan bu yeni buluş karşısında Thamus olumlu bir tavır takınmaz. Çünkü ona göre bu buluşla yani yazı ile insanlar unutkan olacaktır, belleklerini çalıştırmaktan vazgeçeceklerdir. Yazı, Thamus'a göre de bir ilaçtır ancak onları yinelemek için bir ilaçtır. Öğretim ve eğitim konularında bir ilaç değildir, sadece gerçeğe benzeyenleri, doxaları öğretecektir. Yazı, kullananları eğitimleri birer insan haline getirmeyecektir. Platon'un ağzından konuşan Thamus'a göre yazı zihne ve söze dışsaldır ve bunlara göre daha düşük bir statüde yer alır. Yazı zararlıdır ve zararlı olduğu kadar da tehlikelidir. Çünkü yazı, onu kullananları uyutacak, zihinlerini kullanmalarına engel olacaktır. (Plato 2003: 68).

Derrida, diyalogda geçen pharmakon sözcüğüne odaklanarak diyalogun bu kısmını ele alır. Pharmakon, Yunanca ilaç / deva, zehir, arınma, büyü ve boya gibi anlamları içerisinde barındıran ikircikli yapıdaki bir sözcüktür. Bu noktada Platon'un literatüründe pharmakon'un izini sürmek doğru olacaktır. Çünkü pharmakon'u hep olumsuz anlamıyla ele alan Platon, olumlu anlamda aldığı durumlarda dahi aslında bir olumsuzluğa işaret etmiştir.

Phaidros diyalogunda söz-yazı ikili yapısının incelendiği son bölüme gelmeden önce de Platon pharmakon'dan bahseder. Diyalog, Sokrates ve Phaidros'un bir derenin kenarında konuşmasıyla başlar. Onlar derenin arındırıcı (pharmakon) yönü üzerine konuşurken Sokrates bu derenin genç kızları adeta büyülü (pharmakon) bir şekilde kendisine çektiğini ve bunun akabinde de bir genç kızın hayatını kaybettiğini anlatır. Arındırma gibi pozitif bir anlam Platon'un literatüründe olumsuz bir anlamıyla ele

alınmıştır. Aynı şekilde Platon, pharmakon sözcüğünü başka diyaloglarında başka anlamlarla kullanmaya devam eder. Örneğin *Timaios* diyalogunda hasta kişiye sürekli ilaç (pharmakon) verilmesinin iyi olmadığını, böyle yapmanın hastalığı çoğaltacağını vurgular. Çünkü Platon için en iyi hareket cismin kendisi tarafından gerçekleştirilen harekettir. Burada ilaç vücuda dışsaldır, vücudun kendi doğal hareketi değildir ve bundan dolayı da zararlıdır. Yani iyileştirmeye yarayan, vücuda fayda sağlayan şey anlamlarında pharmakon Platon tarafından yine reddedilmektedir. Son olarak bir başka örnekte ise *Devlet* diyalogunda Platon pharmakon’u büyü ve boya anlamlarında ele alarak onu kullananları eleştirir. Platon’a göre sihirbazlar, yani büyü (pharmakon) kullananlar toplumdan uzaklaştırılmalı, en ağır cezalara çarptırılmalıdır. Aynı şekilde ressam da boya (pharmakon) kullanarak sadece gerçeği taklit etmektedirler. Platon’un pharmakon sözcüğünü nispeten olumlu olarak kullandığı tek anlam ise Sokrates’in içmiş olduğu baldıran zehri (pharmakon) bahsidir. Burada pharmakon Platon için iyi bir şeydir. Çünkü böylelikle Sokrates bu dünyadan, yani gölgeler dünyasından kurtulmuş ve gerçek dünyaya, idealar âlemine ulaşmıştır. Tüm diyaloglarında pharmakon sözcüğünü olumsuz anlamlarıyla kullanan Platon, *Phaidros* diyalogunda da bu tutumunu söz ve yazı karşıtlığı üzerinden devam ettirmiştir.

Derrida için *Phaidros* diyalogundaki dikkat çeken ilk şey, yazının sunulan bir şey konumunda olmasıdır. Yazıyı bulan Teuth, Thamus’a yazıyı sunmuştur. Bu nokta Derrida için oldukça önemlidir. Çünkü henüz en başta yazının değeri kendisinde bulunmamaktadır, ona değerini verecek olan bir başkasıdır. Yani yazının değeri kendisinde veya fayda sağladığı şeyde değil, bir başkasının ellerindedir. Bu buluşa değer atfedecek olan birinin bulunması durumu henüz en başta yazının değersiz olduğunun bir göstergesidir. Derrida’ya göre Platon’un burada vurgu yapmak istediği nokta yazının değerinin bizzat kendisi olmadığıdır. Derrida’nın sözleri ile: “Yazının kendisinin bir değeri olamayacaktır, ancak tanrı-kral onaylarsa ve onayladığı ölçüde yazının bir değeri vardır. Tanrı-kral pharmakon’u onun olmayan bir ürün, bir ergon⁶ olarak tecrübe eder; kendisine dışarıdan, hatta aşağıdan gelmiştir; varlığına ve değerine tayin edilmek için kendisinin tenezzül edip de bir yargı vermesi beklenmektedir. Tanrı-kral yazmayı bilmez, ama bu bilgisizlik ya da bu kapasitesizlik onun egemen bağımsızlığına tanıklık eder. Onun yazmaya ihtiyacı yoktur. O konuşur, söyler, emreder ve sözü kâfidir. Sonradan şahsi kaleminden bir kâtip, söyleneni yazıya dökse ve bunu bir ilave olarak, söylenene

⁶ Eski Yunancada iş, çalışma anlamlarına gelen sözcük.

eklese de eklemese de yazıya bu emanet özünde her zaman ikincildir.” (Derrida 2016: 41).

Burada Thamus bir baba gibi tavır takınmıştır. O, sözün babası konumundadır. Pharmakon yani ilaç ona sunulmuştur ve o bunu reddetmiştir, gözden düşürmüştür. Yazı, babanın yokluğunda var olamayacak bir oğul konumundadır. Eşdeyişle yazı, sözün varlığına bağlı olarak mevcudiyette karşılık bulabiliyorken, söz olmadığı zaman sadece bir temsil görevi taşıyan şey olarak mevcudiyete gelememektedir.

Derrida, bu noktada diyalogun en çarpıcı unsuru olan pharmakon sözcüğüne odaklanır. Yazı, tanrı-krala sunulurken bir ilaç / deva olarak sunulmuştu. Ancak pharmakon sözcüğü bir çift anlamlılığı içinde barındıran bir sözcüktür. İlaç ve deva gibi anlamlarının yanı sıra zehir anlamına da gelmektedir. Pharmakon, hem ilaç hem de zehir anlamına gelen ikircikli yapıya sahip bir sözcüktür. Platon’un ağzından konuşan Thamus, ona sunulan pharmakonu zehir anlamıyla ele alarak insanları hakikatten uzaklaştırdığı, unutmaya neden olduğu gibi gerekçeler göstererek yazıyı aşağılar, reddeder. Burada Derrida, Platon’a karşı Platon’un metniyle karşı çıkarak, pharmakonun Platoncu anlamını değil, olumlu anlamını gün yüzüne çıkararak metni kendi içinde bulunan unsurla, yani bir bakıma metni yine o metinle yapısöküme uğratır.

Derrida’nın Platon’a uyguladığı bu yapısöküm onun metinsellik anlayışı ile çok ilgilidir. Burada gördüğümüz farklı pharmakon anlayışları ile metnin heterojen bir yapıda bulunması paralellik gösterir. Eğer metinde bu çok anlamlılık ve heterojen yapı bulunmuyor olsaydı bu durum Derrida’ya göre metni nötrleştirirdi. İşte bu nötrleştirme Platon’un tam olarak yaptığı, daha doğrusu yapmaya çalıştığı şeyin ta kendisidir. Platon her ne kadar metni nötrleştirip, tek bir anlam öne çıkarmaya çalışmış olsa da metin, yazarın niyetinden bağımsız bir şekilde, yazarı aşarak, kendi iç yapısökümünü hazırlamıştır. Platon’un zehirde ısrar ettiği şey ilaç olarak karşısına çıkmıştır.

Söz-yazı karşıtlığını pharmakon çevresinde ele alan ve Platoncu söylemi yapısöküme uğratan Derrida, bu karşıtlığın ve akabinde gelişen yazının ikincil plana atılması durumunun tüm felsefe tarihine, onun deyişlele Batı metafiziğine yayıldığını göstermek için sözün egemenliğini savunan bir diğer düşünür olan Rousseau’yu ele alır. Rousseau’nun *Dillerin Kökeni Üzerine Deneme* adlı eserine yoğunlaşan Derrida burada da sözün, yazıya karşı daha değerli kılındığını gösterir.

Rousseau'nun bu eseri neredeyse tamamen söz ve yazı karşıtlığı üzerine kuruludur. Eserde dilin doğası ve yapısı, farklı bölgelerin dilleri ve müziğin yapısı gibi farklı başlıklar yer alıyor olsa da müzik bölümünde dahi söz ve yazı karşıtlığı çerçevesinde sözün, yazıya göre üstünlüğü işlenmektedir.

Rousseau'ya göre dil üç aşamalı bir oluş sonucu meydana gelmiştir. İlk hareketler ve birtakım jestler, devamında konuşma dili ve son olarak bunlara ilave olarak yazı dili. Doğa ve kültür arasında ikili bir yapı kuran Rousseau, saf, özgün, öz ile yakından ilgili olan her şeyi doğaya; tecrübe gerektiren, teknik ve kültür dünyasına ait olan her şeyi ise kültüre atfeder. Yani kültür dünyasındaki unsurlar ikincil durumda bulunmaktadır. Bu bağlamda yazı da iletişimin ilk, özgün, Rousseau'nun deyişiyle doğal formu olmadığı için dile bir ilave (supplement) konumunda yer almaktadır. Yazı, konuşmaya sadece bir ektir, ilavedir ve yazı, sadece temsil görevini yerine getiren bir tehlikedir. Söz ise doğal olduğu için mevcudiyet ile direkt olarak bağlantılı durumdadır. Ayrıca Rousseau insanlarda ilk olarak duyguları ifade edebilmek adına yalnızca sesli harflerin olduğunu, bundan dolayı da insan doğasında konuşmanın temel unsurunun sesli harfler olduğunu belirtir. Sessiz harfler ise sonradan sesli harflere eklenerek sistemli dilin doğuşu gerçekleşmiştir (Rousseau 2007: 22).

“Mevcudiyet veya şimdiki zamana ayrıcalıklı bir önem atfeden ve birlikli bir yapıda anlaşılan Batı metafiziğine meydan okuma noktasında Derrida, supplement yoluyla kendi kendine yeten bir kaynak anlamında basit bir kökenle ilgili felsefî soruşturmaları problematikleştirir.” (Küçükalp 2008: 291). Derrida, tıpkı Platon'da işaret ettiği gibi bu ikili yapılardan birinin diğerine şiddet uyguladığını belirterek Rousseau'nun ilave (supplement) kavramına dekonstrüktif bir okuma gerçekleştirir.

Derrida'ya göre yazı, konuşmayı temsil ediyorsa veya ona bir ilave konumundaysa bu bir mevcudiyet türüdür. Yazı, bu ikili anlamıyla konuşmaya bir mevcudiyet sağlamaktadır. Eğer yazı bir ilave durumundaysa, bunun böyle olmasının sebebi konuşmanın yani sözün eksiklik barındırmasından, bir eke ihtiyaç duymasından, kendi kendine yetememesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum sözün, yazıyla ek yapılarak giderilen bir mevcudiyet eksikliğinin olduğunun göstergesidir. Bir diğer açıdan bu eksiklik sözün mevcudiyetinde daha da belirginleşiyorsa, o halde yazı, mevcudiyet yokluğundan kurtaran bir araç konumundadır. Yazı, eksik bulunanı ekleyerek, bir bütün haline getirilmek ihtiyacı içerisinde olanı tam hale getirerek onun

eksikliğini gözler önüne sermektedir. Yani yazı düşüncenin belirgin olmasını sağlayarak sözün eksikliğini meydana çıkartmakta ve yazı olmaksızın düşüncenin tam olamayacağını göstermektedir. Yine aynı şekilde sadece sesli harflerle varolan dilde sessiz harflere bir gereksinim duyulmuş ve sessiz harflerin eklenmesi sonucu sistemli dil meydana gelmiştir. O halde Rousseau'nun dediği gibi yazı bir yokluk durumu değil, aksine tıpkı söz gibi tam bir mevcudiyet halidir. Böylelikle bulunuş ve yokluk arasında gösterilen dikotomiye ortadan kaldıran Derrida söz-yazı karşıtlığında sözün mutlak üstünlüğü olmayacağını ve yazının geri plana atılabilecek bir unsur olmadığını gösterir.

3.1.3. Différance

Dili, ardı ardına gelen bir göstergeler oyunu olarak tanımlayan Derrida, eleştirmiş olduğu Batı metafiziğindeki yazı kavramının karşısına hem dilsel göstergeler oyununu karşılayacak hem de geleneksel yazı kavramının karşısında duracak şey olarak *différance*'ı önerir. Derrida bunu ne bir kavram ne de bir sözcük olarak açıklar. Net bir şekilde *différance*'ın bir kavram veya sözcük olmadığını vurgular. *Différance* bir sözcük değildir, çünkü Derrida bu söz öbeğini kendisi yaratmıştır. Bir kavram da değildir çünkü içi boştur, kendisinden başka bir şeye işaret etmez. “*Différance* olan bir şey değildir, var değildir, ne olursa olsun burada olan değildir; ve böylece onun olmadığı bütün her şeyi vurgulayacağız, yani bütünü; ve sonuçta ne varlığı ne de özü olmadığını. Var olarak, ya da yok olarak düşünülün, varolanla ilgili hiçbir kategoriyle ilişkisi yoktur.” (Derrida 1999b: 50).

Peki nedir bu *différance*? Onun ne olduğunu öğrenebilmek için yapılabilecek tek şey onun köküne inmektedir. *Différance*'ı semantik olarak çözümleyerek açıklayan Derrida bu kavramın bir tür kelime oyunu ile yaratılmış olduğunu belirtir. Bu kelime Latince “*différer*” fiilini bünyesinde barındırmaktadır. *Différer* iki ayrı anlamı içerisinde barındıran bir kelimedir. Kelimenin ilk anlamı ayrı olmak, farklılık, ayırım, değişik olmak, ayrılmak anlamlarını gelir. Onun bu ilk anlamı aynı düşüncelere sahip olmayan kişiler arasındaki çatışmayı, ayrılığı, uyuşmazlığı da çağrıştırmaktadır. *Différer* fiilinin ikinci anlamı ise erteleme, ilerideki bir zamana bırakma, geciktirme anlamlarına gelmektedir. Yani bu kavram hem aynı olmamayı, farklı olmayı, ayırımı içermekteyken hem de ertelemeyi, ileriye bırakmayı, geciktirmeyi içermektedir. *Différer* hem isim olarak ayrılığı hem de ulaç olarak ertelemeyi aynı anda kullanabilme imkanıyla bir çok anlamlılık meydana getirir. Derrida da bu fiile -ence / -ance soneklerini ekleyerek *différance*'ı

meydana getirir. Böylelikle Différance bir durum olarak ayrılığı ve bir eylem olarak ertelemeyi bünyesinde barındırmış olur.

Derrida'nın différer fiiline ekleşmiş olduğu Fransızcadaki bu soneklerin okunuşunda sessel açıdan hiçbir fark bulunmamaktadır. Yani bu iki farklı soneki alan aynı iki kelime okunuşta aynı olsa da yazılışta tamamen farklıdır. Derrida da différer kelimesine bu sonekleri getirerek différance ve différence arasında aynı okunan soneklerden yola çıkarak bir ayrıma gider. O, bu iki sonekte bulunan aynılığı (okunuş) ve ayrılığı (yazılış) kullanarak, tek bir harf değişikliği ile kavramı bulanıklaştırır. Buradaki bulanıklık durumu kavramın sözsel ifadede farkının görülmeyip, yazınsal ifadede açık bir şekilde kendisini göstermesinden gelmektedir. Derrida'nın yapmış olduğu bu bulanıklaştırma oyunu onun sesmerkezci Batı felsefesine dair olan eleştirilerinin pratikteki görünüşüdür.

“Bu grafik ayırım (e yerine a) bu görünüşte sessel olan iki yazım, iki ünlü arasındaki ayırım, salt grafik olarak kalmaktadır: yazılmakta ya da okunmakta, ama işitilememektedir.” (Derrida 1999b: 50). Différance ve différance arasında bulunan tek ortak nokta iki sözcüğün de aynı kökten geliyor oluşudur. Bu iki kavram arasında bulunan farklılık ancak ve ancak yazıda kendisini gösterebilmektedir, fonetik olarak bu iki kavram arasında bulunan farklılığı fark etmek mümkün değildir. Farklılığı teşhis edebilmenin tek mümkün yolu ise seslendirilen kavramın önüne “e ile” ya da “a ile” diye not düşmektedir. Yani différance'ın a'sı sözsel ifadede kendisini saklamaktadır. “Différance'ın (ayırımın) a'sı demek ki işitilip anlaşılmıyor, bir mezar gibi sessiz, gizemli ve kendine özel kalıyor.” (Derrida 1999b: 50). Bu sessizlik sesmerkezci bir dünyada olan sessizliktir. Sesmerkezci dünya différance'ın a'sını işitememektedir, farkın anlaşılması için yazı gereklidir. Böylelikle Derrida söz ve yazı karşıtlığı konusunu daha da derinleştirir.

Eklemiş olduğu -anca soneki Derrida'nın Batı metafiziğine olan ana eleştirisini de serimler. “Bu felsefe, doğrudan ya da dolaylı yollarla, daima ‘olmak’, ‘aşkın bilinç’, ‘anlam’, ‘kavram’ vb. gibi adlar altında bir ilk nedene ya da ismi konmayan bir ‘Allah’a dayanmıştır. Oysa böyle bir ilk neden yoktur; buna karşılık, başı ve sonu olmayan ve olmak ile olan arasındaki bağlantıyı sağlayan devamlı bir hareket vardır. Bu hareket bizleri sübjektif zamanın her şeyi mevcut veya hazır oluş (presence) bağlamında kavrayan eşzamanlılık ilkesinden kurtaran bir (zaman ve yer olarak) farklılaştırma veya ‘farklılar üretme’ sürecidir. Bu süreç aynı zamanda, zamanın alanlaşması ve alanın da

zamanlaşmasıdır. Differer (farklı kılmak, ertelemek) fiilinden üretilen ‘Differance’ sözcüğünün ‘ance’ eki de bu hareketi ifade etmektedir.” (Timur 2005: 172). Heidegger’e kadar uzanan Batı felsefesi arkhe arayışı çevresinde sürekli olarak bir ilk aramıştır. Ancak Derrida’ya göre bir ilk neden mevcut değildir. Aksine devamlı olarak bir oluş vardır bu durmak bilmeyen oluş ayrılıkların üreticisi konumundadır.

Différance’da bulunan ayrılık, dilde bulunan her bir ögeyi kendi başına, bağımsız birer birim olarak ele alabilmemizi sağlar. Ertelme ise sürekli olarak anlamın ertelenmesini yani anlamın sonu olmayan bir yol içerisinde sürekli olarak kayıp gitmesini ifade eder. Bu noktada Derrida, Saussure’ün “dilde yalnızca ayrılıklar vardır” önermesine yoğunlaşır. Ona göre Saussure bu ayrılıkların herhangi bir kaynaktan meydana gelmesi gerektiği gerçeğini görmemezlikten gelmiştir. Dil, bir meydana gelme, bir oluşum olduğu için onda bulunan ayrılıkların da bir kaynağı, yaratıcısı olması gerekir. İşte tam olarak bu nokta Derrida için différance’a işaret eder. “Saussure’ün bir sınıflama olduğunu söylediği dil gökten düşmediğine göre, ayrımlar üretilmiştir, üretilen etkilerdir, ama öyle etkilerdir ki nedenleri bir özne ya da töz, genel anlamda bir şey, burada bir yerde bulup da différance’ın oyunundan kaçan bir varolan değildir.” (Derrida 1999b: 53). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta différance’ın dildeki ayrılıklardan daha önce bulunan ya da bir tür ilk sebep, kaynak olmadığıdır. Derrida’nın ifadesi ile: “Différance diye yazılan şey o zaman bu ayrımları, ayrımın bu etkilerini dilde düz etkinlik olmayan bir yoldan ‘üreten’ oyunun devinimidir. Ayrımları üreten ayrım koyucu güç olarak différance’ın yalın ve kendinde değişmez, kayıtsız yani ayrımsız bir buradalık içinde onlardan önce geldiği demek değildir bu. Différance içi dolu olmayan, yalın olmayan kaynaktır, yapılı ve ayrı(m) koyan kaynaktır. Öyleyse ‘kaynak’ adı ona artık uymamaktadır.” (Derrida 1999b: 54).

Différance’ı bir dil oyunu olarak anlatan Derrida, yine “dilde yalnızca ayrılıklar vardır” önermesine yönelerek dildeki her şeyin différance denen bu oyundan sıyrılamayacağını belirtir. Bu noktada gösterilen artık tek başına bir anlam ifade edememektedir, tek başına bir varlık gösterememektedir. Çünkü différance’ın oyunu içerisinde yer alan dil ve dilin içerisinde yer alan bu kavram, yani gösterilen, artık kendisinden başka kavramlara gönderimde bulunan bir zincirin halkası konumuna gelmiştir. “İmlenen kavram hiçbir zaman kendinde olarak burada değildir, yalnızca kendisine gönderme yapacak yeterli bir buradalık içinde değildir. Her kavram hakça ve

özce bir zincirin ya da içerisinde ayrımların dizgesel oyunuyla başkasına, başka kavramlara gönderme yaptığı bir dizgenin içine yazılmıştır.” (Derrida 1999b: 53).

Bu noktadan sonra gösterilen sürekli olarak varlığını gizleyerek adeta asla durmayan bir nehrin içerisinde yer alacaktır. Sürekli olarak bir devinim halinde bulunacak olan gösterilen, düzenli bir şekilde başka ögelere gönderimde bulunacaktır. Böylelikle de anlam asla yakalanamayan bir şeye dönüşmüş olur. Anlam, dilin birbirinden ayrı ancak birbirine de bağlı olan unsurları arasında sonsuza değin akıp gidecektir.

Différance’ın kökleri itibariyle işaret etmekte olduğu iki anlamı, yani ayırım ve erteleme Derrida için yazının da özelliğidir. Yazı, anlamın geciktirilmesini, Derridacı ifade ile ertelenmesini gerektirir. Mevcudiyet yoksunluğu temelinde ortaya çıkan yazılı metinde anlam sürekli olarak ertelenir. Bu mevcut olmama ve erteleme durumları différance’ın temelde yazı ile ilgili olduğunun göstergesidir. Yazı, devamlı olarak bulunuş yokluğundadır. Eşdeyişle yazı, mevcudiyetin karşısında yer alır ve orada olmama, bulunmama ile var olur. Yani sesmerkezci düşünüşün tersine şu an burada olan olmamasıyla varlığa gelir. Derrida bu mevcudiyetten yoksun olma durumunun köküne iyice inerek yazının asla mevcudiyetin olmadığı durumlarda dahi okunabilir olarak bulunduğunu, bundan dolayı da anlamın sınırsız bir şekilde ertelenebileceğini söyler. Yani sonsuzca anlam yaratma oyunu olarak différance gerçek anlamda yalnızca yazıda işleyebilmektedir. Böylelikle yazı, başta söz olmak üzere bütün anlam yaratımları için olmazsa olmaz durumuna gelir ve bu durumda da Batı geleneğinin ana köklerinden olan söz-yazı karşıtlığının tersine çevrilmesi durumunu ifade eder.

Söz ve yazı karşıtlığında yazı ön plana çıkarıldığına göre, yazı ile direkt olarak bağlantılı olan metin kavramı Derrida’nın felsefesinde nasıl bir yerde bulunur? Anlamın sürekli olarak akıp gittiği, göstergelerin hep başka bir göstergeye gönderimde bulunduğu, yani izlerin sınırsızlığının hâkim olduğu bu durum Derrida metin anlayışı ile bağlantılıdır. Anlamın asla sabit bir yerde durmaması ve başı sonu olmaması durumuna Derrida metinlerarasılık der. Böylesi bir durumda gösterge ile anlam arasında özdeşlik yoktur. Çünkü sonsuza değin devam eden bir metinlerarasılık durumu vardır.

Zamansal bir süreci ifade eden dilde, bir cümle ele alındığı zaman onun anlamı tam olarak ortaya çıkmaz. Peşi sıra gelen cümle veya cümlelerce anlam değişebilir. “Her göstergede, göstergenin kendisi olmak için dışladığı başka sözcüklerin ve daha önce geçmiş olan sözcüklerin izleri vardır. Bütün sözcükler / göstergeler üzerinde karmaşıklığı

asla giderilemeyecek bu izleri barındırır.” (Koyuncu 2012: 306). Bu durumda anlam denilen olgu hiçbir şekilde kendisine özdeş olarak bulunamamaktadır. Anlam, bir zincirin halkaları gibi farklı bağlantılar aracılığıyla var olduğundan dolayı asla aynı kalamamaktadır.

“Dilde her şey her şeye dalabilir, her şey her şeyin izini sürebilir.” (Sarup 2010: 58). Dil, yapısalcı kabullerin aksine daha hareketli halde bulunmaktadır. Dilde bulunan tüm öğeler asla net bir şekilde tanımlanamaz, onlar üzerinde kesin bir yargıya varılamaz. Çünkü hareket halindeki dilde anlam sabit kalmamaktadır. Girdiği tüm etkileşimler sonucunda kendisine yeni anlam pencereleri açmaktadır. Derrida’nın tanımlamış olduğu bu yeni dilde tüm göstergeler, yani izler diğer tüm izler ile bağlantı içerisindedir.

Anlamın izini takip etme noktasında Derrida, metin kavramına açıklık getirmeye çalışır. Ona göre metin dışında bir şey yoktur. Bu şu demektir: Tüm gerçeklik metinde yatmaktadır ve gerçeklik yalnızca metinler sayesinde gün yüzüne çıkabilir. Yapısalcı düşünürlerden bu noktada da bir kez daha ayrılan Derrida, yapısalcıların savunduğu homojen metin anlayışı yerine heterojen bir metin anlayışını savunur. Çünkü anlam, tek bir göstergeye bağlı olarak var olmamaktadır. İzlerin sürekli olarak gönderimde bulunduğu diğer izler daima bir fark ve erteleme yaratmaktadır. Bu durumda da Derrida’ya göre tek ve bütün anlamda bir metinden söz etmek mümkün değildir. Metinler de diğer metinlere sürekli olarak gönderimde bulunarak bir akış içerisinde yer alırlar. Metinde yer alan anlam sürekli olarak değişen ve ertelenen izlerin bir izdüşümüdür sadece.

Derrida için metnin bu devingen yapısı onun bulunuş ile, yani mevcudiyet ile bir ilişkisi olmadığını da kanıtıdır. Yapısalcı düşünce geleneğinde metin ve bulunuş arasındaki ilişkide bulunuşun hakimiyeti söz konusuydu. Derrida’da ise durum tam tersidir. Bir bulunuşa gönderimde bulunmayan metin yalnızca tek ve salt anlamda bir gerçekliğe işaret etmektedir. Örneğin sözlükte bakılan herhangi bir kelime bize direkt olarak bulunuşu değil, anlambilimsel ve dilbilgisel bir nokta gösterecektir. Saussure ve geleneksel göstergebilim anlayışında sözlükte bakılan kelime her zaman orada bulunan ve kalıplaşmış bir tanıma gönderime bulunacaktı. Ancak Derrida’ya göre bu işleyiş gerçekliğin sıkıştırılmasıdır. Yapısalcı anlayışa göre kelimenin sözlükte verilen tanımı, yani $a = b$ gibi bir tanımlama yalnızca tek bir gerçekliğin görüntüsüdür. Derrida’ya göre

$b = c$, $c = d$ gibi sınırsız sayıda gerçeklik birbirini takip eder. Sürekli birbirini takip eden bir anlam arayışı mevcuttur.

“Metinsellik farklardan ve farkların farklarından inşa edilmiş olduğundan, doğası yüzünden mutlak bir şekilde heterojendir ve onu yürürlükten kaldırmaya eğilimli güçlerle durmaksızın bileşir.” (Derrida 2016: 57). Derrida’ya göre metin farklardan, yani ayrımlardan ve onların devamında getirdiği ayrımlardan meydana geldiği için mutlak anlamda heterojen bir yapıya sahiptir. Metnin bu durumu onun bir bütün olarak ele alınmasının önüne geçerek metnin her zaman kendisi dışındaki bir yere gereksinimde bulunmasını gerektirir. İşte bu durum metnin heterojenliğinden ötürü gerçekleşmektedir. Derridacı metin anlayışı salt metin anlayışını yıkarak, metinlerin sürekli olarak başka metinlere gönderim yaptığı metin anlayışını savunur.

SONUÇ

XX. yüzyıl başta dil olmak üzere düşünsel dünyada radikal değişikliklere ev sahipliği yapmış bir yüzyıl olarak karşımıza çıkar. Bu değişiklikler kendisini iki temel akım üzerinden gösterir: Yapısalcılık ve postyapısalcılık. Yapısalcılık, kendisinden önce gelen tüm felsefi anlayışların dile ilişkin kabulünü sarsacak olan dilin gerçekliği yansıtmadığını, aksine bahsedilen gerçekliği inşa ettiği fikrini ortaya atmıştır. Saussure'un kuramı üzerine temellenen bu yeni akımda, yani yapısalcılıkta öznellik ve anlam ikinci plana atılmıştır. Bu yeni yaklaşım ile Antik Çağdan Saussure'e değin uzanan tüm felsefelerdeki temsilci ve yansıtmacı dil anlayışı sorgulanabilir duruma gelmiştir. Artık özne ve anlam, dil ile belirlenebilir kılınmış ve bundan dolayı da tek başına bir anlam ve öznenen söz edilemez duruma gelinmiştir.

Dili süregelen anlayışlardan kopararak adeta yeniden inşa etme noktasında karşımıza çıkan Saussure, geçmiş anlayışları üç ana başlık altında eleştiriye tutarak kuramını ve dolaylı olarak da yapısalcılığın ana esaslarını belirler. Saussure'un ilk eleştirisi gösterenin, yani işaret edenin gösterge olarak ele alınması noktasıdır. Saussure öncesi dile ilişkin görüşlerde gösterge, gösterene indirgenmiş ve gösteren de kelime ile bir tutulmuş durumdaydı. Saussure bu eski anlayıştan sıyrılarak gösterge kavramını ikili bir yapı şeklinde kurar. Gösterge, gösteren ve gösterilenin birleşiminden, yani işaret eden ve kavramın birleşiminden meydana gelir. Burada kavram göstergenin zihnimize işaret ettiği şeydir, ideadır.

Peki, karışıklığa sebep olan gösteren, yani işaret eden nedir? Bu noktada Saussure gösterenin işitim imgesi olduğunu belirterek, gösterenin kelime ile bir tutulmasının yanlış olacağını belirtir. Kelime ve işaret imgesi arasındaki farka bir örnek üzerinden gösterilecek olursa, *ağabey* sözcüğünün anlamı büyük erkek kardeşdir. Bu tanım sözcüğün gösterileni, yani işaret edilenidir. Ağabey sözcüğü söylendiği zaman zihnimize oluşan büyük erkek kardeş fikri gösterilene karşılık gelir. Ancak ağabey sözcüğü söyleniştir, yani dilsel ifadede yazılışından sıyrılarak, ondan farklı olarak *abi* olarak telaffuz edilir ve abi denildiği zaman zihinde büyük erkek kardeş gösterileni canlandırılır.⁷ Kavrama işaret eden ağabey kelimesi değil, abi işitim imgesidir.

⁷ Türkçe yazıldığı gibi okunan bir dil olduğundan dolayı işitim imgesi - kelime farkına ilişkin örnek sayısı dilimizde oldukça kısıtlı sayıdadır. Ancak İngilizce, Fransızca gibi yazılışı ve okunuşu arasında fark bulunan dillerde yer alan sözcükler Saussure'un bu konudaki açıklamaları için adeta örnek havuzu durumu teşkil etmektedir. Örn: İng. cat (ket), Fr. oui (vıy) vb.

Saussure'ün ikinci eleştirisi ise dilden önde ideaların bulunduğu iddiasına yöneliktir. Saussure'ün dizelgeci dil anlayışı olarak adlandırdığı bu anlayışa göre anlamlar önsel bir şekilde dilde bulunmaktadır. Dilin görevi bulunan bu anlamları adlandırmaktır. Kökleri Platon'a kadar uzanan bu anlayış Locke gibi empiristlerde dahi gözükmektedir. Ancak Saussure'e göre böyle bir şey mümkün değildir, dilden önce anlamlar bulunamaz. Sözcükler adlandırma için kullanılan yardımcı unsurlar değil, sözcükler insanların buldukları dünyayı anlamasını ve onunla ilişki kurmasını sağlayan unsurlardır.

Saussure'e göre bu dizelgeci anlayışın daha da vahim bir yanlığı bulunmaktadır: "Nesne bir adla adlandırıldıktan sonra, bu hiçbir değişikliğe uğramadan kuşaktan kuşağa aktarılacak bir bütün oluşturur. Herhangi bir değişiklik meydana gelirse, bunun ancak ad cephesinde olabileceğinden korkulur, oysa düşünce içerik cephesinde de değişiklik olur." (Saussure 2014: 226). Dili sadece bir etiket göreviyle sınırlandıran dizelgeci anlayışın vahim yanlığı göstergenin değişebilir yapısının göz önünde tutulmamasıdır. Saussure'e göre göstergeler gerek gösteren gerekse de gösterilen olarak, yani hem işaret eden hem de işaret edilen noktasında değişime uğrayabilir. Eğer anlamın dilden önce var olduğunu savunan dizelgecilik anlayışı doğru olsaydı, göstergeler biçim ve içerik bakımından asla değişime uğramadan, tüm dillerde aynı karşılığı alan olgular olarak dilde sabit kalacaklardı. Ancak böylesi bir şey mümkün dahi olmadığından dolayı dizelgeci paradigmanın yanlıları burada Saussure tarafından gün yüzüne çıkarılmıştır.

Saussure'ün üçüncü ve son eleştirisi ise ikinci eleştirisiyle paralel bir çizgide ele aldığı anlamlılığın bir tür yerini tutma olgusu olduğuna dair kabule yöneliktir. Saussure öncesi dile ilişkin görüşlerde düşünürlerin üzerinde yer aldığı ortak payda dilsel ifadelerin anlamlı olmasının sebebinin kelimelerin anlamların yerini tutma işlevi görmesiydi. Ancak Saussure'e göre dil nasıl ki dilden önce var olan kavramları adlandıran bir yapı durumunda değilse aynı şekilde anlamlılık da dil öncesi kendiliklerin, Saussure'ün deyiimiyle entitelerin, yerini tutan bir olgu değildir. Anlam, yerini tutma görevi üstlenen bir yapı değildir. Anlam, gösteren ve gösterilenin birleşimiyle meydana gelen göstergedir.

Bu üç ana eleştirisi doğrultusunda Saussure kendisinden önceki anlayışlara adeta başkaldırarak dili, dile ilişkin görüşleri kökten bir şekilde değiştirir. Yapısalcılığın da ana esaslarını belirleyen bir kuram ortaya koyan Saussure, göstergebilim çözümlenmeleriyle dil felsefesine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Saussure her ne kadar temelleri sağlam, yıkılması zor bir kuram ortaya koymayı hedeflemiş ve kendi nezdinde bunu gerçekleştirmiş olsa da yirminci yüzyılın ikinci yarısında postmodernizm etkisi ile dile bakışa yeni bir soluk gelmiş, köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimin mimarları, tıpkı yapısalcılığın kendisinden önce gelen felsefe anlayışlarını ortadan kaldırmaya çalışması gibi yapısalcılığı da ortadan kaldırmayı hedefleyen, kendi deyimleriyle yeniden okuyan postyapısalcılardır.

Postyapısalcılık, yapısalcılığın dizge, yani bütünlüklü bir sistem anlayışını kendilerine çıkış noktası olarak yapısalcılığı yoğun eleştirilere tutmuştur. Bu yeni yaklaşımda her şeyi anlamlı kılan bir yapıdan söz edilmemektedir. Böylesi bir durumda da anlam artık kendisiyle özdeş durumda olmayacaktır. Çünkü anlam, her defasında farklı bir bağlamda yer alacaktır. Tüm kesinlik iddialarını ortadan kaldırmaya yönelik bir hareket olarak postyapısalcılık, yapısalcılığın üzerine kurulduğu temel olan ikili karşıtlıklar sistemini yıkmayı hedefler.

Dilin ana unsuru konumunda olan gösteren – gösterilen ikili yapısında yapısalcılar gösterene, yani işaret edene öncelik tanımışlardır. Ancak postyapısalcılar gösterileni, yani işaret edileni ön plana çıkararak geleneksel anlayıştan kopuşu gerçekleştirirler. Çünkü gösterilen sınırsız sayıda gönderimde bulunabilmesi bakımından anlam, kendisiyle özdeş kılınmayacak ve böylelikle anlam özne – nesne arasında sabit kalmayacaktır. Artık anlam metinlerarası bir boyuta taşınmış olacaktır.

Göstergenin yapısının bu denli değişmesinde karşımıza ilk olarak Barthes çıkar. Barthes her ne kadar kuramının başlarında Saussure çizgisinde gözükmüyor olsa da göstergenin ikili yapısının çözümlemesi noktasında Saussure'ün kuramından ayrılır. Gösteren ve gösterilenin göstergeyi oluşturması Saussure'ün gösterge kuramında son noktadır. Yani burada anlam sabittir, değişmezdir. Ancak Barthes, Saussure'ün son noktasını kendisine ilk adım olarak, postyapısalcı bir çizgide sürüp giden bir anlam anlayışı ortaya koyar ve bunu mit kavramı ile açıklar. Barthes, ikili yapının son ögesi olan göstergeyi oluşacak olan bir diğer ikili yapının göstereni olarak ele alarak meydana gelen diğer dizgeye üst dil adını verir ve bu üst dil de mite karşılık gelmektedir. Barthes'ın gösterge sistemi üzerinde yer alan başka bir gösterge sistemi koyması onun anlamın sabit kalamayıp sınırsızlığa gönderimde bulunması gerektiğini söylemesidir.

Anlamın sınırsızlığı noktasında Barthes, yazarın ölümü düşüncesiyle birlikte postyapısalcılığın ana karakteristiğini oluşturan görüşü ortaya koyar. Barthes'a göre

metni yaratan kişi öldüğünde, yani yarattığı metinle arasındaki bağ koparıldığında metnin varlığını taşıyan okur olacaktır. Yazar ile bağı kopan metin Barthes için adeta zincirlerinden kurtulmuş gibidir. Metni ele alan her okur her okumasıyla metni yeniden yaratacak, anlamlandıracaktır. Böylelikle de anlam sınırsız sayıda okur ile sınırsız sayıda yeniden yaratılacaktır. Anlam, metnin yazarı ile sabit kalmayacaktır.

Barthes'a göre eski anlayışlarda yazar kitaptan önce var olmuştur. Yazarın kitaptan önce var olduğu olarak süregelen bu anlayışta yazar baba konumunda yer almaktadır. Oğlu durumunda olan kitap için varlığını sürdürmüş, düşünmüştür. Barthes'ın bu eleştirisi Saussure'ün dilden önce anlamın var olduğunu söyleyen dizelgecilik anlayışına yaptığına eleştiriye benzer. Nasıl ki Saussure dilden önce herhangi bir anlam, idea olmayacağını, anlamı yaratanın dil olduğunu söylediye benzer şekilde Barthes da yazarın metinden önce var olmayacağını söyler. Barthes'a göre yazar metniyle aynı anda var olur. Tıpkı Saussure'ün anlamın, dille beraber bir var olması gerektiğini söylemesi gibi.

Barthes'tan sonra postyapısalcılık kısmında ele aldığımız Derrida, geleneksel felsefe ve Saussure'de başlangıç noktası konumunda bulunan söz – yazı karşıtlığını kendisine çıkış noktası olarak alır ve bu karşıtlığın kuramlara yanlış bir temel olduğunu gösterir. Sözü ve dolayısıyla sesi daima merkeze alan bu anlayışlar Derrida için sözmerkezci ve sesmerkezci bir yapıya sahiptirler. Yazı karşısında daima söze öncelik vererek yazıyı bir kenara itmiş, onu daima ikincil olmaya mahkûm etmişlerdir.

Söz – yazı ikili yapısını çıkış noktası olarak alan Derrida, tüm Batı felsefesinin bu türden ikili yapılar üzerine kurulduğunu ve bu ikiliklerden bulunuşa, yani mevcudiyete yakın olana değer atfedildiğini belirtir. Ona göre Batı felsefesi varlığı hep şu anda bulunuş olarak görerek bulunuşa yakın olanları daima merkeze koymuştur. Bundan dolayı da söz Batı felsefesinde merkezde bulunmaktadır. Çünkü söz tam şu ana, söylendiği ana gönderimde bulunarak yazı gibi ikincil bir durum göstermez. Derrida'nın bu sözmerkezci eleştirisi aynı zamanda onun gösterge eleştirisiyle bağlantılıdır. O, sabit bir anlamın olmadığını gösterebilmek için sınırlı bir gösterge kavramı yerine, anlamın sürekli hareket halinde olduğu ve başka anlamlara gönderimde bulunduğu iz kavramını ortaya atar. İz, tıpkı gösterge gibi bir yapıya sahip gibi gözüküyor olsa da göstergeden farklı olarak anlamını sürekli başka izlere gönderimde bulunarak yaratır, yani erteler. Bu ertelemeyi de *différance* kavramıyla açıklar. *Différance* hem bir ertelemesi hem de bir

ayrımı barındırdığından dolayı var olan bir şey değildir, var olmaklıkla hiçbir ilişkisi yoktur. Kavramın bu içeriği Derrida için geleneksel dil felsefesine bir eleştiridir. Dilden önce var olan kavramlar ve ayrımlar olamayacağını belirtir. Çünkü dilde yalnızca dizgeden dolayı oluşan ayrımlar vardır. Gösterilen, yani kavram asla kendi olarak burada değildir. Her kavram tıpkı bir zincirin halkaları gibi sürekli olarak başka kavramlara gönderimde bulunur. Böylesi bir durumda da sabit anlamdan söz etmek mümkün değildir. Anlam artık sonu gelmez bir sonraya bırakma sürecine dönüşmüştür.

Anlamın bu yeni postyapısalcı yapısı Derrida'nın metinlerarasılık kavramıyla ilişkilidir. Anlam sürekli olarak başka bir metne, gösterenin ise aynı şekilde sürekli olarak başka gösterilene gönderimde bulunduğu bu yeni anlayışta sonunun nereye varacağı belli olmayan bir durum söz konusudur. Derrida bu durumu saçılma (dissemination) olarak adlandırır. Her metnin ve anlamın diğer metin ve anlamlara gönderme yaptığı saçılma sürecinde anlam üzerinde ortak karar alınacak, kesin bir yargıya varılacak olgu olmaktan çıkar. Dolayısıyla Derrida için bir metnin tek anlamı olduğu durum söz konusu değildir. Her metin sonsuz sayıda okunur ve sonsuz sayıda anlam yaratımına olanak sağlar.

Bütün bu açıklamalar ışığında bakıldığında gerek yapısalcılık gerekse de postyapısalcılık akımlarında ister istemez birtakım sorunların baş gösterdiğini görmek mümkündür. Yapısalcılıkta dinleyen/okuyan kişi, postyapısalcılıkta ise konuşan/yazan kişi devre dışı bırakılmış, önemsizleştirilmiştir. Her iki durumda da iletişim, buna bağlı olarak da anlamlandırma tek taraflı bir hale indirgenmiştir.

Yapısalcılığın ve Saussure'ün gösteren – gösterilen ilişkisi sonucu meydana getirdiği gösterge kavramı dilin kendi içinde kapalı, bütünlüklü bir sistem olduğunu göstermektedir. Böylesi bir anlayışta da metin de kapalı hale gelerek kendi dışında bir niyeti olmadığını göstermekte, anlamı sabit kılmaktadır. Sadece yazarın hüküm sürdüğü bir alan olarak metin homojen bir yapıda kalmakta ve bu durum da öznenin dil felsefesi için merkez durumuna gelmesine sebebiyet vermektedir. Ancak yapısalcılık kendisine çıkış noktası olarak Descartes'in cogito tasarımı ile başlayan hümanizmi alarak, anti hümanist bir tavır takınmaktadır. Bu durumda yapısalcılık kendi ilkeleriyle çelişmiş durumdadır. Özneyi bir kenara iterek onu merkezsizleştirmek ve özneyi dilin bir belirlenimi olarak ele almak isteyen yapısalcılık metin anlayışında yazarı, yani özneyi merkeze koyarak dili yazarın tahakkümüne bırakmıştır.

Postyapısalcılık ise yapısalcı türden bir gösterge anlayışını reddederek sonsuzluğa gönderimde bulunan bir anlam anlayışı kabul etmiştir. Bu durum her ne kadar dil felsefesini sınırları belli, kapalı bir kutu içerisinde çıkarmak gibi olumlu bir gelişme olsa da sınırsız anlam dünyasında metnin anlamı ve sınırı muğlaklaşmakta, temele alınabilecek bir düşünceyi mümkün kılmamaktadır.

Her iki düşünce geleneği de belli noktalarda hatalara düşmektedir. Bunun sebebiyse her iki anlayışın da anlamın sürekli olarak bir tarafa verilmesidir. Yapısalcılık bunu göstergeye dayandırırken, postyapısalcılık ize dayandırmaktadır. Yani her iki tarafta da anlam bir iktidarın eli altındadır. İz, her ne kadar sürekli başka anlamlara gönderimde bulunması bakımından göstergeye göre daha olumlu bir noktada yer alıyor olsa da iletişim ikili karşıtlık tarafından yaratılan bir süreçtir ve bu süreçte tek tarafın egemenliği anlamlandırmanın sorunlu olmasına yol açacaktır.

KAYNAKLAR

- Allen, Graham. (2003). *Roland Barthes*, Routledge Publishing, London.
- Altuğ, Taylan. (2013). *Dile Gelen Felsefe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Barthes, Roland. (1986). *Göstergebilim İlkeleri*, (çev. Mehmet Rıfat, Sema Rıfat), Sözcü Yayınları, İstanbul.
- Barthes, Roland. (1988). *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, (Çev. Mehmet Rıfat, Sema Rıfat), Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Barthes, Roland. (1990). *Yazı ve Yorum*, (çev. Tahsin Yücel), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Barthes, Roland. (1991). *Mythologies*, (çev. Annette Lavers), The Noonday Press, New York.
- Barthes, Roland. (1996). *S/Z*, (çev. Sündüz Öztürk Kasar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Barthes, Roland. (2007). “Yazarın Ölümü”, (çev. Eren Rızvanoğlu), *Heves Dergisi*, 14/2017, 55-60.
- Barthes, Roland. (2014a). *Çağdaş Söylenler*, (çev. Tahsin Yücel), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Barthes, Roland. (2014b). *Göstergebilimsel Serüven*, (çev. Mehmet Rıfat, Sema Rıfat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bellou, Thea. (2013). *Derrida's Deconstruction of the Subjekt: Writing, Self and Other*, Peter Lang AG, Bern.
- Bircan, Ufuk. (2015a). “Saussure’de Dil, Dilbilim ve Göstergebilim”, *Sbard*, 25/2015, 43-66.
- Bircan, Ufuk. (2015b). “Roland Barthes ve Göstergebilim”, *Sbard*, 26/2015, 17-41.
- Bouissac, Paul. (2010). *Saussure: A Guide For The Perplexed*, Continuum International Publishing Group, London.
- Cevizci, Ahmet. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Coward, Rosalind, ELLIS, John. (2008). *Dil ve Maddecilik*, (çev. Veysel Kılıç), Toroslu Kitaplığı, İstanbul.
- Culler, Jonathan. (1985). *Saussure*, (çev. Nihal Akbulut), Afa Yayınları, İstanbul.
- Culler, Jonathan. (1997). *Literary Theory: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford.
- Culler, Jonathan. (2008). *Barthes*, (çev. Hakan Gür), Dost Yayınları, Ankara.
- Daylight, Russell. (2017). “Saussure and the Model of Communication”, *Semiotica*, 217/2017, 173-195.
- Dekens, Olivier. (2017). *Yapısalcılık*, (çev. Atakan Altınörs), Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Derrida, Jacques. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji*, (çev. Tülin Akşin), Afa Yayıncılık, İstanbul.

- Derrida, Jacques. (1999a). "Japon Bir Dosta Mektup", *Toplumbilim*, (çev. Medar Atıcı, Mehveş Omay), 10/1999, 185-188.
- Derrida, Jacques. (1999b). "Différance", *Toplumbilim*, (çev. Önay Sözer), 10/1999, 49-61.
- Derrida, Jacques. (2014). *Gramatoloji*, (çev. İsmet Birkan), Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Derrida, Jacques. (2016). *Platon'un Eczanesi*, (çev. Zeynep Direk), Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Fiske, John. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (çev. Süleyman İrfan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Godel, Robert. (1984). "F. de Saussure's Theory of Language", *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 38/1984, 83-97.
- Harris, Roy., Taylor, Talbot J. (1997). *Landmarks in Linguistic Thought I: The Western Tradition from Socrates to Saussure*, Routledge Publishing, London.
- Hawkes, Terrence. (2003). *Structuralism and Semiotics*, Routledge Publishing, London.
- Holdcraft, David. (1991). *Sign, System, and Arbitrainess*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Joseph, John E. (2004). *The Cambridge Companion to Saussure*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kerimoğlu, Caner. (2016). *Genel Dilbilime Giriş*, Pegem Akademi, Ankara.
- Koyuncu, Ahmet. (2012). "Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 22/2012, 301-317.
- Küçükalp, Kasım. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Lévi-Strauss, Claude. (2012). *Yapısal Antropoloji*, (çev. Adnan Kahiloğulları), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Lucy, Niall. (2012). *Derrida Sözlüğü*, (çev. Sabri Gürses), Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Piaget, Jean. (2008). *Yapısalcılık*, (çev. Ayşe Şirin Okyayuz Yener), Doruk Yayınları, İstanbul.
- Plato. (2003). *Phaedrus*, (çev. Robin Waterfield), Oxford University Press, Oxford.
- Rıfat, Mehmet. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Rousseau, Jean-Jacques. (2007). *Dillerin Kökeni Üzerine Deneme*, (Çev. Ömer Albayrak), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sarup, Madan. (2010). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş*, (Çev. Abdülbaki Güçlü), Kırk Gece Yayınları, İstanbul.
- Saussure, Ferdinand de. (1959). *Course in General Linguistics*, (çev. Wade Baskin), Philosophical Library, New York.
- Saussure, Ferdinand de. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

- Saussure, Ferdinand de. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*, (çev. Savaş Kılıç), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Thibault, Paul J. (1997). *Re-reading Saussure*, Routledge Publishing, London.
- Timur, Taner. (2005). *Felsefî İzlenimler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Vardar, Berke. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Kasım., Berk, Yusuf. (2015). “Yapısalcılık ile Post-yapısalcılık Bağlamında Dil ve Metinden Anlam Kurma”, *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, Cilt:3/2, 39-45.
- Yücel, Tahsin. (2015). *Yapısalcılık*, Can Yayınları, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Karani Kağan BADEM

Doğum Yeri: Adana

Doğum Tarihi: 04.08.1992

E-Posta: kaganbadem06@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Kocatepe Mimar Kemal Lisesi

Lisans: Pamukkale Üniversitesi

Yabancı Dil: İngilizce